

Osmania University Library

Call No *T82*
S49P

Accession No. *T1173*

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీ రస్తు
పాండవాజ్ఞాతవాసము.

బ్రహ్మశ్రీ, జనమంచి శేషాద్రిశర్మకృతము.

చెన్నపురి :
వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే
ప్రకటితము.

1921.

Printed by
V RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the ' VAVILLA ' PRESS,
MADRAS.—1921.

విజ్ఞప్తి.

రసికశిఖామణులారా !

నాటకలక్షణముల నెల్ల నెఱింగిన మీకు చేను విన్నవించుకొనఁదలఁచిన విషయములు త్రొత్తవిగావు. అయినను జాపల్యమున విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. “నాటకాంతంహి సాహిత్యమ్” అనుట సుప్రసిద్ధము. ఈసూక్తివలన నాటకములయందేదో యొకయద్భుత ముండి తీరివలయునని తేలక మానదు. కావ్యములకంటె నాటకమన్వయించుటలో, గష్టము దోషము. మఱెందు కీసూక్తి? అన నిందుపమానరహిత రసప్రవాహము గలదని చెప్పక తప్పదు. ఒక్కొక్కమాటయుఁ దూఁచినట్లుండవలయు. అనఁగా రసమయముగ నుండవలయు. శృంగారవర్ణనమున శ్రుతికటువులగు పదములకూర్పు, యుద్ధవర్ణనమున సులలితపదములకూర్పు మొదలగునవి వర్జింపఁదగినవి.

పాత్రప్రవేశమున కొక హేతువుండవలయు. అనంతర్భముగఁ బాత్రము రంగస్థలమునఁ బ్రవేశింపరాదు. అట్లు ప్రవేశింపఁజేసినచో నది కవిశక్తిస్యానతను వెల్లడించును. పాత్రకులు బుద్ధిమంతులగుచో పెదవివిఱుతురు. పూర్వోత్తరసందర్భానుసారముగఁ బాత్రప్రవేశమును గల్పించుటయు, రసముచేఱుపని వాక్యములు పద్యములుపయోగించుటయుఁ గవికిఁ బ్రధానకార్యములు. కవివృష్టి యీరెండుకార్యములపైఁ బ్రసరింపదేని ఆతఁ డంఘుఁడనియే చెప్పఁదగు.

ఇకఁ బ్రకృతపునాటకవిషయమై నాల్గుమాటలు మనవి చేయఁదలంచితిని.

పాండవులు పండ్రెండుసంవత్సరము లరణ్యవాస మొనరించిరి. పదు మూడవయేట నజ్ఞాతవాస వ్రతమూనవలసినవారైరి. ఆసంవత్సరమే వారికి దారుణతమమైనదనుటకు సగదేహము లేదు. ఏమాత్రము భంగముకల్గినను మరలఁ బండ్రెండేడులువన వాసము. ఒక్కసంవత్సర మజ్ఞాతవాసము

జరపదగినవారగుదురు ఇట్టియొక్కటైన వానవత్సరము వారు మెలగఁ దగిన దెట్లో, వారియొక దాదృతిగల బుధుమిత్రు లెట్లునర్థిపడకురో ఆలోచింపుడు.

ఘోమ్యాదులగు నాశ్రితులు, వారినివలెరి. వారిజాత శమముఁ దెలియనట్లే ప్రవర్తించిరి. శ్రీకృష్ణాగిబుధువులు అట్లే ప్రవర్తించిరి. ఇంతయేల పాండవులు ధర్మశాస్త్రగులని యెఱింగినవారెల్ల వారికానందవత్సరవ్రత మెట్లు గడవనా, ఎట్లు కృతకృత్యులయి శత్రువ్యసముగావించి విజయశ్రీ విగాజమానులగుదురా యని విచారింపచునేయుండిరిని చెప్పకతీయనా !

ఇట్టి కష్టతరకాలము నెట్లోగడపి భగవదనుగ్రహపాత్రులుగాన గట్టెక్కిరి. గాంధాంధకారమును వెలికిఁ ద్రోచి పొడసూపిన చండమార్తండు నివిధంబునఁ బ్రకాశించిరి.

ఇట్టికథ నాటకముగా వ్రాయునపుడు వారిగౌరవమునకు భంగము రానీయక వారిభృత్యభావమును సమర్థింపవలసియుండుచుగదా !!

విరాటుఁ డుత్తమవాయునఁడు. ఆతని యగ్రగళిపురము పరమపవిత్ర మైనది. శత్రుశయగుతుత్తరము చుట్టి, ఇట్టి వారియొక గళంకముగలవని తోచునట్లు కవి కథలను గల్పింపరాదు. కల్పించినచో దోషి యనంబడు. నాటకముం జూచువారలకుఁ బూర్వపురాజగుటుంబముల చర్యలు తమకు దృష్టాంతభూతములుగా నున్నవని తోచునట్లు వ్రాయవలయునే గాని దురాచారములు వారియొకపక్షి తోచఁజేయు కల్పనలఁ గల్పింపరాదు.

అభిమన్యుఁడు మహావీరుఁడు. శ్రీకృష్ణుని మేనల్లుడు. అర్జునునకుఁ బరాక్రమమునఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. అట్టి మహనీయుఁడు తండ్రుల యొక్కట్టులనెఱిగియుఁ దనతండ్రులవెనుక నెలకుముందుగా విరాటునిపురికి బ్రాహ్మణ వేషమున సరుగుటయు, అందు కంకభట్టు మొదలగువారు తనతండ్రులని తెలిసికొని వీధిలో వారినిబంక్కిరించుటయు, వారు భీష్మాష్టమిటయు వినఁ జనువఁదగని కల్పనలుగాక మఱెట్టివి ? అభిమన్యుఁడు నిద్రపోవుచుండ నుత్తరవనవిహారమునకుంబోయి యాశనింగాంచి మోహించుటయు, అంతటో రొకపామునచ్చుటయు, తనయన రేణ్యుపుత్రికయుఁ బ్రాథమ్యమునకు

నుత్తర దానింజూచినంతనే 'కు మ్మో మొత్తో' యని యూర్చి మూర్చిల్లు
టము పద్యప్రకారములు వస్తువర్థములు గనా. మానసికశీలయగు
క్షత్రియవరపుత్రి యల్లు భయపడెనని కల్పించుట యొకగొప్పగోపము !
అసంగతము !! రసభంగము !!!

ఇట్టి యసంగతపుఁగల్గుట కవకాశమునుక వ్రాసెనచో నీపరమ
పవిత్రచక్రము చదువువారలకును, నాటకమును బ్రవర్తించుచుండు-
జూనువారలకును సంకోచదాయకముగా నుండును.

ఇంక రంగములనుకూర్చి నాలుగుమాటలు వ్రాసెనను. నాటక
స్థలముకే రంగమనిపేరు అందులో నొక్కొక్క రుంకమున నియునుమే
పాటింపక తోచినన్ని రంగములను గల్పించుట యొక ప్రాత్రపహీనపుఁ
బద్ధతి. అట్లు కల్పించుటలో గతతామూలగుచుండుటయు గలదు.
యవనికమార్పుబడునన్న పుడెల్లను నిది యున్నచరంగమండీయని మాను
వాకలకుపదేర్చిండుటయే యీ విహంగ్యవకు ఫలమేమో, ఆహా! ఏమి
రసము? పనికల్పనము? ఏమిసాంశిశ్యము?

ఆయ్యలారా! నాటకము దృశ్యవ్రబంధముగాన నట్టిదానిని రచిం
చునపుడు కవిజాగరూఁడై లోపలకు నీతినిబోసిండుటయేఫల మీనాట
కమునకని తెలిసికొని వ్రాసువలసియుండునేగాని దుర్జీతిని బోధించుటకుఁ
గాదని మీనుండి నేర్చుకొన్న యీయొక్కమాటనే మరల మిమ్ముగూర్చి
మనని చేయుచున్నాడను. వాక్చాపల్యమును సహింతురుగాక.

ఈ నాటకమున మహాత్ముడగు తిక్కనసోమయాజిగారి పద్యముల
యర్థమునే చాలభాగము గ్రహించితిని. రసమున్నచో వారిదని, విరసము
గనున్నచో నాది కుని గ్రహింపఁజను.

ఇది వ్రాసిన కొలఁదిదినములకే నాయుం దశ్యంతాదృతిగల్గియున్న
మ॥ రా॥ శ్రీ వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుగారిపుత్రులు, నానాదేశసం
వ్యాప్తకీర్తిమల్లికామశల్లికావశంపులు, పరోపకారపారీణులు, విద్యార్థి
జనకల్పశకు ప్రతిముఖునకు శ్రీవేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగాను ముద్రించి నన్ను
సఫలమనోరథుం గావించిరి.

మతొక్కమనవి: —

నాకు సంగీతజ్ఞానమంబరకుసుమము నామిత్రులు పాటలు కొన్ని
మైన నిందుఁ జేర్చఁదగునని హెచ్చరించిపండున విధిలేక యంగీకరించి నాకుం
దోచినట్లు వ్రాసియీయఁగా వాసికిందగిన రాగతాళముల నమర్చి నాకష్ట
మునుదీర్చినవారు కడపపురవాస్తవ్యులు బ్రహ్మీ మేడవరపు జన్నయ్యగారే
యని విన్నవించి యీనాటకమందుఁ దెలిసియో తెలియకయో నాచేసిన
తప్పులను దెల్పి నాచేతనే దిద్దింపుఁడని మిమ్ముఁగ గోరుచున్నవాఁడ.

“కింవాస్త్రార్థనయా పరోవక్యతిషు స్వాభావిక స్తద్గుణః” అనుసూక్తి
నామది గట్టిగా నాటి యున్న యిది యనియు విన్నవించుచున్నవాఁడ.

ఇట్లు చండితపాదసేవకుఁడు,
జనమంచి కేషాద్రిశర్మ.

ఇందువచ్చు పాత్ర నామములు.

పురుషులు.

ధౌమ్యుఁడు
పంచపాండవులు
దుర్యోధనుఁడు
దుశ్శాసనుఁడు
కర్ణుఁడు
శకుని
విరాటుఁడు
కంకభట్టు
సుంత్రులు

కీచకుఁడు
బృహన్నల
ఉత్తరుఁడు
భీష్ముఁడు
ద్రోణుఁడు
కృపుఁడు
అశ్వత్థామ
శ్రీకృష్ణుఁడు
అభిమన్యుఁడు

స్త్రీలు.

ద్రౌపది
సైరంధ్రీ
చండిక

కీరవాణి
సుధేష్ఠ
ఉత్తర

వీరుగాక సందర్భానుసారముగ నింకను గొంతమంది వత్తురు.

పద్యములయందుబడిన యచ్చతప్పలకు స వ రణ లు.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
30	19	యాజగ	యాజిగ
45	5	కాదురుక్తుల	కామదురుక్తుల
„	23	నఖింబులం	నఖింబులం
„	26	తాంతపురి	తాంతుపురి

శ్రీరస్తు. పాండవాజాతగానము.

— ❧ ప్రస్తావన. ❧ —
నాం ది.

శా. శ్రీకల్యాణగుణాభిరాముడగుచుఁ జన్మంగారనా రాశ్చియై
వీక్షణ శాత్రునకోటి పెంపడచి యుగ్మభారముం దీర్చుచు
1 స్త్రీక ప్రాచయముప్పు ధాత్రిసము సంఘోభిల్లు శ్రీరామునిఁ
నాకారిప్రముఖార్చితాంఘ్రికమలుం ఁ బ్రార్థింతు భద్రాప్తికే. 1

౧ పాట.

నూత్రిధారుడు:—(నాంద్యంతయన మహానందముతో నిక్కులుపరికించి) బేరా!
రసికభామలుచే రంగస్థలమంతయు నింతలానే నిండియున్నదే.
ఉ. చాగునృనంగనాదములుఁ సర్వబుధస్మృతిపేయమాచుఁ జె
న్నారెడఁ బ్రస్తరస్రతతిన్ద్రువు నే కిరగించు చన్విపం
2 నీరన మెల్లనభయల ముచితములుం బ్రచుదాబ్ధిముంగుచుఁ
హరిశరంబుగా నెలసెఁచార! యిదే సభ చూడ నొప్పెడున్. 2
(అకాశమునకుఁ జూడ్చి నిగుడించి) ఇంతకాలమునకు గురింతుదర్శనములు
తొలగి దిక్కంతామఖంబులు తెన్నినొందినవి.

చ. సరనులు సద్వివాభిరతిఁ జక్కనికాంక్షి వహింపఁగా మనో
హరగతి మిత్రమంతలము ఁ హృది ముహూర్తఁ జరింపఁగా నివ్వజే
3 శ్వరసంచు లాశకలశకునుఁ సగతస మూయఁగ శారవాగమం
బగుచుగ మించె సత్సవము ఁ లచ్చనరంబుగఁ జూడ నొప్పగెన్. 3

1. ఇది పదునెనిమిది పదములుగల నాగరి ఇందు శ్రీకృష్ణుని యసము ప్రధాన
కృత్యముగాఁ గలిగి నకలకల్యాణగుణధాముడగు రామునివర్ణించుటచే సద్గుణాలంకా
దుడై శత్రువులనిర్మూలించు నర్థముఁడు నూచింపఁబడుచున్నాఁడు.

2. ఇది రంగస్థల ప్రసాదనమాను ప్రస్తావాంగము.

3. ఋతువు నాశ్రయించుటచే నిది భారతీయత.

(దృష్టిమరలిచి సభనుగలయుం జూచి వినయములఁ జూపింపి) రసికజన శ్రేణులారా! నేను నాట్యవేదకళాపరిపూర్ణుడగు భరతాచార్యుని పుత్రుడను. నన్ను అభినవభరతోపాధ్యాయుడని పిలుతురు. మీరల్ల నేడేదేశాకర్తృనాటక మాడి నాపాండిత్యమును జూపుటకు సెలవిండు. (అకాశము నంకకుఁ జెబినది) పాండవాజ్ఞాతవాసమును తెనుఁగునాటక మీరథరామునకుఁ దగియున్నది కాన దాని నభినయింపు మని సెలవిచ్చుచున్నారా? (మహానందముతో) ఔరా! నాయుద్యుతి మెంత యుత్కృష్టమైనది! నేననుకొన్నయట్లే నవరససారజాలగు నసభ్యుల నానతిచ్చిరి.

తే. నాటకం బిద్ధి నమాన • పాటనంబు

సభ్యులలో సర్వవిద్యావిజారము లింక

నాట్యమున సద్యశంబుగఁగ్నారు నాడు

పరిజనులు నుండుయేని లోపమెటు గలుగు.

4

(ఇంచుక యాలోచించి) ఇంకను మానటి రాకయున్నది? ఏలాకో. పిలిచి చూచెద. అలస్యము చేయు లోపమే యగును. (కొంచెము నడచి) ఆర్యా రమ్మ రమ్మ.

నటి:—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా ఇదిగో వచ్చితిని. కర్తవ్యమును జెప్పి నావలనఁ బనిగొనుఁడు.

నూత్ర:—ఆర్యా! నీశక్తిచే నసభ్యుల నానందపయోరాశి మునుంగఁ జేసి నీపాండిత్యమును వెల్లడింపుము.

నటి:—(సంతోషముతో) నాట్యసానుఁడై చక్కఁగా సమకూర్చఁ బడినది కాని యిపుడు ప్రదర్శింప ననునగు నాటక మేది?

నూత్ర:—ఈనాటకమును బ్రదర్శింపవలయు. (అని ప్రకృతి యిచ్చును).

నటి:—(పత్రికను గ్రహించి).

తే. నూపనానుధేయంబుల • నేపగిదిని

దెలియరాకుండ నింతిలోఁగలిసి వ్రతముఁ

జక్కనెఱవేర్చి వైరుల • సమితిఁ జెండి

యలగువారల కథ గాంచునాను నేఁడు.

5

(అనిపఠించి) ఆర్యపుత్రా! ఇందలికథ యెద్దియో లోచక యున్నది. చక్కఁగాఁ దెలియఁ జెప్పుడు

1 ప్రస్తుతవిషయ ప్రశంసనే విని నభిమానులుగాఁ జేసికొనుటచే నిర్విప్రరోచక.

నూత్ర:—చేలా! ఇందలికథయే తెలియకపోయినదా. పాండవు లరణ్యమునఁ బండ్రెండుసంవత్సరములు గడపి యజ్ఞాతత్రతచర్య నొక్కవత్సరము విరాటు పురంబున నడపి కృతకృత్యులైరని కదా దానియర్థము. ఈపాటి గ్రహింప లేక పోతివికదా!

నటి—అహా! చక్కగాఁ దెలిసితిరి. కాని యీనాటకము నొనర్పించిన కవి యెవఁడు?

నూత్ర:—ప్రేయసీ! చక్కగాఁ బ్రశ్నించితవి. విశుము.

సీ. ఆంధ్రభూసురకులఁగఁగఁ దున్బవంబంది

యాదినీ స్కాందంబుఁ సవల లలిత

సత్కథలను దెల్పఁజాలు నుపాఖ్యాన

మంత బ్రహ్మాండాహ్వయమున సలరు

ఘనపురాణము నాదికావ్యమౌరామాయ

ణము నాంధ్రభాష యొనర్చి వెలయు

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ యీపాండవా

జ్ఞాతవాసం బనుసరసనాట

తే. కమును రచియించె వావిల్ల విమలవంశ

మౌక్తికమునాఁగ జగమున మహిశకీర్త

గాంచి సాధుమనీషుఁడై మించుచున్న

వేంకటేశ్వరశాస్త్రి యభిమతరీతి.

6

ఈనాటకమునభినయించి య సభ్యుల నానందరసాంబుధి నొలలాడింపవలయుఁ జూచి.

నటి:—ఆర్యపుత్రా! విచిత్రపాగుకాపట్టాభిషేకము రచియించినది యిక్కవయే కాదా?

నూత్ర:—అవునాను! ఏచమత్కృతి'నంతయుం జూపి యింక నీ సఖాస్తాయలఁ జిత్రప్రతిమలవలెఁ జేయవలయుఁ జూచి.

నటి:—మీయస్మహమున్న నదెంతటిపని? కాని యీనాటకకథ స్పష్టముగా నాకుం దెలియఁజెప్పి యస్మహింపుఁడు.

నూత్ర:—ముద్దరాలా! మరల నానోటఁ జెప్పింప నిట్లడుగుచున్నట్లున్నది. విశు

సీ. ప్రతిని చేసినరీతిఁ బాండవు లజ్ఞాత

వాసము నెఱవేర్చఁబయనమగుట

ధర్మ దేవతవరదానసమాగత

తనువుల వేర్వేరు దాము గొనుట

విరటునిపురిఁ జేరి ♦ మరియుద దప్పని
యుద్యోగముల నీయ ♦ నొప్పుకొనుట
దుర్యోధనుఁడు వీరి ♦ త్రొవ నారయఁ గోరి
విరటుగోవుల నొక్క ♦ విధిని గొనుట

తే. దక్షిణమునకు విజయుండు ♦ తప్ప నిశరు
లు తరమునకుఁ బార్థుండు ♦ నోలిజనుట
కొరవుల నాజి నోడించి ♦ ప్రమృణుటయు
నాదిగాఁగల కథలింగు ♦ నమరియుండు.

7

నటి:—చక్కనినాటక మిది కథయఁ బాసనిమము రమ్యతరము నైయలరారుచున్నది.
ఇది నాలస్యమున కేసభ్యు లార్వరని తోచుచున్నది. కావున నింకఁ జేయఁ
దగిన కార్యమునకుఁ బ్రయత్నించుట మంచిది.

నూత్ర:—ప్రియరాల్! సరసముగా భాషకము చేయితివి! ఇదిగో సకలశ్రేయఃప్రా
ప్తికై గురుస్తుతిం జేసెద.

ఉ. ఆపదలొందకుండఁ దగి నట్లు ఆ పాయము లెన్నో నేర్పుచు
1 దాపముఁ బొపునట్టి ఘనధర్మము లాదృతిమీఱఁ దెల్పుచు
బాపవినాశకంబులగు ♦ పద్మతూ లారసి బోధచేయుచు
శ్రీపతిరీతి నొప్పు గురు శేఖర! మమ్ములఁ బ్రీతిఁ బ్రోవుమా.

8

(నేపథ్యమున) ఇదిగో నచ్చుచున్నవాఁడ మీకు నిఖిలశ్రేయస్సు లానఁగూడు
ధర్మపద్ధతులను దెల్పెద యపడకుండు. విచారము మనస్సులఁ జొప్పింప
కుండు. సరళింపకుండు. ధర్మదేవత మీపక్షమున నున్నది నివివ్యచ్ఛుభిప్రా
ప్తికై కొన్ని యపాయములఁ దెల్పెద.

నూత్ర:—ప్రియరాల్! నేఁగావించిన గురుస్తుతిని దనదిగా నెంచి పాండవులగురు
వగు ధామ్యముని నచ్చుచున్నాఁడని యూహింపవలసి యున్నది. (అని పురో
2 భాగమునఁ జూడ్కి సారించి (అదిగో ధామ్యమహర్షి పాండవులఁ జూ
చుట కత్యంతవేగమున నచ్చుచున్నాఁడు మన మీఁకఁ జేయఁదగినపనికై
పోదమురమ్ము.

(అని నటి నూత్ర ధారులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది ప్రస్తావన)

1. ప్రస్తుతికాలగుణవిధమున నిది ప్రస్తుతికము. ఇదియే కథోద్ఘాతము.

2. “అదిగో” అని నిర్దేశించుటచేసిది ప్రయోగాతిశయము.

ప్రథమాంకము.

(గురునగు ధౌమ్యుడును బౌడవులును ద్రాపదియు నరణ్యభాగమునఁ

బ్రవేశించుచున్నారు.)

ధౌమ్యుః—ధర్మనందనా! వనస్సున సంచుకొంటియు విచారమువలదు. నిరుపమ కరుణానిరంకిత పరమపుష్పముడు కృష్ణుడు మీపెలగలఁడు. పక్షియిక్కట్టులను మీకు సంధిపించెను. సర్వచరితనస్సుతో నీయజాతిదర్శ్య జరపుము. అనిల దిగ్విజయము, రాజ్యప్రాప్తియు నగును.

ధర్మః—(ఉగ్రుత్తికతో) మహాత్మా! తపయాకీర్తించిన ప్రభావబాహుళ్యలో పండ్రెండు సంవత్సరంబు లరణ్యంబున గడపితిమి. ఇంక నొకసంవత్సర మొరులెవ్వరెఱుంగకయండ నొకచో నుండవలయు ఇంద్రుఁడబ్రహ్మద మించకతయేనిఁ బొందితిమా మరల నరణ్యంబునఁ బండ్రెండు సంవత్సరము లుండి యొకయేడజ్ఞాతచర్యఁ గాలము గడపవలయు నని నీయవము కదా. (ఆసీతముఁ గాంచి కన్నీరు నించి) ఆయ్యా!

చ. నిరుపమ తేజముల్ వెలయు * నిర్దిరు లొదురు పీఠె యంచు న
వ్వరికిని దోపఁ జేయు రుచి భాసుర దేహము లొప్పు సద్యశం
బరుదుగ దిక్కు లం బొదల * నాయన బాహుబలంబు పొంగిఁగా
ధరణిని మించు సోదరులు దైన్యము నొందిరి నాకితంబునన్. 1

ధౌమ్యుః—మహారాజా! ఇట్లు విచారమున నీశ్శేషమునిగివి నీతిమృల ధీరత్వ మేమగునో తలంపుము. ఇదియంతయు విధివశమున జరగినపని. దానికి పగచిన లాభమేమి? నేటితో నరణ్యవాసపరిమితి గడచును. శేషటినుండి మీ రితరుల కెఱుకపడక యండ నుండవలయు. స్థూర్యమాని యిక్కార్థ మెట్లు కొనసాగునో చింతింపుము. కాలవారణము చేయరాదు. శత్రువులు చారులంబుల మీ రెఱుంగరయ్యచుండరు శేషునిది యిప్పుడే యని యూహించి కార్య మెట్లుసరిపడునో యనువలయును నీశ్చయింపుము, మధ్యాహ్నము దాటినది. జాము ప్రాద్దున్నట్టులున్నది.

ధర్మ:—గురువర్యా ' నా కేమియో దోషమన్నది. అజ్ఞాతచర్య యనుమాట మనోవీధి యందు దోచిన నాదేహము కలపమొందుచుండును. శపటిమండిది యనినంత నే కన్నులు కానరాకున్నవి. ఏమి నాగతి ? ఎట్లు గాఁ గాలము గడపుదుమో, ఈ దుర్దినము లెట్లు గడచునో అపత్సమద్ర మును దీని నెట్లు తరింపఁ గలమో నాకేమియు నూహింప శక్యముగాక యున్నది. ఏమి యుపదేశించినను, ఏదారి చూపినను మీరే గాని నాబుద్ధి నాస్వాధీనమున లేదు (అని గుఱించును.)

భామ్యు:—మహాత్మా ! ధర్మరాజా ! నీవే యిట్లన్న నేనేమనఁ గలను ? దేవతలకైన నొక్కొక్కసమయమున నిక్కట్లు నాటిల్లు. దానిందాటి వారానందము నొందలేదా. వినుము వివరించెద.

సీ. నిషధాచలంబున • నిర్జర న్నాంబు

ప్రచ్ఛన్న రూపవర్తనము గనుట

యదితిగర్భంబున • సంభోజనాభుఁ డా

యమరకార్యమునక్షే • యడఁగి యుంట

ధేను దేహంబున • దినకరుం డజ్ఞాన

వర్తనంబున నొక్కభంగి నుంట

ముతుపర్ణ నింటిలో • నతి దీనవృత్తిమై

నలమహీశుండు చర్య • నలిపి యుంట

నునము వినమె వీరలును దమకార్యముల్

దుదకు సిద్ధిగొంద • మునము గనరొ

యట్లై నీవు గూడ • నాపదలకు నోర్చి

కోర్కి నెల్లఁ దీర్చుకొనుము భూప.

2

ధర్మ:—మహానభావా ! మీయపదేశ మమె ఘము. అజ్ఞానమును బోగొట్టునది. దానం గొంతెల్లవి నొడితలం గాని యెట్లినంతస్వరము గడపి కృతకృత్యుడ నగుదునా యను శంక బాధించుచున్నదే ఏమిగతి ?

భామ్యు:—ధర్మనందనా. రాజనాయాధ్వరంబు సేయనప్పుడును, లక్కయింటి యాపద తప్పినప్పుడును సాయపడిన భగవంతుండు మీకల్లతేరల దోడునడ గనుండ నిన్వృత్తకార్యమును దీర్చుకొని కృతకృత్యు లగుట యొక యబ్బుర మా, నామాట వినుము.

చ. అనిశము చేనశీశముఁ ♦ జాపరమేషుఁడు ప్రీతిమీఱఁగాఁ

¹గనుఁగొనుచుండ, ధర్మము ♦ కామదయఁ నిముఁ గాచుచుండఁగా
జనవర! సశ్యమిల్లవును ♦ సాయముగా నలరారుచుండ నీ

పని యొకయద్భుతంబై యొకభంగము గల్గక నాగెనుం జూచి. 3

ధర్మ:—(నిట్లున్నపుచ్చి) గురుర్యా? ఆకరుణావరరాశి శ్రీకృష్ణుఁడు కంటిని రెప్ప
లఁ గాపాడకయే పోయిన మే మేమోకమున నుండుమా. తండ్రిలేని కొ
ఱత మాకు లేదు గా.

భామ్య:—ధర్మరాజా! చక్కని యభిప్రాయ మిది. అనుహమహునికరుణయే లేకు
²న్న మీసుచ్చిన యాపత్కల్లోలమాలికలలో నెప్పుడో యడంగి యుండరా.
అట్టి శ్రీకృష్ణుని కరుణకుం బాక్షులుగా నుండుటంబట్టియే మీ కీయాపద
తొలగి నిష్క్రంటకరాజ్యము లభింపఁ గలదు.

ధర్మ:—మహాత్మా తమయ మహాభీర్యచన ప్రభావము వలనను, శ్రీకృష్ణ భగవానుల
కరుణవలనను గుర్భరాజ్యత చర్యములుగాఁగడచి మంచికాలముపచ్చుఁగాక.
(కొంచెమలోచించి) సాయంకాలము పచ్చుచున్నది. లేపటినుండియే గదా.
అజ్ఞాతచర్య ప్రారంభము కాలము గుండెలు గ్రుద్దుకొని అబ్బా! పండ్రెం
డుసంవత్సరములు గడచినవికదా. 'అందఱొకయెత్తు అగస్త్యుఁ డొక్కయి'
త్తిన్నట్లు ఒక్కసంవత్సరమే యైనను దుస్సహముగఁ దోచు చున్నది.
ఇంకేమి గతి?

భామ్య:—అబ్బ! అట్లు దిగులాండినఁ గార్య మెట్లు జరపఁబడును ధర్మ
మాని భగవాంతుని నమ్మి త్వరపడి కార్యారంభమున కుపాయ మాలో
చింపుము.

ధర్మ:—చిత్తము (తెరులవంకఁ జూచి కన్నరవిడుచుచు దగ్గర్తితో) నాప్రియ
సోదరులారా!

చ. వనముల దావదశాబ్దములు ♦ నైగుణమానులఁ జిక్కకుండఁగా
వనజదళాక్షు సశ్యురణ ♦ వర్ధిల్లుట గురువర్య నాశిషం
బున జరపంగ నయ్యె నొకప్రోలిక రాఁగల వత్సరంబు నె
న్ననమున కార్తి గూర్చెడిని ♦ మాటలు వేయును బల్కనేటికిన్. 4

అర్జు:—అన్న గారూ! ఇంతకు ముందే కదా గురువర్య లాశీర్వాదింపిరి.

1 ఇట్లు దైవతాదిప్రసాదరూపముగు కథాబీజముపన్యసింపఁ బడుటచే నిది
యూపక్షేపము.

2 ప్రాగుకృతీజ సమర్థనముచే నిది పరికరము.

ధర్మ:—నాయనా! సత్యమే కాని మనమేవురము పాంచాలిం గూడి యెచ్చటికి బోయినను స్వగుణులంపక పోయరా. కాననెట్లు గడపఁ జనుననియే నాయయ్యలికము.

అర్జు:—మహారాజా! ఆ నాఁడు ధర్మదేవత మినియ్యక మెచ్చి వరములిచ్చెఁ గదా. అవ్వనిసహాయంబున నుకరంబుగా నివత్సరంబును గడపఁ గలము. మనపగవా రేమిచేయఁ గలరు! ఇచ్చటికి సమీపముననే పాంచాలచేది మత్స్య సాశ్వ విజేహ బాహ్లిక దక్షార్ నూరసేవ కలింగాది దేశంబులు గలవు. అయ్యవి సకలసప్త సంపూర్ణంబులై, జనాకీర్ణంబులై, వాసయోగ్యంబులై యున్నయవియని విందుముకదా. అందు మీకు బోలిన జనపదంబున నుండము.

ధర్మ:—ఎత్తా! చక్కఁగా స్మృతికిం చెచ్చితివి ధర్మదేవతావర ప్రభావమున మనము కాలమును బుచ్చఁ గలము నాకుంజూడ మత్స్యదేశము మన కనుకూల మనిలో చెడిని. అదేశాధిపతిని ధర్మమతియు, బాహుబలోద్గ్రుండును బ్రచారంజన శత్రుగుండునని విన్నాఁడును. కాబట్టి యట మనము నిలుచుట యుత్తమమని నాతాత్పర్యము. కాని, న్యెర్వాశయే విధంబున విరటుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండఁ గలగో ముంగుఁ దెలిసికొన లయుఁగదా అవిధము చెప్పఁడు.

అర్జు:—(కొంచె మూరకుండి కన్నీరునించుచు) మహాత్మా! రాజచంద్రమా

ఉ. ధర్మపథంబున న్నిలించి • తస్యవిదుల్ వెలగండి శూర యుగ
నిర్మలచిత్తుడే సుకృతి • చేర్చటి యంచు నుతింప వైరిరా
ఢర్మకిరీటరత్నగుచి • భాసురపాదసఖుండ వైన నీ
వర్తిలిమిఱు చవిర్వరటు • నాదృతి గాంచిచగింత మెవ్వెసన్. 5

ధర్మ:—(తమ్ముగి మనోదుఃఖము దలపోసి దానిందీర్చ నెంచి) వత్సా ఏలయట్టి విచారము మనస్సునఁ బాదుకొల్పెనువు నానొర్తించుకీతి వినుము

మత్త. కొంఁకాకింశయు లేకయే చని•త్తోణిపాలకుఁ గాంచి నేఁ
గంకనామఁడ ధర్మనందను • గౌరవంబున బొందితిఁ
బొంక మూసి సమస్తవిద్యల • భూరిపాంశితిఁ గాంచితిఁ
శంక యేమిఁక నిన్నుఁ గొల్చెద • సాధువృత్తిని భక్షుండన్. 6

అనిపల్కి విరాటుని మెప్పుండెద. వినోదభాగోష్ఠి నారాజస్యని సంతోషపరచునం జేసెద. ద్యూతంబున నాతని సకలపలుకొనియెద. ధర్మసంజేహములు గలిగినతఱి వానిందీర్చి నాపాండితిం జూపెద. కనకరజత మణి నిర్మిత

మలగు నడ్డసాగులు నాయుద్ధఁ గలవు. వానిఁ జూపి నాద్యూత చమత్కృతి నఁజెద. వత్సా' అర్జునా' నావిషయమై సందియ మొందకుము. (అని భీముని వంకఁజూచి కన్నురునించి డగ్గుత్తికతో)

తే, మనల నాపదలం జిక్కి ధ్రుందకుండఁ
గాచినాఁడు భుజాబల ధరితుఁ డెందు
దైన్యముం బొందఁ డీ మరు ధ్రునయుఁ డెట్లు
లోకరివంచల మెలఁగునొకొయెఱుంగ.

7

భీము:—గంభీర స్వరముతో

మత్త. ఏను వంటలవాడనై మనుజేంద్రుఁ గొల్పెద నేర్పున
మానసంబున కింపుఁ బెంచెద ధమాడ్కి వంటలఁజేసినే
నానరేంద్రుని మెప్పుఁ బొందెదఁ నప్పురంబున నేపని
గాని నన్నిగులంగ లేనటుగాఁ జెలంగెద భూవరా.

8

మలయు మల్లయుద్ధంబున మల్లరెల్లఁ జేడి గట్టిజెట్టి యనిపించుకొనియెద. ఇంతయేల వంటయందును, భుజాబలకృత్యంబులం దీతఁడె జగఁబున మేటియని రాజునకుఁ దోచుటలు ప్రవర్తించెద. విరటుని మాన న్నీవిధంబునఁ గరగునో యజ్ఞేవర్తించెద. వలలుండను పేరు ధరించి యుండు. నీవెన్నరివాడని యడిగిన నాలవజాతివాడని చెప్పి మున్ను పొండవాగ్రజానకు బానసంబు నేయుచుండుదు. విధివశంబున నామహానీయుఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడైయెటకోపోయిన నిటు వచ్చితి. నన్నుం బరీక్షింపుఁడని పలికి, గౌరవంబునకు మానిలేకుండ నుండెద. మహీపాలకా' నావిషయమై యుమ్మలికఁబు నొందవలదు.

ధర్మ—(వివాదముతో నర్జునునివంకఁ జూచి) అయ్యో'

ఉ. ముప్పదిమూఁడుకోట్లు సురముఖులు తోడ్పడ నిర్జకేశ్వరుం
డుప్పరవీధి నిల్చి నిశితోగ్రశరంబుల నొప్పఁ జేయఁగా
డెప్పురిమైన యయ్యనిఁ గడిందిమగంటిమి మీఱ నింద్రుమెం
పొప్ప నడచి ఖాండవము ధనుర్ధతి భిన్నము చేసె నట్టి నే
ర్పొప్పెడు నర్జునుం డెటుల ధనొందుఁ గొల్పెను నొక్కొ దైవమా.

అర్జు—(వినయముతోఁ జేతుల్పొ) మహాప్రభూ'

చ. సురపురి నన్ను సూర్యశియుఁ ధూచి నరింపఁగ నొప్పుకున్న నా
తరుణి నపుంసకుండవయి ధదైన్యము నొందు మటంచుఁ దిట్టె

ర్జరవిభుఁ డొక్కవత్సరమే * శాపఫలంబును బొందు మంచు నా
దరమున శాపమోక్షమును * దానె వచించెను గాన నేనికక. 10

శేడిరూపంబును ధరించి బృహన్నల యను శేరుపెట్టుకొని యంతఃపురమునఁ
గలకన్నియలకు నృత్యముగఱపుచు విరటున కౌసందమును గల్గించెద. 5 పెక్కడ
మున్నుంటి పని యడిగిన ద్రౌపది కడనుండి యామె యాదృతికిం బాత్రధూ
తనై యుంటిని పల్కెద. కనుక ధర్మసందనా నావిషయంబున వగవఁ బని
లేదు.

భర్త—(నకులునిం గాంచి కన్నురునించి మాట లొట్టుపడుచుండ) హావిధి!
చ. తనులత సౌకుమార్యము నుదాత్తతయ్యు ముఖవంద్రు సోయగం
బును దమయంతనే యితఁడు * పూర్ణశరీరముగల్గు మన్మథుం
డని తెలుపంగఁ బోవు ఘనుఁ * డంచు నెఱుంగక యుండ నెట్టివ
ర్తనమున సంచరించునొ విరాటుపురంబున నేమి పల్కుదుక. 11

నకు. —

క. నే నశ్వశిక్షకుఁడనై
భూనాథునిఁ గొల్తు గుఱ్ఱముల జాతులనే
ర్వానినవాడనె గావున
నానరపతిచిత్తవృత్తి * సరయంగ నేర్తుక. 12

అశ్వంబులకు నెలయు మందుల నెఱుంగుదు. వాని నడిపించు పద్ధతయం దాతి
లేజినవాడఁ గదా. దామగ్రంధియను శేరం శ్రీవర్తిలైద నబెందుండి పచ్చితి
పనిన ధర్మరాజునొద్ద నశ్వపాలకుఁడనై యుండినాడనని చెప్పెద. విరటున
కమితానందంబుగల్గింపఁ జాలుదు. కావున మహాత్మా విషాదంబు విడచి సమా
హితచిత్తుడవు కమ్మ.

భర్త—(సహదేవునిపైఁ బొడ్కి నిలిపి కన్నురుఁ దుడుచుకొని యెలుంగురాల్పడ)
అక్కటా!

తే. కుటిల మెఱుంగ డహంకృతిఁ * గూడఁ డార్య
సమ్మతుఁడు భర్తపథమునఁ * జనెడు ప్రోడ
యల్పవయసున నలరారునట్టి యితఁ
డొరుల నెవ్వధి గొలుచంగనోవు నొక్కొక్క !

13

నకు. —(చిలునవ్వుతో)

క. ధేనుప్రాతమునకుఁ బతి

నై నరపతి మెప్పుఁ గాంతుఁ ధ నాలఁ బిదుకఁగా

వానిని గడుపుగఁ జేర్పం

గా నేరుతు బెదరు వాపఁగఁ గల నధిపా.

14

తే. ఎందు నుంటివా తెల్పుమా ధ యీ వటున్న

నీదు కడనుంటఁ జెలిపెదఁమోదమలర

నాహ్వయంబు తంత్రి పాలుఁ ధ డనుచుఁ బిల్వ

నగుచు వర్తింతు విరటునియంతికమున.

16

ధర్మ:—(తపలా) సరే వీరి యుద్యమము బాగున్నది. ఈపద్ధతి సరిగా సాగుననియే

తోచుచున్నది. ధర్మ దేవత మనపక్షమున నున్నది గదా. (అని పాంచాలిం

జక్కఁగాఁ గాంచి కన్నీరు నించి) అక్కటా!

౨ పాట.

ఉ. అన్నులమిన్న యిద్ది సుగుణాధ్య మనోహరరూపశీలనం

పన్న యుదాత్తచిత్త యొక్కభంగిని గప్టము నోర్వలేదు తా

మన్ననఁ గాంచుచుండు నొకమాటు నదేపని గాని చేయలే

దన్నిట గౌరవంబు నెడ ధ నయ్యల నెచ్చిఁగొల్పఁ జాలునో. 16

చాపది:—(విషయంబున ధర్మరాజు దిక్కు మొగంబై) మహానుభావా! సత్యనిరతా!

కం. సైరంద్రీవేషంబున

భూరమణాంతఃపురంబు ధ పాంతకు నరుగఁ

నేరుతు నాతని దేవియు

గౌరవమునఁ బిల్వనంపఁగఁ జని యచటఁ.

17

క. మాలిని యను పేరున భూ

పాలునిసతి యీత్మ కిద్ది ధ భవ్యమతియున

చ్చీలయు నని తోచెడు గతి

నోలి నర్తించు దాననో రిచుహరణా.

18

నిచక్కత్యంబులకు నన్నుఁ బంపవలదని ముందే యొప్పించుకొనియెడ. గురుచిర

గంధమును బూయుట, కస్తూరికొతిలకంబు దిద్దుట, పలుభంగుల చిత్తులు గూలు

కునట్లు పుష్పహారంబుల సవరించుట, మణిహారంబులఁ జక్కగా నలంకరించుట

నానగులని యామెకు ముందే తెల్పి, పాంచాలి కడనుంటి నని చెప్పి యామె

మెచ్చుకొనునట్లు వర్తించి సత్ప్రివర్తనము నన్నుఁ జూచియే శేష్యకొనవలయు ననునూహఁ బుట్టించి యేదవలందుఁగాని ప్రమాదంబుడక ప్రవర్తించెద. మనకులవృత్తంబుల కేకొఱంతయు రాకుండునట్లు మెలంగెద. తులువలు నన్నుఁ గాంచి మాతృభావంబును బొందునట్లు సంచరించెద. వివిషయమునను బరాకు నొందుదు నేమో యని యనుమానింపవలగు. సైరంధ్రీజాతివా రందఱి క్షేప్రవర్తింతురని నమ్ముడు.

ధర్మ:—పాంచాలీ జైవంబు నీకుఁ దోడ్చెయ్యుండును. క్రొత్తవోటు గాన నీవత్సరంబు గడవను దాఁక నెన్నికప్రములనైనఁ బొంది మాగారవంబు నిలుపుము.

ద్రౌప:—నానేర్పు విధంబున భగవంతుని శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించి మెలంగుచుండెద. మీరు నన్నేమరక కౌదుచుండవలయు.

ధర్మ:—మేమందఱి మేవిషయమునఁ గాని పక్షపాతము గనఁబఱుపఁ గూడదు. మే మేర్పరచుకొనఁబోవు సంకేతము ప్రకారము నీకుశల మరయుచుండుము. (అని తమ్ములకు రహస్యముగ నేమో చెప్పును.)

భీమాదులు:—అన్న గారూ! తమయానతి హఱువక ప్రవర్తించెదము. ఎట్టి యిక్కట్లు లందుఁగాని 1 రహస్యమును బయలు పఱుపము. అగ్రహమాని దేహము తెలియక యేదనినైనను జేయుము. సంకేతస్థలముల మీరానతిచ్చిన మాటలతో మనోభావములఁ జెలుపుచుండుము. ఈయే డెట్లులో పుచ్చిభీమా యావల మనమనోరథము నెఱవేఱును. తమరేవిషయమునఁ గాని సంశయము మాపై నుచుచుకొనక నెప్పుడొ బ్రవర్తింపుడు. మాయోపివంతనట్లు మిప్పునుసరించి సమయభంగము గాకయుండఁ బ్రవర్తించుచుండుము. ఆర్థాంతర్యోక్షులనే మీభావమును గనుఁగొనుచుండుము.

ధర్మ:—ప్రియసోదగులారా! మీరునాయానతిని దాఁటుమరని నాకెప్పుడు ననుమానిము గల్గును. పెద్దవాడను గాన నేఁజెప్పవలసిన మాటలఁ జెప్పితి. గురుభక్తి పరాయణులరగు మీకు నేర్పవలసిన దేమియున్నది.

భీమాదులు:—2 కువలయానందకరుండవై సన్తాపవర్తివై సుమనస్సముదయసంతృప్తి కరుండవై యలరారు రాజచంద్రు నిన్ను సహజవాత్సల్యమున లక్ష్మీప్రీక్షింపఁ గోరుచున్నది.

ధర్మ:—3 పత్నీలారా! గుర్రమైన యీసంపత్సర మెట్లో గడదినతర్వాత మనకష్టములు తొలఁగి సుఖసంపదలు చేకూరుఁ గాఁక.

1. బీజనిష్కృత్యచే నిది పరిన్యాసము ఆర్థసంప్రధారణముచే నిది యుక్తి.

2. బీజానుకూల గుణార్జనముచేయుటచే నిది విలూభనము

3. సుఖాగమమును జెల్పుటచే నిది ప్రాప్తి.

భీమాదులు:—ఇంక మనము చేయవలయుపనికిఁ గడంగుదము.

ధర్మ:—ఈరాత్రి యిందే గడపి తొలిజామున మేల్కొని కాల్యంబులం దీర్చి ధర్మ దేవతావరబలంబున నయ్యై జేపంబు లలనడుం గాన నొక్కొక్కొక్కొక్క తరుణంబున వేణుమార్గంబులఁ జని విరటుని కొలువునం గురురవలయు.

భీమా:—ఇది చక్కని యుద్ధదేశము. ముందు ధర్మదేవతం బ్రార్థింపుడు. తదనుజ్ఞఁ బడసి కార్యమునకుఁ గడంగుదము.

ధర్మ:— (అచమనంబుచేసి తూర్పుమొగంబై) మహాత్మా తంత్రి.

3 పాట.

చ. మునుపు సగోవరంబుకడఁగఁగొని గనంబడనియ కంబరం
బునఁ దగు నీప్రసాదమును బొందియె నల్పవరం బ్రాణవంతులం
గనుఁగొనఁ జాలినాఁడ నిదె బాలము న్రవ్వుట వచ్చె నప్పు డి
చ్చిన వరముం దలంచి దరిఁ జేర్చుము నీనజవావనాదరా. 19

(కొంచెమారకుండి కన్నులువిప్పి) సోదగులాగా ! ధర్మదేవత నామనంబునం దోచి రేపు మీయిష్టంబులం దీర్చువాఁడ. కష్టములు తొలఁగునట్లు చేసెద. సుఖసంపదలు మిమ్మఁ బొందఁ గలవని పల్కెను.

భీమా:—తరువాత, తరువాత?

ధర్మ:—1 మాయెల్లరసుఖము మీయధీనమే యని మనవిచేసితి.

భీమా:—ధర్మదేవత యనుగ్రహము మనపైఁ గలదనుట స్పష్టమాయె. ఇంక భయమేమి ?

ధర్మ:—2 ధర్మదేవత యనుగ్రహమునఁ గృతకృత్యుల మగుదుమని సంతోషంబును, దుస్త్రవ్రతారంభము రేపుపూనవలయునను దుఃఖమును మనస్సున నొకదాని మించి యొకటి లోచించున్నవి.

భీమాదులు:—3 ఈవిషయమును ధౌమ్యమునికిని దక్కంగల విప్రప్రవరులకుఁ దెలిపి వారియనుజ్ఞఁ బొందుట యిప్పటిపని కదా. వారి యుద్ధదేశములఁ గైకొనుట కూడ ముఖ్యము కదా.

1. దేవతాజ్ఞాంగీకారకథనముచే నిది సమాధానము.

2. సుఖదుఃఖహేతోక్తిచే నిది విధానము.

3. రహస్యమును బలువురకుఁ దెలుపుటచే నిది యాద్యేదము.

ధర్మ:—¹ఇదిమిక్కిలి చక్కని పద్ధతి. అట్లు చేయువలసినదే ధామ్యాదులం బిల్వి యావిషయమును దెల్పి వారిదీవనలఁ బొందుడు.

బీమా:—మీచిత్తమునకు నచ్చినట్లు బదులు పట్కఁగ చేయుచుందుము. అదియే మా యభిప్రదికి హేతువు. మేము తెలుపుటకంటె మీరు వారితో ముచ్చటించిన మేలేమో.

ధర్మ:—²వత్సలారా! అట్లే చేసెదను. బ్రాహ్మణాశిర్యాదములఁ బొందుట పురో వృద్ధికి హేతువు గాన నప్పనికిం బూసెద. సాయంసమయ మగుచున్నది. ఇందీరాత్రి గడపుదము విరటునగరంబు కొంతదూరముననే కలదని తెలియ నచ్చెఁ గదా. ఈస్థలము వాసయోగ్యముగ నున్నది. శీతలజలము లిందుఁ బ్రస హించుచున్నది గావున లీచైత్య లేనంగునఁ గొన్నిచిక్కులు నునకు రాఁ జాలవు. మీరును గడు బడలియున్నవారు. పాంచాలి యందఱుకంటె శ్రమ చెందినది. ఇంకను ముందు నడచుట కర్హంబు గాదు. నేనిప్పుడ ముసింద్రు లకుం దెలిపి వారియుపదేశములం బొందఁబోయెదను.

(ఇదిముఖసంధి)

ఒకవిప్రుఁడు.—

శా. దుష్టాశ్శుల్ కపటక్రియాభిరతులై • శోద్ధోన కల్పించు నా
కష్టంబుల్ మదిసోర్చి రింతదనుకంఁగలం బిదల్లే శ్రమ
తృప్తంబై తగుఁ జూడఁ జాల ననుచుఁ • దీప్తుల్ తొలంగంగ న
స్పష్టాకారముఁ దాల్చి పొందె రవియుఁ స్తక్తోఁగి భృతావృష్టముఁ. 20

బీమా:—అగ్నిహా! ప్రతిక్షణము మీయజ్ఞ నే తలంచుచు నట్లే మెలంగెదము.

ధర్మ:— ధర్మ దేవతం బ్రార్థించుచు నేమఱక మెలంగుచుండవలయు. నేను నింక నభి మతకార్యము నొనరింపఁ బోయెద.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రథమాంకము,

ॐ

1. బీజమునకుఁ దగురీతిఁ బోత్సహించుటచే నిది భేదము.

2. బీజానుకూల ప్రకృతకార్యము నారంభించుటచే నిది కరణము.

బీజారంభసంబంధ రూపముఖ సంధి ముఖ్యాంగసహితంబుగఁ జెప్పఁబడినది,

ద్వి తీ యాంక ము.

(వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

వృద్ధ:—(తెరలో విచారముతో) చాలకాలమునుండి సంతోషముగఁ గాలము గడపుచుండిన నేను మదుసరితనమున, బాండవుల కష్టములఁ జూచుటకే జీవించి యున్నాను. అక్కటా! కాలమహిమము! సకలయాచకకల్పతరువులయి ధర్మ తత్పరులై, నిర్మలమనీషులగు పాండుపుత్రులకే సకలకష్టములు సంభవించినవి.

గీ. ధర్మరక్షకు లెవరొ యుధాదరచిత్తు
 2లెవరొ యుపకారతత్పరు ధ లెవరొ యట్టి
 సాధుశాంతేయులకుఁ జాల ధ సమ్మదంబుఁ
 జివరకుం గూర్చు గానెంచెడువిధియార |

1

(ప్రవేశించి చూడ్కినిగుడించి) ఆమెప్పువాడు ధర్మనందనుకడ నుండు షర్థ మానుడని దోచుచున్నది.

షర్థ:—(ప్రవేశించి) ఆర్మోర్లమా నమస్కారము.

వృద్ధ:— షర్థమానా! పర్థిల్లము. పర్థిల్లము ధర్మనందనుం డనుజన్మలతోడ నెటకొ పోవుటకుం బయనమై యాయరణ్యమునకు వచ్చియున్నాడట. నిజమేనా?

షర్థ:—నిశ్చయమేకాని సకలపరివారపరివృత్తుండై మెలగుచుండిన కాంలేయాగ్ర జాండు దుష్టరమగు నివర్తన మజ్ఞాతచర్య నెట్లు గాలము గడపునో.

వృద్ధ:—³బుద్ధిమదగ్రణ్య! అట్లుసంశయింపఁ బనిలేదు. కాంలేయచరిత్ర మన మానము. సామాన్యదృష్టికిం గోచరించునది కాదు. వారికి దుష్కర్మమైన దేది యు నుండనే యుండదు. వారు లోకరక్షణార్థమవలంబించిన మహాపురుషులు.

1. సాయంకాలషర్థనముచే బ్రతిహతమగు కథాభాగమును మరలఁ జెప్పటచే నిది విందువు.

2. విధిఁ గాంలేయలయందలి క్రితని నూచించుటచే నిది విలాసము.

3. దృష్టనస్త బీజానుసర్పణయాచమగుట నిది పరిసర్పము. లక్ష్యమగు యాత్ర యు, నలక్ష్యమగు కథాబీజమును మరలఁ బ్రకటించుటచే నిటఁ బ్రతిముఖసంధి నర్థిత మయ్యె.

భగవంతుడు వారికిం దోడునడగ నుండును. వారి నెదిరింప వంచింప దేవదాన
పులకైన శక్యముకొదన నింక మానవులమాట చెప్పనేల ?

పర్థ:—స్వామీ మీరన్నమాట బాగున్నది. కాని కాంగలకార్య మెట్లు పరిణమింపఁ
గలదో యెవరెఱుంగుదురు.

పృథ్వీ:—అసంశయ మే నెలదు. వారి కనుకూలశుభము లభించును. భగవంతుడు
శ్రీకృష్ణుడు వారికిఁ దోడునడవలె నున్నాఁడు కదా.

పర్థ:—నిశ్చయమే. శ్రీకృష్ణసహాయము కలదనియే మనమూహింపవచ్చును.

పృథ్వీ:—ఇప్పుడు కాంతేయు లెచ్చటనున్నారు. నేనచటికిం బోవఁ దలఁచి యున్నాఁ
డను.

పర్థ:—ఈప్రాంత్యములనే మహర్ష్యామధ్య మగ్రోవరముకడ మఱిచెట్లు నిదన నిన్న
యందేరఁట. నేనును వారిని దర్శింపఁబోవలయు. స్థలము తెలియఁగూడ నెద
కుచుఁ బోవఁజను. ఇంక నాకనుమతి నిండు.

పృథ్వీ:—నేనుగూడ నింకొక త్రోవ వెదకుచుఁ బోయెద.
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)
(ఇవి చూళిక)

(తరువాత సోదరులతో గురువృద్ధులతో ధర్మరాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ:—సోదరులారా! ఇంతదనుక మనమందఱ మొకచోటనుండి కష్టముల ననుభ
వింపినను నుభయముగ నున్నట్లే కాలముగడపితిమి. ఇఁక నొక్కొక్కరే కాల
ముపుచ్చుచు నత్రభగము గాకుండ వర్తింపవలయు. ఇన్నిటికిఁ గారణము
రాజ్యకాంక్షయే కదా. కాబట్టి నాకిన్నియుఁ దలంపునకు వచ్చుటచే రాజ్య
కాంక్షయే తొలఁగుచున్నది.

౪ పాట.

భీమాదులు:—కాంతేయాశ్రమా! ఇట్లు మీరు నిరుత్సాహ మూనుట ధర్మంబుగాదు.
పండ్రెండుసంవత్సరములు సకలకష్టములకు లోనై గడపితిమి. ఇఁక బండ్రెం
డునెలలు శ్రమించిన నష్టల వైరిమూరణరూపము విజయలక్ష్మిని బొందఁగల
ము. అదియే రాజకృత్యము, కావున మొదట మనము కొనిన మాటను
దాటరాదు.

ధర్మ:—ఓ (కొంచెము యోచించి) నిశ్చయమే. మీఁక యిష్టముగ నున్నది కాన నే
నును దప్పక యట్లే ప్రవర్తింప నిధముగా నున్నాను.

1 విషయములయం దిచ్చలేమిని వెల్పుటచే నిది విధూతము.

2 విషయముల నిప్పత్తిని నెదలుటను వెల్పుట నిది శమము.

భీమా:—ప్రతిజ్ఞాచరణప్రమాదము మీకు స్వభావమేకాని క్రొత్తదికాదు.

ధామ్య:—¹కప్పముల ననుభవించిన పిదప ముదురలీతనమున నైనను రాజ్యలక్ష్మిని మీరు పొందియుండఁ జూడవలయునని మీతమ్ముల కోరిక.

ధర్మ:—²(చిఱునవ్వు మోయునఁ గోఁప నందఱినిఁ జూచుచున్నాఁడు)

ధామ్య:—మీరు భగవదంశసంభూతు లగుటయు, నిగ్రహకుండగు శ్రీకృష్ణమూర్తి మీయొడఁబ్రసన్నుడై యుండుటయు గమనూచకములు గదా. ఏకాంతము లేక కార్యము కొనసాగఁ గలదు

ధర్మ:—తమయాశీర్వాచనమే సకలసంపత్సమృద్ధికి మూలము.

ధామ్య:—ఇఁకఁ దడవు నేరురాదు. ప్రతాపచరణమునకుఁ గడంగులయు, శత్రువులు మాయోపాయములు పన్నుదురు వేఁగులవాగు తిరుగుమందురేమో. నేటి నుండియే మీయజ్ఞాతచర్య కారంభము కిదా.

ధర్మ:—నిశ్చయము. నేటినుండియే పగవారు నుమ్మువెదకఁ బ్రయత్నింతురు.

ధామ్య:—లోకమున నెందఱికో విగోధులుగలరు గాని మీవిగోధులంత గుప్పిరి సర్దుకులు గనబడదు నైన మెప్పుడు వారి నడంపఁ దలంచి యున్నాఁడో.

ధర్మ:—నువోత్తా! వారి ననసేల? మార్గకాచాగమే యాయుదుమలకు మూలము.

గ పాట.

ద్రాపది:—ఈకాంతమే యిమమలకు మూలము లేకున్న నాఁడు నన్నుమానించినపు డే కాలదండోద్బంధ భీముగదాండముచేతను, గిరీటిగాండినిర్దుక్త కాతశర ప్రాతిములచేతను వారు పడకయుండురా.

ధర్మ:—³(చిఱునవ్వుతో) సాధ్వీమణీ! మీన్నమాట యనంగతి మనఁజాలను. కాని కాలము ననుసరించి ప్రసక్తపలుయుం గదా. అది బలవత్తరము. దానికి సకలబ్రహ్మాండములు లోబడి యుండును మన మెంతివారము. ఏకోరిక వైరిమారణనిబద్ధమైనది. అట్లుండుటయు యుక్తమే. శ్రమములకు లోబడి యీసంపత్సర మెట్లో గడపినఁ దర్వాత నీవా చిత్రము నెఱవేటును. సంశయింపకు. అప్పుడే చేయుటకన్న నాపని నిఁకను చేయఁ బూనుటచే నికనంతానందము గలుగఁ గలదు. దానిని దృష్టిమీఱ ననుభవించువులే. త్వరపడక యీ గుఱ్ఱరచ్చతమును నేర్పున నెఱవేయు.

1 పరిహాసపచనరూపమగుట నిది నర్తనము.

2 సర్వలబ్ధధృతిరూపమగుట నిది నర్తనము.

3 ప్రత్యక్ష నిమగ్త నచనరూపమగుట నిది నర్తనము.

[ప్రస్థానము.

4 అనురాగ హేతుపాయముగోఁ గూడిన వాక్యరచన యగుట నిది యు

ద్రుపః—1 ఇట్టి శమదమములు మీకు నెఱగుదులగుటచేత నే యజాతశత్రువనునామ
ధేయము జగద్విఖ్యాతమై నెగడినది. మీయన్త్రహమచే నాకట్టి యపరిమి
తానందము ముంగు కలుగునుగాక. ఈదు స్తరనశ్వరవ్రతము సులభముగఁ దీర్చి
గలము. వీలన మీమనస్సున నిట్టియుత్సాహము కలుగుటయే మనధవిష్యచ్ఛుభ
ములకు హేతుఁని నమ్ముచున్నాను.

ధర్మః—సాధ్వీమణీ ప్రతివిషయమున జ్ఞాపక ముంచుకొనఁ దగిన విషయముల నిన్న నే
మఁదలించితిని. జాగ్రత్తగఁ బ్రవర్తిల్లము.

ధామ్యుః—రాజపుత్రా ఇది మీగుచేయఁబూతుపనిని నెఱవేర్చవలయు. చుట్టుపట్ల
నెందఱోమనుష్యులు కనఁబడుచున్నారు. వారెవ్వరోయ్యను సందియమునాకుఁ
గలరు. మనమందఱ మొకచోనుండరాదు. నేఁజెప్పఁదగినవాక్యముల వినుండు.

సీ. రాజుచిత్తము భీకరంబు వ్యాఘ్రం బట్లు
గావున మెలఁకువ ♦ గనఁగ వలయు
నర్హస్థలంబున ♦ యందుఁ గూర్చుండఁగా
జను న్యామే యైనమనుజునికి
నహిశంబుగా నున్ననద్దానిఁ బల్కక
ఁగుండనో నొదిగికూర్చుండవలయు
నుద్యోకులకు హిశమొప్పుఁగాఁ బలుకంగ
వలయు రాజోక్తులు ♦ వెలికిఁ దెలుప

సే. కాదు, సగభులందు ♦ కామల మాటలు
తెలిసి యున్న ననియుఁ ♦ దెలియనట్లు
లుండవలయు నిండు ♦ కొప్పుని పల్కను
బలుకి కుండవలయుఁ ♦ భార్గవేంద్ర.

2

(అని మఱియు నేవో కొన్ని మాటలు చెప్పెను)

ధర్మరాజులు—మహాత్మా మీయపదేశమును జక్కఁగా గ్రహించితిమి. కృత
మెఱిగితిమి తమయపదేశానుసారము ప్రవర్తిలెదము. ఇది నొక సంవత్సర
మునకు మిక్కు దర్శించుభాగ్యము కలుగఁగలవ.

ధామ్యుః—మీ కఙ్గలశుము లొందునట్లు జపియించుచు నుండెద. మీరింకఁ ద్వర
పడి పయనము నేరువలయు.

ధర్మః—తిమియానతి నాచరించెదము. ఇదిగో ధర్మదేవతను మరలఁ బ్రార్థించెదను.
వరప్రభావమున మావాంఛకుఁ దగిన రూపము లొందును. తమరెచ్చటనో
యాసంవత్సరము గడువవలయు.

1. అమరాగప్రదర్శక ప్రయవాక్యరూప మగుట నిది శుష్కము

భామ్యు:—ధర్మనందనా, తమరాకఁ గోరుచు నిరంతరము మీకు మేలుచేయఁబడుకై
భగవంతుం బ్రార్థించుచు, మీయన్నిహోత్రముల నేమిజక కాచుచుండెదను.

విప్రులు:—రాజచంద్రమా! చంద్రుండుసంవత్సరములు మీతో నడవులలో మెలఁగు
చుండిన మాకు నగరవాసమునకంటె ననవాసమే మేలని తోచెను. ఇంక మీ
సంగతి నదలి యెందో నగరమంటే సంవత్సరముం గుము. కాన మాకిది ననవాస
ముగనే తోచక మానదు.

ధర్మ:—మహాత్ములారా! తమయాశీర్వాదముల ప్రభావమున నిసంతోషింప మిట్లో గడపి
వత్తుము. పిమ్మట మీసాదసేవ చేయఁ భాగ్యము మాకుఁ గలుగునట్లాశీర్వా
దంబుఁడు.

విప్రులు:—రాజ్యలక్ష్మీ కాటపట్టు కాదగిన మీ కీవినయము సహజాలంకారమే
కాబట్టి,

తే. శత్రువులకు బ్రత్యేవియు మీఁసన్నిధికిని
జేరకుండెనుఁ గాత, సంశ్రితకులాభి
హితమహత్తర ధర్మమే యెల్లవేళ
లందు మిముఁ గాచుఁ గాపుతే మాదరమున.

ధర్మ:—తమయాశీర్వాదములే మాకు సహాయములు. ఏకొఱతె లేక యీయజ్ఞాతి
ప్రతముజరపి వత్తుము. మరల మిమ్మదర్శించి నేవించుభాగ్యము మాకుఁగలుగు
ననియే నమ్మెదము.

విప్రులు:—నిస్సంశయముగ మీప్రతము నిర్విఘ్నముగ సాగును. మీకు విజయలక్ష్మీ
ప్రాప్తించును.

ధర్మ:—(అందఱిని గలమంతాచి) మహాత్ములారా! సూర్యోదయమైనది. ఇంక మే
మిందుండ రాదు. ఎచటికోవెల్లెదము. రహస్యరక్షణము చేయవలయు. మిమ్ము
దఱి వేడుకొనియెదను. మీయనుమతి నొంది పయనము చేసెదము. ప్రచ్ఛన్న
రూపమున మాకుశలముల నరయుదురుఁ గాక. (అనిచెవిలో నేమోచెప్పెను.)

భామ్యుడులు:—మీకు సకలశుభములు గలుగుఁగాక. మేమిదే పనివినియెదము.

(అనియందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2 (ఇది ప్రతిముఖసంగీ)

ఇది ద్వితీయాంకము.

1 అజ్ఞాతవాసానుగుఁ ప్రయత్నము నచిఁచుటచే నిది ప్రయత్నము. [నది.

2 ప్రయత్న విందుసంబంధముచే సమఖ్యా గమనాఁ బ్రతిముఖసంగీతప్రబంధి

తృతీయాంకము.

1 (పిదప మాటువేసి ములధరించిన ప్రభాకర విభాకరులను నిద్దఱు బ్రాహ్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ప్రభా.—జొరా' చూచితీవా విభాకరా! దైవచెష్టితిము లెంతబలని త్తరములు. సకల సామంతరాజ పరిన్యతుడగు ధర్మనందనుం డీవుడు వేపాంతరమాని యెందో యున్నాడట. మనమామహనీయ మూర్తని గనుంగొని సంభాషించుటెట్లు వారెట్టి కష్టముల బొందుచున్నారో.

విభా.— 2 భగవదనుగ్రహము వారికి భేద్యకవచమై యుండఁగా నేవిషయమున లోపముండును.

ప్రభా.—మిత్రమా! నీవన్నమాట నిశ్చయమే. కాని శత్రువులవేగులవా రందఁడు వెదకుచున్న జాడ లగపడుచున్నవి. ఆవిషయమున నించుక యనుమానము నాకుఁ గలుగుచున్నది.

విభా.—సంశయింపఁ బనిలేదు. కంటికి తెప్పచందమున శ్రీకృష్ణమూర్తి వారికిఁ బ్రాప్తయొండ దిర్యోధను దుర్జున్తము వారి నేమిచేయఁ గలదు?

ప్రభా.—నీవచనభంగి మిక్కిలి యుక్తియుక్తముగ నున్నదనుటకు సంశయమే లేదు. ఆయినను భవిష్యత్ఫలము లిట్టివిని నునము నిశ్చయింపఁ గాని యూహింపఁ గాని చాలము.

విభా.—నాకీవిషయమున నిగుమంతయు సందియము లోపకున్నది. మనము పొండిని పక్షపాతులమని యెప్పురెఱుంగఁ జాలరు. ఈవేషములు మనగుట్టును బయలు పఱచునవి కావు. పలసిన తావులఁ దిరుగవచ్చును. విషయములఁ గనుంగొన వచ్చును. ధర్మనందనుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు శత్రుదుష్టంత్రములఁ బరీక్షింప వచ్చును.

1 పూర్వాంకమందు నిర్దేశింపఁ బడిన పాత్రముల కిందుఁ బ్రవేశము కల్గించుటచే నిది యంకాంతము.

2 దైవానుగ్రహరూపబీజమును వరల నాకర్షించుటచే గర్భసంధి యారంభింపఁ బడియె.

ప్రభా.—¹'వయస్యా' అనమానబుద్ధి ప్రభావమున బృహస్పతిని మించితివి. నివచన భంగి నాకే యెంతో యద్భుతమును గొంచుచున్నదే. మనమిప్పుడు చేయదగిన దేది? శత్రుదూతల పన్నగములఁ బరీక్షించుటయే కదా.

విభా.—²అంతమాత్రమే కాదు. హస్తినాపురమున కరిగి యచటి ప్రయత్నములఁ గూడఁ గనుఁగొని ధౌమ్యమునిశ్వరలకు విన్నవించుము.

ప్రభా.—³నిశ్చయముగా దుర్యోధనుఁ డిప్పుడు కాంలేయుల బాడలరయు ప్రయత్నములను జేయుచుండును గదా.

విభా.—⁴అందులకు సంశయమా, అదురాత్ముడు కొంతకాలమునకు ముందే ఆయా దేశములలోని స్థితిగతుల నాగ్రయమందఁ గొందఱ నియోగించియే యున్నాఁడని మనము వినియుంటిమి. క్రొత్తవారి బాడలు కనిపెట్టుట దాననుకరము కదా. కాబట్టి యెన్నియో ప్రయత్నములు జరపఁబడుచుండును. జరపఁబడియే యుండును. జరపఁ బడఁగలవు.

ప్రభా.—ఇన్ని ప్రయత్నములలో నేడియైన నొకటి ఫలించినా కాంలేయుల గతి యేమగునో.

విభా.—ఫలించినచో నేమైన నగును. ఫలించుట గగనకుసుమము కదా.

ప్రభా.—ఫలించనియే నానినప్తుకము.

విభా.—⁵తృత్యముగా నాకట్టి నప్తుకముగలదు. దైవబలవంశిగతులగు మాన్యులకు వైరి దుస్తంత్రములు ఫలము నియఁజాలవు.

ప్రభా.—⁶సంతోషము సంతోషము. మిత్రమా! నివాక్యము ఫలించుఁగాక. ఎట్టి సంతోషము నిఁజాలు నచనము విననోచితిని నాసంకయములు తొలఁగినవి. మన మిపు డేమిచేయుటవశ్యము?

విభా.—⁷త్వరిగాఁ బయనమై హస్తినాపుర జేరి యచ్చట వారు చేసియున్నట్టియు, జేయుచున్నట్టియు, జేయబోవఁ బూనినట్టియు బ్రయత్నముల నరయుట మనకుఁ గర్తవ్యము. కాబట్టి త్వరితగా వెల్లదమురా.

(అని నిష్క్రమింతురు)

1. ప్రకృతోపయోగియగు కార్యాచరణముచే నిది యధూతాహరణము.
2. వితర్కనద్వాక్యమగుట నిది రూపము.
3. తత్వార్తజ్ఞేర్తనమగుట నిది మార్గము.
4. ఉత్కర్షణాక్యరూపమగుట నిది యుదాహరణము.

(పిదప హస్తినాపురమునఁ గొలుపుకూటమున యథోద్దిష్టముగా సపరివారుడై
దశ్యోధనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

౬ పాట.

దుర్యోధ.—(శకుని దుశ్శాసనకర్ణులం జూచి) మనమీనడుము దేశాంతరములకుఁ బంపి
యన్న వేగులవాండు వచ్చినారా. మీరామియమై యేమి పరిశ్రమము
సలిపితిరి?

శకుని.—రాజా! ఎన్నియో విధములఁ బ్రయత్నములు సన్నితిని. వేగులవారి కన్నె
న్నియో యుక్తులను దెల్పి పంపితిని. వారిజాడ లింకను గానరాలేదు. ఇంకఁ
గ్రాత్రిగాఁ జేయఁదగిన ప్రయత్న మేదియు నాకుఁ దోపలేదు.

కర్ణుడు.—చీనీనప్రయత్నము లేరితి ఫలిచునో ముందు తెలిసికొని యన్వల నేమి
ప్రయత్నము చేయఁదగినో పరికింలేము.

దుశ్శాసనుఁడు.—వ్యవధిచాలినంత యింక ముందున్నట్లులేదు. కావున నతిత్వరితముగఁ
జేయఁబూనిన ప్రయత్నములఁ జేయఁదము. ఆమీద దైవము పఁచినట్లయ్యెడు.

శకుని.—పాండవులు ప్రాణములతో నుండురా యని సంశయించు చున్నాడను. ఈ
పాటి వారియెమ్మకలు గూడ నరిగిబోయి యుండు నేమా. ఎందుండినను బరి
కించి లేగల చూడులు పోయియున్నారు 'రేపా మాపా' రావచ్చును. వారు
వచ్చిన పిదపఁ జేయఁగల పనిని జేయఁదము.

(ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ద్వార.—జయము జయము మహాప్రభువు వారికి.

దుశ్శాస.—ఏమివార్తలు.

ద్వార.—వేగులవారిందఱు కుమతి పురస్పర్శలై ద్వారమునఁ గాచియున్నారు.
ఏమిసెలవు?

దుశ్శాస.—(రాజానుమతి నొంది) త్వరగా వారిని బంపుము.

ద్వార.—చీత్రము (అనినిష్క్రమించును).

(కుమతి మొదలగు వేగులవారు ప్రవేశింతురు).

వేగులు.—జయము జయము మహారాజాగారికి.

దుర్యోధ.—(త్వరతో) మీరరిగినపని యేమైనది? వండించుకొని వచ్చితిరా.

కుమతి.—(వేగులవారి యనుమతి నొంది) మహాత్మా! ఆనాడు తిమయానతి తలఁ
దాల్చి విచ్చలవిడి మాయావేషములం దాల్చి నంతమరితి నందఁడను బోతిమి.
మహీధరములు, కాననములు, నదులు, భూవివరములు, గుల్మములు, శావులు,
చెఱువులు, నరగులు ఇంక నవియివియని చెప్పనేల గొప్పచెట్లతోజ్జులు గూడఁ

బరికిలించితిమి ప్రతిమంగళవారము సంకీర్తనలమునఁ గూడుముఁటిమి. ఎందుఁ గాని వారిమాటలుగాని వారిజాడలుగాని కానరావు. పల్లములలోఁ గూడ వారినిఁ జెప్పుకొనువారు కానరాదు.

దుర్యోధనుఁ—ఇప్పుడు నీతాత్పర్య మేమి?

కుమారి:—నామి త్రులతాత్పర్యము మాత్రము పొందవు లీలోకమును వదలిరనియే.

దుర్యోధనుఁ—నీతాత్పర్యమే.

కుమారి:—మహాప్రభూ! రాష్ట్రమునెల్లం గ్రుమ్మరితిమి కాని మత్స్య, సాశ్వ, విదేహ, బాహ్లిక, దశార్ణ, శూరసేన, కళింగ, మగధ, దేశంబులు మాత్రము పరికిలింప మైతిమి. రోగబాధలఁ గనక సకలసమృద్ధి నొంది యీదేశము లనవరతసంతోషంబుధి నొలలాడు ప్రజలచే నిండి యుండునవి యని విన్నవాడ. కాబట్టి యీదేశముల వెదకిన దొరకకుండురా యని నమ్మియున్నవాడ. ఒకటి రెండు నెలలు గడువొసంగి మఱికొందఱు దోడిచ్చిరఁ గార్యము పండించుకొని రాజులును. అపై దేవర చిత్తము.

దుర్యోధనుఁ—మఱికొందఱు ననఁగా నెవ్వరెవ్వరిని దోడివలయు?

కుమారి:—కపటనాటకనూత్ర ధారుడని నన్నెఱింగియే యుండురు. ఐనను వేషాంతరములఁ బోయి చొరకానితావులఁ జొచ్చునేర్పు నాకుఁ జాలినంత లేదు. కాబట్టి మనయలంబనుని కుమారుడు వశ్రురోముడు వానిపరిజనులు నాకు బాసటయై యున్నచో నాశక్తిఁ జూపి వేవర మెప్పు నవయును.

దుర్యోధనుఁ—దుశ్శాసనా త్వరగా వశ్రురోమునిం బిలపించి కుమరిని పంపుము. కుమరీ! ఎంతవేగముగా ఈశుభివార్త మాకు విన్నవించువో చూచెదఁ గాక.

కుమారి:—చిత్తము చిత్తము రాజేంద్రా! నాకడిమి మెఱసి ముజ్జగంబుల గడగడ వడఁకింపఁ జాదును. ఇప్పుడేల నాపంతములు, వెనుక యేలినవాళే చూచి యానందంపఁ గలరు.

శకుని:—రాజమాడామణీ! మనము రహస్యమంశపమాన నిశ్చయింపవలసిన విషయములు నెక్కలన్నవి. ఇప్పుడే వానిని నెఱవేర్చవలయు. కావున మన మచ్చటికిం బోవలయు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

(విరాటమహీపతి సకలపరీవారముతోఁ గొలుపుకూటము ప్రవేశింపుచున్నాడు.)

విరాట:—ఉత్తరకుమారా కొలఁదిదినముల క్రిందట బృహన్నలయనుపేడి మనయొద్దఁ గొలుపునేను వచ్చెఁగదా. నర్తనకాలముం దతనికి నుద్యోగ మిప్పించితిమి.

కుమారీమణికి జక్కగా బాగు జరుగుచున్నది. ఎప్పుడైనా రివచికికి బోవుచుందువా.

ఉత్త:—చిత్తము తృప్తిగానూ పెక్కుసర్వములు లక్కడకుం బోయియుంటిని. చక్కగా బాతములు జరుగుచున్నవి. బృహన్నలయక్కజలతో జదివించుచు నాటియందు మిగుల జనుత్కృతి గల్గునట్లు నేర్చుచున్నాను.

విరా:—చిత్తా! ఆనాడు తొలుగొలుత నేనాతని జూచినప్పుడే యెవ్వఁడో మహా పురుషుఁడుగా నుండనోపునని నాకు స్ఫురించినది. చూడ రెండుకన్నులు చాలకపోయినవి. ఆభుజముల విశాలత్వము. ఆకుత్స్థన తొన్నత్యము, ఆ నేత్రముల సొంపు, ఆమోము కాంతి, ఆమాటల పరిపాటి యివియన్నియు మహాపురుషులక్షణము లాతనికిలాడి పరాక్రమము పోతపోసిన ట్లాతఁడు కనఁబడియె. ఇన్నియుండియు నొక్కపేడిరూప మాతని కింతగొఱత గల్గించినది కదా. విధిచేష్టితమని తలంచితిని.

ఉత్త:—జనకా, మీరూహించిన ట్లాతఁడు మహావీరుఁడే అలోకనామాన్య గురుణ కాలి, ధన్యుకారమున కలవాటుపడిన చేతుల గుని సంశయింపఁ దగిన గుఱుకు లాయనగున్నవి. కాపమున దేవేంద్రుఁడే యిట్లువలరెంచెనా యని తోచెడిది.

కంకుభట్టా:—(చిటునవ్వు నవ్వును).

విరా:—కంకుభట్టా! మీరేల నన్నితర మీ కాబృహన్నలము మేమేని దలియునా.

కంకు:—మహిపాలకా! ధర్మజుని కొలువుకూటంబున నున్నవాఁడగు గాన నిట్టివారిం జూచియున్నవాఁడ. ఆతని నింత పొగడనేల? నపుంసకు లందఱు నిట్లేయుండురు. మగవాఁడుగ నున్న బాగుండునే యని తోఁపింపఁ జేయుదురు. ఇట్లు టచే మన బృహన్నల సామాన్యుఁడని నాభావము గాదు. అతనిపాండిత్య మపారమని యానాఁడే నాకుం దోచినది. దేవేంద్రుఁడే యిట్లువలరెంచెనో యని యువరాజున నవ్వితని. దేవేంద్రుఁడైన నెమి భార్యయుక్తృతిఫల మనుభవింపక తప్పగు గదా.

విరా:—కంకుభట్టా, నిన్నమాట విశ్వమమే కాని బృహన్నలమ జూచినపు డీతఁడు దేవాంశసంభూతుఁడుగా నోపుననియే తోచించిది.

కంకు:—మీయూహ నిశ్చయమనియెడి నాకుమ దోచుచున్నది కాని యదృష్టమేమి ఁడని యతినిం జెప్పవలసి నచ్చినది దేవేంద్రుని నిర్ధానంబున నుండఁ దగిన వాఁడే కాని పేడితన మాయ దృష్టమును బోగొట్టినవి. ఏమిపాప మొనర్చెనో భగవంతుఁడే యెఱుంగు.

విరా:—సంయమింద్రా! సంతోషము నీవన్నమాటనిశ్చయము. మెచ్చితిని. ఎవ రెట్టి పాప మొనర్చి యేఫలము ననుభవించుతో? ఎవరెఱుంగుదురు? మహాత్ములగు మిసంటి సాధువు లెఱుంగఁగలరు. తమకు బహుమాన మేమే నీయవచ్చును. నిస్సృహులు. ఇవి నానందనములను గాన్కగా సమర్పించితిని.

కంకు:—(అశీర్వాదించి)రాజశేఖరా! సాధుచిత్తముగల మీకిది సహజము. మిసంటి రస జ్ఞులు ప్రభువులందఱైన భూదేవత యొట్లలరారునో.

విరా:—మనంద్రా! మనవలలుడు గూడ బలకాలియే సుమా.

కంకు:—సంశయమేమి? బలకాలియే కాని యుక్తియుక్తిపరిజ్ఞానము తక్కువనుని తోచెడు. మొన్న మల్లునితో బోరాడునపుడును, సింహమును బట్టి చంపిన పుడును ఆతనిమోటుతనము మనకుఁ జెలియలేదా. తన్నుఁబాచి యితరు లేమను కొందుగో యను జంకాతనికి లేనేలేగు. పౌరుషము నెఱపుటయే యాతనికి బ్రధానము.

విరా:—కంకుభట్టా! ఏమైన నేమి. ఆతని మెచ్చుకొనుచుండును బలవిషయమున నన మానుఁ డగుట స్పష్టమేకటా. వంటచేయుటయందో ఎంతచమత్కారము గల వాడు! ఏమిబహుమాన మిచ్చినను ఎలదనుచుండును. కారణ మేమో.

కంకు:—తిండిపోతుల కాభరణములేల! కడుపునిండ తిండి దొరకినది. హాయిగనిగ్ర వోప సలము దొరకినది. దిగులా, విచారమా.

విరా:—ఇదేమి కంకుభట్టా! ఇట్లనుచున్నావు. ఆతని వంటకము గుచింపలేక ఏమి?

కంకు:—ఆవిషయమునఁ గాదు. నాగరకతి తక్కువ యని యంటి నే గాని యింకొక దోష మాతనియం దారోపింపఁ బూనలేదు.

విరా:—అశ్వగోరక్షకులు గూడ మిగుల సేర్పలులు. వారు ఎచ్చివప్పటినుండి తురగ ములు సూర్యావ్యరీతిఁ బ్రకాశించుచున్నవి. గోవులు కామధేనువులఁ దిరస్కరించుచున్నవి. ఈసంవత్సరమున మిసంటి మహానీయులు ఎచ్చుటచేఁ గాఁబోలు సకలవిధముల నారాజ్యము ప్రాజ్యమై సకలసస్యసంభరితమై, అధివ్యాధులు లేక యలరారుచున్నది.

కంకు:—సర్వధా సర్వదా యిట్లే యుండుఁగాక.

చ. అనిశము సర్వసన్యముః॥ హర్షము నొందుచు భూమి యొప్పుఁగా జనులు స్వకృత్యముల్ నెఱివీరినంతస వందుచునుండఁ గామినీ జనములు భర్తృనేనల నెఱిసల్పుచు హాయిగ నుండ రాజ్యమో జనవర యేలవయ్య సుఖసంపద లుట్టిపడంగ నెప్పుడొక.

1

మంత్రులు:—మేలుమేలు. యతిప్రసరులవాక్యములమోక్షములు. ఫలించియేరీటును.

విరా:—కంకుభట్టా. ద్యూతము నింద్యమందురు. కారణ మేమో.

కంకు:—ద్యూతమునఁ గుశలత్వమును గాంచిన వారెందఱో సకలకష్టముల ననుభవించిరి. నలుఁడు మొదలగువారు రాజ్యముం గోలుపోయి పడరాని యిడుమలం బడిరి. దానినుండి రానున్న కష్టములకు మితయేలేదు. సర్వాసర్థములకు మూలము.

విరా:—నిశ్చయమే ధర్మనందనుఁడు స్రాజ్యసామ్రాజ్యమును గోలుపోయి యాడవులపాలెనది ద్యూతముననే. అవివయము స్వృతికి నచ్చెనా గుండియల తల్లడిల్లుచున్నవి. వారు మానం బరమబంధువులు. వారిశత్రువులను దలంచిన నాకెంతో చింతిజనించుచున్నది ఇంకెన్ని పాట్లు వారికిం గల్పింతురో.

కంకు:—గతజలసేతుబంధ మావార్త. ఇప్పుడు వారిం దలంచి లాభమేమి?

విరా:—వివసకంకుభట్టా వారెందులరో, వారిజాడ లరసి తెల్పువా రెవ్వరైన నుండిన నెంతయో ద్రవ్య మొసంగెద.

కంకు:—విధివిశమునకుఁ జిక్కి వారెంగో యజ్ఞాతచర్య మీనంటి ప్రభుశిరోమణుల పంచల నుందురు. సమయము వచ్చిన బయలుపడక మానరు. అవిచారము మన కిప్పుడేల? మనముద్యూతమున నించుక కాలక్షేపము నేయదము.

విరా:—ఇప్పుడు పాండవస్వృతిచే నామనస్సు చింతాకులమై యున్నది. ఏమియుఁ దోచకున్నది హత్యయొక నమయమునఁ బాచిక లాడుదము.

కంకు:—ప్రభువరేణ్యా తిమకుఁగల బంధుక్రమ తేటపడియె. మీమనస్సు ననుభవము వెంటిది. కష్టములను నహింపఁజాలదు మీయిష్టానుసారము మఱొక్క సమయమునద్యూతమునఁ గాలక్షేపము నేయదము.

మంత్రులు:—ప్రభుశిరోమణులతో మనవి చేయఁదగిన కార్యములెన్నియో గలవు. రహస్యమండనమున దర్శనమిప్పింపఁ బ్రార్థించువారము.

విరా:—అట్లే యగుఁ గాక. ఇప్పుడే పోవుదము.

మంత్రులు:—చిత్తిము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు).

(పాక కాలలో సైరంధ్రి యొంటిగాఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

సైరంధ్రి:—(తనలో) హావిధి! ఎంత దయమా లిలివి, నాకీయిడుమలా రావలయు. సకలధూపాలతాపమణిగణునితవిస్ఫురత్కరీటాంకిత పాదార విందుఁడు,

1 శత్రుకృతభీరువు మగుట నిది యుద్వేగము.

దుర్వారైరి గర్వాపహరకుడు ధర్మ సందనుఁ డిట్టిగతిఁ బొందఁజేసితివిగదా. చండగదాదండమండితదోర్దండభీముఁడు భీముఁ డిట్టివంతులఁ గుండఁజేసితివా, ఇంద్రు నర్ధాసనము నధిష్ఠించి నివాతకఁడకాలకేయులం బురుజాంగణంబున నుక్కడించి శివుని మెప్పించి పాశుపతముం గైకొని యలరారు నర్జునుని నక్కటా యీగతిఁ బట్టఁ జేసితివి కదా. కందర్పసుందరాకౌసులు, సుఖ మనుభవింపనే జనించిన నకులసహదేవులను బసులగాపఱులను గాఁ జేసితివి కాదే. ఇంకను నీకు మూపైఁ గరుణలేదా. ముందేమి వంతెలఁ గుదియింప నున్న వాడవో యూహింపకక్రమము గానున్నది. కాని నీవెన్నియడుగులఁ గుడుసఁ బంచినను నీదమ్మగ నున్న వారము కిరాతువకైన మాచింతలఁ దలంచిన గుండె కరుణార్ద్రము కాకమానునా. దైవమా నీకింకను గరుణారలేదా. (స్త్రుతి నభినయించి) ఏమిది? భిర్తలను గూర్చి యిట్లు విచారించుచున్నాను. నాగతి యేమని విచారింపవలసి యున్నది. అంతఃపురమున నితదనుక నిశ్చీతముగ నుంటి, నన్నెవరు గాని పల్లెత్తుమాట మన్నవారు కారు. సుధేష్టులు సగౌరవ ముగాఁ జూచుచుండును 1 చెప్పఁదగని పనులేవియుఁ జెప్పును. నన్నుఁ దన కన్నకుఁఁతువలెఁ గాపాడుచుండును. ఎంతెంత సన్నానించుచున్నను నాచిత్తము చింతలఁ జివికిపోవుచున్నది నాస్థితి యిట్లాయెఁ గదా యని యొక్కమాటలు స్త్రుతికిఁ దోఁచెనా కిన్నిరు మున్నిరుగాఁ గాఱుచుండును. అట్టిసమయమున నెవరేనిఁ జూచిరా గుట్టు బయల్పడునా గదా. ఇట్లుండ గోరుచుట్టుపై రోకలిపో టన్నట్లు దుర్వారదుఃఖ మొకటి సంప్రాప్తము కానున్నది. కీచకుఁడు సుధేష్టు యంతఃపురమునకు వెచ్చినపుడెల్ల నన్నే మాచుచుండును. సేవకులకు నన్నుంజూపి యగుగుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ఇంక నాగతి యేమి? ఈవిషయమును భీమునకుఁ జెప్పక తిప్పను చెప్పితివా యాతఁ డా గ్రహస్యగుఁడు కాకపోడు. వానిం గాలుని వీటికిఁ బంపక మానఁడు. ఈ విషయమున పయస్థింగ మగునేమో. ధర్మరాజు తొలుతొల్తనే నీలీలమును గాపాడుకొనుము నివంక మాకేకష్టమును గానింపఁ జేయుమని హెచ్చరించె గదా ఇప్పు డెట్లు మెలఁగవలయు? ఎప్పు మర్యాదను గాపాడుకొనవలయు. ఊరకుండు టెట్లు? భిర్తలకుం జెప్పుటెట్లు. ముందు గోయి వెనక నూయి యన్న ట్లున్నదే. ఏమైనఁ గాని. భీమునకుఁ బల్చి యాతని యభిమతమురీతి మెలఁగెద. అర్జునునితో నిపుడు చెప్పి యు లాభమున్నట్లు నాకుం దోఁప కున్నది. (ఆగ్రహముతో) 2 ఈక్షణముపోయి భీమునకుం జెప్పెద. నామనస్సు

1. హేతువలన విషయము నూహించుట నిది యనుమానము.

2. రోషసంక్రమవచనముగుట నిది తోటకము.

మండిపోవుచున్నది. చెప్పకయుండనున్న ముం దెట్లు కీచకుడు ప్రస
ర్తించినో, ఉన్న చున్నట్లు భీమసేనునకుం జెప్పి యతనిభావమును గమగొని
యెడ. (ముందునకు నాలుగుడుగులు నడచి) ఎవరో లోపల మాటలాడినట్లున్నది?
(తోంగిచూచి) ఓ తెచ్చును గారు. భీమసేనుడే ఏమో తనలో గొణుగుకొను
చున్నాడు. భోజనము తృప్తిగా నేడు లేదేమో. మేము ముందు చేసికొన్న
సంజ్ఞ ప్రకారము చిటికెలు వేసెద. (అని చిటికెలు వేయుచు గోడచెంత దాగి
యొండును).

భీము:—(నలువైపులుచూచి తనలో) ఎవ రీ చిటికెలు వేసినది? ద్రౌపదియే కావలెను?
లేక మరొక రీతిగ నెట్లు చేయనేర్తురు? మత్సరైన మాసంకేత మెఱింగి
రో! ఆ దెవ మాగుట్లు బయటఁ బడునో, ఏమి గతి? (నాలుగుడుగులు ముందు
నడచి) ఎవరును గనబడలేదు. సైరంధ్రీ నాచిత్తమును బరీక్షింపఁ గోరియే
ఏదియో శుభవార్తఁ జెలిసియో వచ్చియుండును.

(ముందునకునడచి) ఎవరో యామూల నున్నట్లున్నది (దగ్గఱకుఁ బోవును.)

సైరం:—(మాటలాడక యూరిక నిలువఁ బడియుండును.)

భీము:—(నాలుగుదిక్కులు కలయఁచుచి) సైరంధ్రీ! ఏమి విచారముతో నున్నదాన
వు. ఇప్పుడు రానేల! ఇక నందఱు వచ్చుననుయము వచ్చును గదా. త్వరగా
రాకకుం గారణమును జెప్పుమా.

సైరం:—పానన! ఏది బాహుబలమును నచ్చి సోదగులు సుఖముగ నింతకాలము ధరణీ
తలఁబున నుండఁగి లిగిరో యట్టి నీవు దగ్గఱనుండియు నాకిట్టి యవమానము
సంభవించుచున్నది.

౭ పాట.

భీము:—(మహాశోగముతో) పాంచాలీ! భీముని యొడలఁ బ్రాణములుండఁగ నే
ని పవనమానమును బొంగుటయూ విలశుకాలయముండైన నాముందు నిల్వఁ గల్గు
నా? (కొంచె మూరకుండి) అన్న గారి యాజ్ఞ యయ్యెనేని మున్ను నీవు దుఃఖం
చుచున్నను జూచుచున్నట్లు గును గాని లేకున్న.

సైరం:—(మాటకడ్డపడి) అన్న గారి మాజ్ఞ యేవిధమునను లేదు.

భీము:—(పండ్లు పటపట లాడించి) ఆయిడ్లు లేకున్న నిం నన్నవమానింపఁ జూచిన
నాఁ డెవఁడో చెప్పుమా. తుద ముట్రించెద.

సైరం:—ఆవిషయము చెప్పక తప్పకున్నది. చెప్పటకు వీలులేకున్న యది.

1. అభిసంధియగుట నిది యధిబలము.
2. శంకాప్రాసరూపముగు సంభ్రమము.

భీము:—ఏల యీలీల ననుమానించుచున్న దానవు ?

సైరం:—నామనమానకౌరవమును దెల్పితి నా నియుద్దండబాహుబలమును బాపక యూరకుండఁ జాలవు. ఏమైన నితరుల కెఱుకబడెనా ప్రతీకంగమగుటయు మరల బండ్రెండు సత్సరము లరణ్యావాసము మఱియు నజ్ఞాతవాసము చేయుటయుఁ గాగలవు. దానికి భయపడుచున్నాను.

భీము:—దేలా' అతమాశ్రమము వివేకిములేని వాడ ననుకొంటి నా, కాలదేశముల నెఱుంగక యీభీముఁడు విక్రమించునా అసంశయము వదలి వెచింపుము

సైరం:—ఐనఁ జెప్పెద.

చం. అనిలతనూజ సౌధమునఁ బయండు సుధేష్ఠ యు నన్ను గారవం
బునఁ గనుచుండ నేపములు ధి పోలునొ చేయఁగ వానిఁ జే యుచుఁ
చునఁ బునఁ గల్లు భీక యుఁగమాత్రము పైఁదెలియంగ నీక చ
క్కని వ్రతముని యుండుదును ధి గాని కొఱంతయె లేదు నాయెడఁ.

భీము:—ఇట్టి నికేవిషయమున ననుమానము సంగభవించినది ?

సైరం:—

చం. కలఁ డొకదుష్టమానవుఁ డఖండభుజాబలశాలి తమ్ముఁడై
వెలయు సుధేష్ఠఁ కాతఁ డతివీరుఁడు గావున నేరినై న ని
మ్మల గణియింపకే తిరుగు ధి మూర్ఖుఁడు వాఁ డట వచ్చుచుండు స
ప్రలయఁగఁ జూచుచుండు దమఃకంబు గనంబడు నట్టి చూపులఁ.

భీము:—సైరంధీ) ' త్వరితగాఁ జెప్పఁదగిన విషయముం జెప్పము, వాడేమైన నిన్ను నమానించఁ జూచెనాయేమి ?

సైరం:—అవివేకి గావున నన్ను సామాన్యపనితామాత్రముగాఁ దలంచి యితరులతో నన్నడుగుదు నాతో మాటలాడ నుద్దేశించినట్లు నటింప నేరితనితో నేటిమాట లని కౌర్యాంతరమింప బూని యవలఁ బోవుమఁ గాలము గడపుచున్నదాన. అతని తలంపులఁ జూడఁగా నన్నుఁ బలుకరింపక మానఁడని తోచుచున్నది.

భీము:—సైరంధీ) ' యితమాశ్రమమునకే యులికి పడెదవేల? కొత్తగా నివసించిన నాతఁ డెవ్వఁడోయని తెలియంగఁ గోరి యట్లుడిగియుండఁ గూడదా సుధేష్ఠ పవిత్రచిత్తయని వింసుము కదా. అమె యింట నినుచితింబుగ మాటలాడుట కవ్వనికి గుండెగలదు.

సైరం:—నామనస్సు కనుగొనుట కిట్లాడుచున్నావా యేమి ? అతని పద్ధతిఁ జూడఁ

గా దుర్వృత్తితో మాటలాడ వచ్చుచున్న ట్లాహించితిని. లేకున్న నేనేల
యావిషయము మందలింతును ?

భీము:—ఊహలపై నూహలే గాని యాతనితోటినుండియొక పల్లెత్తుమాటయైన రాలే
దుగదా.

సైరం:—వాడేమేని మాటాడకున్నప్పుడే మెలంకున పడవలయునని నాభానము.

భీము:—ఊహలపై నూహలే గాని యాతనితోటినుండి యొక పల్లెత్తుమాటయైన
రాలేదుగదా.

సైరం:—వాడేమేని మాటాడకున్నప్పుడే మెలంకున పడవలయునని నాభానము.

భీము:—ఇప్పటి కేమాటలు చాలు రేచేమేని వాడు నిన్నుఁ బలుకరించెనా తగిన
ట్లు తీరమిచ్చు. దుర్వృత్తి గనబడు మాటలాడెనా తత్కాలోచితములగు
మాటలాడి యప్పటికిని వానిని తప్పతి యధాపూర్వముగ నుండెనని
రహస్యముగ నాతో మందలింపుము. విను మావలీమాట.

మ. వసేతారత్నమవై సతీతిక్తిమః † ప్రఖ్యాతినిం గాంచి మిం
చిన కీర్తిం జెలువారు నిన్ను నుదిలోఁ † శింతింప కేతెంచి తు
చ్చుని శందంబునఁ గీచకుండు కుచుమాః † స్త్రుం శుద్ధతిన్నంప నొ
ప్పుని పల్కుల్ వచ్చియిచ్చె నేని మృతిఁ గూర్పంజాలుదుఁ నమ్ముమీ.
మతోక్తమాట వినుము.

తే. సాధ్వీ నీరూపమే మండు † జ్వలనుకుండ
ముగను; నే సోమయాజ్ఞేగ † మూర్ధ్ధు కీచ,
కుండు మేషంబుగా నముద్దడగదయె
యధ్యరంకుగ సాగును † యజ్ఞ మొండు.

5

ఈపల్కు నిశ్చయమని నమ్ముము. పాంచాలీ † త్రి శుద్ధి గా నమ్ముము.

సైరం:—వాయుతనూజా † ని వంతవాడవని యెఱింగియె నికడకు వచ్చి చెప్పుకొను
చున్నదానను. కాని రేపు వాడేమేని వదియింపగాని మాటలు పల్కెనా
అవిషయ మంతయు నిమం చెల్పి నియమమతి యట్లుచేసెద.

భీము:—ఇక్కడ దడవు నేయరాదు. పరిచారకులు వెత్తురు, మనలక పొమ్ము.

సైరం:—మహాబలనందనా ! ఇక్కార్యంబును సాధించి నియమపరిసమాప్తి కాఁగా

1. గర్భబీజోద్భేదనరూపమగుది నిది యాత్మేపమా.

ఇంద్ర ప్రాప్త్యాశయఁ బతాక యఁ జెప్పబడినవి.

శత్రువిధ్వంసమొనరించి యుడిష్ఠిరుఁ బట్టఁబడుఁ జేయఁటకు నిభుజాబలమునకు
భిగవంతుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు తోడగుఁ గాక.

భీము:—పాంచాలీ' ఇఁక మసలవలదు. జాగరూకై ప్రవర్తిల్లుము, అగ్రహంబునఁ
దోచినప్పుడు రావలదు. ఒంటిగా నేనుండునమయ మారసిరమ్ము.

సైరం:—సకలవిధముల నాలోపము లేకుండఁ బ్రవర్తిల్లుదాన. ఇఁక నంతఃపురము
కుఁ బోయెద.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది గర్భసూచి)

ఇది తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

(చండికయను చేటిప్రవేశించుచున్నది.)

చండిక:—(అత్తగతము) ఇంతకాలమునుండి యీయిల్లు కనిపెట్టుకొని యున్నాను. ఎన్నడుగాని యొక్కతైనను జేయరాని పని చేసిగాని, ఇతరులు చేయఁగాఁ జూచిగాని యొఱుగను. శ్రోత్రవారెందఱో వచ్చుచుండురు. పోవుచుండురు. మరియొకదాని సర్పించితి. నేటికీ శ్రోత్రదాని సచ్చి యిల్లు చేరిన దాదిగా నెన్నియో కష్టములు కలుగుచున్నవి. అమ్మగారి కపకీర్తి కలుగునట్లున్నది ఈ దాని, నావలె నూరకుండునది కాదు. తన నేర్పఁతయఁ జూపుచుండును. అందులో అందగత్తయ. దీనిఁ జూచినప్పటినుండియఁ గీచకుండు నన్నడుగుచుండును. ఏమో చెప్పుచుంటిని. మూడు దినములనుండి యదేమో కాని నన్నఁ గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యీదాని విషయ మడుగుచున్నాడు. అమ్మగారెఱింగిరా నామర్యాద దక్కునా ఏమిచేయుదు (ముంగుచూచి) అదిగో కీరవాణి వచ్చుచున్నది. (అని ఎడిపడి నరుగుచున్నది.)

కీరవాణి:—(ప్రవేశించి) ఓహో చండికయా, ఎందుల కేమోచిచారించుదానివలె నిందు నిలువఁబడి యున్నావు.

చండి:—ఓనీకీరవాణి, నికంటె నాకు ఎక్కువవారు లేరుకదా. ఒక్కమాట అడిగెద. చెప్పెదనని చేతిలోఁ జేయిపెట్టుము.

కీర:—ఒట్లు పెట్టుకొన వలయువా, నామనస్సు నికుఁ దెలియదా అయిన నిదిగో చేతిలోఁ జేయియంచెద. (అని ప్రమాణము చేయుచున్నది.)

చండి:—(చేతిలో నేమోచెప్పుచున్నది)

కీర:—చండికా, ఈభాగ్యమునకా యింతరహస్యము, నిశ్చయమే, కీచకున కాదా నీపై మోహము కల్గినది. చిత్రి మేమి యున్నది?

చండి:—నన్ను దినదిన మడుగుచున్నాడు. అమెనంగతి నాకుఁ దెలియదని తప్పించు కొనుచున్నాను, ఇంక దానిగతి యేమి?

కీర:—అక్కా! నిశల చింతి, మనలోఁ బాటు పైరంద్రి దిక్కులేని దనుకొన్నా నావేమి?

చండి:—ఎవ రామెకుదిక్కు ?

కీర:—కీచకులు నూలుగురై నఁ జంపఁగల గంధర్వులైదుగురున్నారట. వారామెను గాపాడుచుందురట.

చండి:—గంధర్వు లేమి సైరంధ్రిని గాపాడుటేమి ?

కీర:—అక్కావీను. సైరంధ్రి సామాన్యరాలుగాఁ దలంపకు, దేవతాంశ సంభూతులని నాయభిప్రాయము. ఆమెయూహలు ఆమెచూటలు ఆమెస్వత్తి సామాన్యములని తలంచితినా, ఆమెకేమియు దిగులు లేవు. రాజియే యామెకు భయపడుచుండునే.

చండి:—అమాటల కేమిగాని కీచకుఁడు పట్టు పట్టిన యెడల ఎన్నియో చిక్కులు గల్గును. ఈమెకు గ్రహచారము చాలను. చాలియున్న నిక్కడి కేలవచ్చును ఈమెను గీచకుఁ డేల మోహించును ?

కీర:—సాండవు లంతటివారలకుఁ జిక్కులు గల్గినవని విన్నారము కదా. ఇంక నీమె వంటి వారలకు మాత్రము గల్గుట యొకవిశేషయా.

చండి:—అక్కా! బాగుగా చెప్పితివి గాని సాండవు లేమైనారు ?

కీర:—వారి గడువు చాటుగ నే దుర్యోధనాచుల గర్వమునఁచి రాజ్యమును గ్రహించి పాలింతురు, మనము విందుములే. ఈమెను గీచకుఁ డేమనిఁ బల్కెనా యతనికి మరణముతప్పదని నాకుఁ దోచుచున్నది ఇప్పుడు నీ విట్లేలించింతువు చున్నావు. ఇంటేల మనలచున్నావు అప్పుగాన పిలుగురేమా, కీచకుఁ డిప్పుడు రానున్నాడని తెలిసినది. రమ్మ, పోదము.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది ప్రవేశకము.)

(సుధేష్ఠియుఁ గీచకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

సుధే:—ప్రియసోదరా! కొలఁది దినములనుండి సీమమున విన్నదినము తోచుచున్నది. ఏవిషయమునను గొంతెలేని నీకేల విచారము గలిగినదో తెలియఁజాలకున్నాను. తెలిసినచో నాకు నవకాశముండి నంతలోఁ దీర్చదను,

1. మైత్రివశమున నియతాప్తి ప్రదర్శనములుగా బీజమును మరల విమర్శించుటచే విమర్శసంధి యారంభింపఁబడినది. చేటిగతదోష్టప్రఖ్యాతములన నిది యపకాద మనునంగము.

కీచ:—అక్కగారూ! మీరును బావగారును నన్ను సకలవిధములఁ బోషించుచుండ నేవిషయమునఁ గొంతయున్నదని చెప్పఁగలను?

సుధే:—నాయనా! ఏల నీమోము వాడియున్నట్లున్నదే. దీనింబట్టి యోజింప నీమనస్సున విధువని చింతయొకటి యున్నట్లు పొడకట్టుచున్నది. దాపనీల? చెప్పరాదా?

కీచ:—(మోమువంచి యూరకుండును.)

సుధే:—నాయనా! ఏమట్లురకున్నావు. శ్రాత్రవా రిం దెవ్వరును లేరుకదా. నాతోఁ జెప్పఁదగని విచారము నీకుఁ గలుగని కలలో నైనఁ దలంప కుంటిని. ఈనాటి కని సుఖించిన దేమో.

కీచ:—(గద్గదస్వరముతో) అక్కగారూ! చిన్నతనమునుండి నన్నుఁ బెంచి పెద్దచేసిన మీతోఁ జెప్పఁ గూడని మాట యొకటి యుండునా, విను.

సుధే:—(మాటకడ్డమువచ్చి) సోదరా. ఏల నీకింత వంత గల్గినదో చక్కఁగాఁ జెప్పుమా. ప్రాణములైన నచ్చి తీర్చెద.

కీచ:—మీరంత ఘోరప్రమాదము చేయ నక్కఱలేదు. మీరు దయయుంచినచో నాకార్యము ప్రయాసము లేకయే నెఱవేఱును.

సుధే:—ఆట్లైన నింత నంతఁ గుండ నేల? దుఃఖింప నేల? మోమున విన్నదనంబును దాపనీల? త్వరగాఁ జెప్పుము.

కీచ:—(మోము కన్నులు గుడుచుకొని) నాప్రశ్నములకుఁ జక్కఁగా బదులు చెప్ప నలయు.

సుధే:—నుంచిది తమ్ముడూ.

౨ పాట

కీచ:—మనయింటనున్న యీసైరంద్రి యెవ్వతే? దీనిభర్త యెవ్వఁడు? ఎంతకాలము నుండి యింగున్నది? చక్కఁగా నాకుం దెలుపవలయు.

సుధే:—(తనలో) అయ్యో! ఈ దుష్టాత్ముడు సైరంద్రివై జిత్రము నిలిపినట్లున్నది. ఇంకేమిగతి? సైరంద్రిని సామాన్యవనితగఁ దలంచిన వాడేమో. ఏవైన గంధర్వులు భర్తలు గలరని నాకుఁ జెప్పెను గదా. దానిప్రవృత్తినిబట్టి మాడఁగాఁ బతిప్రతాపిలకముని చెప్పక లెప్పగు. ఆమెను వీడు కొరుట వివాళముకొందుటకే గాని వేఱుగాదు. వివను నుంచిమాటలతోఁ జెప్పి చూచెద. (ప్రకాశము) నాయనా. సైరంద్రి యొక పనికిత్తియ. దానిమాట నీకేల? నీవడుగఁ దగినంత గౌరవము కలది కాదే.

కీచ:—సోదరీమణీ! మీరు చాల పొరపడితిరి. ఆమగువను జక్కఁగాఁ జూచినవా రామె యెవ్వరని యడుగక పోదురా.

సుధే:—నాయనా, పరశ్రీలసంగతి నీవంటి బుద్ధిమంతు లడుగుట మంచిదికాదు. అందును బరిచారక. దాని పోలి నీకేల? ముందు నీమనశ్చింతకుం గారణమును జెప్పుము.

కీచ:—(తనలో) ఈమె యెఱిగియు నెఱుంగనట్లు నటించుచున్నది. వినను జాలపక విలులేకున్నది. తెలిపెదఁ గాక. (ప్రకాశము) నామనశ్చింత యాతరుణీమణి విషయముననే.

సుధే:—(విపాదమభినయించి) తమ్ముడూ, ప్రార్థనపొవని యీమాట లేల? విచార కారణమును జెప్పుము.

కీచ:—సోదరీమణీ! ప్రార్థనపొవని మాటలని నన్ను వంత గుండించితివా నీకు నీసోద రుఁడు లేఁ డనుకొనవలసినవచ్చును. ఇదియే కడపటి మాట.

సుధే:—(అత్తగతము) జైవమా. ఇంకేమి చేయుదు. వీఁడు మత్తుఁడు మంచిమాటలకు లొంగకున్నఁ గోపమున నీతని లోఁబఱచు కొనఁజాలను బలవంతుఁ డగుట నెఱిసి లెక్కపెట్టఁడు. ఇత నేనేమి పన్నుగడఁ బన్ని వీనిని మరలెందును. విన నిట్లుచెప్పెద (ప్రకాశము) సోదరా. సైరింధ్రుని సామాన్యసనితగఁ దల పోయకుము.

కీచ:—అది సామాన్య శ్రీగాదనియే నాభావము. కాననే ప్రశ్నించితి.

సుధే:—అమె దేవతాశ్రీ యనియే చెప్పవచ్చును.

కీచ:—దేవతాంగనవంటిది కావుననే యడిగితి.

సుధే:—అమె చరిత్రము క్లాఘ్యము.

కీచ:—క్లాఘ్య మగుటనే అదెవ్వరని యడిగితి.

సుధే:—అది యని పలుకుట యుచితము గాదు.

కీచ:—కులగోత్రములు తెలిసినంత దనుక దాని నేమనవలయు?

సుధే:—అమెను దాని యనఁ దగగు.

కీచ:—పురిచారిక యనవలయునా.

సుధే:—కాదు, సైరింధ్రునియనవలయు.

కీచ:—ఏమన్నను నేనకురాండ్రలో శాకలే యనునా కాదా?

సుధే:—ఇతరుల కట్లే తోచును గాని నాకామె గౌరవార్హురాలు.

కీచ:—నేనును గౌరవ మునిచియే యాయుంటివిషయము నరయఁ గోరితి.

సుధే:—నాయనా విను.

కం. చనుడెంచె గొన్ని నెలలకు

మును పిచటికి దైవయోగః మున నీతరుణిం

గని పిల్వః బంచి నాచెం

తనె యుండు మటంచుఁ గోరఁ ధానిల్పె నిటన్.

1

కీచ:—మీ రట్లు కోరుటకుఁ గారణ మేమో నేను దానిఁ గోరుటకుఁ గూడఁ గారణ మదియే.

సుధే:—అమెమోముఁ బాడఁగ నే నాకత్యంతస్రేమ ముదయించెను గాన నేనే కోరి యుండుమంటిని.

కీచ:—నాకుం గూడ దానిమోము నిండుచందుగునిం దిరస్కరించునట్లు కనఁబడినది. కావుననే మహానురాగమునఁ గోరి యడుగుచున్నాను.

సుధే:—అనురాగమున ననియనఁగూడదు

కీచ:—పురుషుడైన నేనట్లే యనవలయు.

౬ పాట.

సుధే:—నాయనా! ఇంకఁ గాలవారణమును జేయు మాట లేల గాని యొక్క మాట చెప్పెద. విను, నైరంధ్రికిఁ బతు లేవురు కలరట. వారు గంధర్వులట. అమె కెవరైన నపకారము నేయందలంచిరా వారు ప్రాణములతో నుండరట.

కీచ:—అమాట లాయింతియే కదా చెప్పెను. పతు' లేదుగురా. ఇంక నాకుఁ బాపమే లేదు. బహుపథులని యూహింపవలయుఁ గదా.

సుధే:—నత్సా' నివేమో యనుకొనుచున్నావు. అమె భర్తలవిష్మయమును దలంచు కొంటినా నాగుండెలు తెటలిట కొట్టుకొనుచుండును.

కీచ:—(మహాకోపముతో) అక్కగారూ! నామాట వినుడు.

సీ. శత్రువులం గూల్పఁ ధాటు చక్రంబును

హస్తంబునం దాల్చు ధారియెయైన

1. దుష్టశిక్ష నొనర్చు తోరపు రాద్రాస్త్ర

మమరు హస్తము గల ధారుడె యైన

నప్రతిహతశక్తి నలరు బ్రహ్మస్తంబు

ధరియించియున్న విధాత యైనఁ

బర్వతపక్షముల్ ధ్రువక్కులించెడు వక్ర

మేచి తాల్చిన యమ ధ్రువ రేఖఁ దైన

తే. నేను భీతిని గందునే ధ్రువాన కష్ట

వారిఁ గరముల బిగఁబట్టి ధ్రువరేఖ

గిరగిరిం ద్రిప్పి వైచెద ధ్రువఁ బడఁగ

నితరు లేరైన నిక లెక్క యే తలంప.

2

సుధే:—నాత్సా! ఇట్లునుటయే యొకకీడు. మానవులం బోలె దేవతలను దలంచుట న్యాయమా.

కీచ:—దేవీ!

చం. ఇవిను మొకమాట యింకఁ బడి వలము హేంద్రులునన్ను మార్కొనక మనమున నెంచి యాత్మబలమండితులై చనుదెంచి లేని నొక్క నిముసమాత్రఁ జంపుదును గాఢపరాక్రమ మొప్పు నెల్లరుం గనుఁగొన నిట్టి నన్ను గనఁగూఁ గలరే యొక్కలైన జెప్పమా.

3

సుధే:—నాయనా. నీవంతటివాడఁడవే. కాని దైవబల మప్రతిహతము. నా రెన్నివిధ ములైనఁ గీడుచేయఁ గల్గుదురు. కావున వారి జోలి మానుము. నిన్నునమ్మి మీబానగారు రాజ్యము నిష్కంటకంబుగా నేలుచున్నారు. ఇంతవఱకు నే చింతలు లేని నామనస్సునకు విఠాతు గల్గింపకుమా. నామాట విను నాయనా, (అని గడ్డముపట్టి వేడును).

కీచ:—(అక్కకు నమస్కరించి) మీ రీమాయలాడి మాటలకు భయపడవలదు. గంధర్వులు భర్తలై యుండుటేడ? ఇది సైరంద్రిగా మీయొద్ద నుండుటేడ? ఇది నమ్మదగిన మాటయేనా?

సుధే:—సోదరా! ఒక్కసంవత్సరమే యుండునట. విధియొగంబున నిట్టియిక్కట్టు గల్గిన దట. అది కడచిన వెంటనే యథావూర్వముగ భర్తలం గూడి యుండి మహాన్నత ప్రఖ్యాతినిం గాంచు నట. కావున నామాటలఁ దూలనాడక యింటికిం బొమ్ము నాయనా.

కీచ:—

చ. విన నిక నీదుమాటఁ గడఁపిరుడ నొటను దాని భర్తలక

²బనిపెద భర్త రాజపురవర్యవనంబులఁ గ్రీడనల్పుడీ

1. స్వశక్తిప్రశంసన మగుట నీది వ్యవసాయము.

2. తర్జనోద్యమరూప మగుట నీది ద్యుతి.

యని; తనుఁ గోరు నన్నుఁ దృణమట్లుగ నింతియె చూచినన్ బలం
బునఁ గొనిపోదు నింటికిని బోదునె యూరక రి త్తమాటలన్. 4

సుధే:—ప్రియసోదరా. విను.

ఉ. ఆయు నడంచు భౌగ్యములఁగనంజము నొందఁగఁ జేయుఁ గీర్తులన్
మాయ మొనర్చు నంతటనుఁ మానక దుర్యశమున్ గణించు నెం
తో యవమాన ముప్పటిలఁగొంచుఁ బరాంగన తోడి కేలియో
నాయన! దానిఁ గోరుదు రెఁన్ద్రానాయవిమల్ సుతిమంతు లెచ్చటన్. 5

కీచ:—సోదరీమణి!

ఉ. జ్ఞానము గల్గఁ జేసి సహజన్ముని వృత్తిని మార్చఁ జూచెదో
మానిని చాలుఁ జాలు బహుమానము చేసిన యట్లె యెంతు నా
చానను బిల్వినంపి సుఖసంపదఁ గూర్పుఁడు లేక యున్న నన్
గానఁగఁ జాల వీవు స్త్రీగఱాధశరంబులఁ జత్తుఁగావునన్. 6

సుధే:—వత్సా! పెద్దలమాటల నితాకరించుట హానికరము సుమా.

కీచ:—1 పెద్దలమాట యీవిషయమున లెక్కనేయును. మరల నామాటనే వర్ణింప
కుము.

సుధే:—2 నాయనా! పెద్దలతో విరోధించుట మంచిది గాదు మమా.

కీచ:—మంచిదిగాని కాకపోని ఈవిషయమున నే నంగీకరింపఁ జాలను.

సుధే:—(అత్తగతము) వీఁ డెంతఁ జెప్పినను దనపట్టును విడువకున్నాఁడు. చాల
మూర్ఖుఁడు. ఇంక మంచిమాటలతో లాభములేదు. ఏవో యొకమాటను జెప్పి
యిప్పటికిం బంపెద. (ప్రకాశము) కీచకా. ఎన్ని రీతుల బోధించినను నీ పట్టు
దలను మానకున్నావు గదా. కాని, చెంతకు రమ్మ (అని చెవిలో నేచు
చెప్పును).

కీచ:—3 (మహానందముతో) సోదరీ! సకలవిధముల నన్నుఁ గాపాడుటకు నీవుఁడఁగా
నా కేకొఱఁగఁగలయు రాదు.

సుధే:—నాయనా! ఇంక నీవిట మసలవలదు. ఇంటికిఁ బొమ్ము. దైవము పంపిన
ట్లయ్యెడు.

1. గురుతిరస్కారరూప మగుట నిది ద్రవము.

2. విరోధకమున మగుట నిది శక్తి.

3. గురుకీర్తనరూపమగుట నిది ప్రసంగము.

కీచ:—నీవు తలచినట్లే యగు. అన్యథా కార్య మెట్లు సాగును. ఇచేపని వినియెద.

(ఇరువురు నిష్క్రమించుచున్నారు)

[పిమ్మట సైరంద్రియుఁ గీరవాణియుఁ బ్రవేశింతురు.]

సైరం:—కీరవాణి! నేని గారు చెప్పినట్లు పూలహారముల సిద్ధము చేసితివా. నేడు పండుగు గదా.

కీర:—నాపనిలోఁ గొంత యుండునా. అన్నియు సిద్ధము చేసి యుంచితిని. చంద నమునఁ బరిమళపస్తువులు కలుపునపుడు నిన్నుఁ జెంత నుంచుకొనుమని దేవరి యానతి. నీవున్నపు డాపని చేయవలయునని నిర్దేశనాన. తక్కిన పనులన్నియు సిద్ధము చేసితి—(ముందు చూచి తనలో) కీచకుఁడు దేవిగారితోమాట్లాడి నచ్చుచున్నట్లున్నది. మెల్లగా నేను దప్పించుకొనిపోయెద. సైరంద్రితో నతఁడే మాటలాడుఁ గాక. (ప్రకాశము.) అమ్మా! పూలహారము అందే యుంచినచ్చితి. తెచ్చి నీకుంగనఁబఱచెద.

సైరం:—మంచిది. నాకుం గనఁబఱచిన నేమేని లోపములున్నఁ దలసినంతవఱకుఁ జెప్పెద.

కీర:—మంచిది— (నిష్క్రమించును.)

(కీచకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కీచ:—(అత్తగతము) ఔరం! రొట్టె విటిగి నేతిలోఁ బడినట్లాయెను. నామద్దల మిటారి యొంటరిగా నిండుఁ గనఁబడినది. పరిచారిక లెవ్వరు నిపుడు దగ్గర లేరు. కీరవాణి నాయుద్యమ మెఱిగినది కాన నేమో పనిమీఁదఁ బోవునట్లు నటించి యెఱిగితో పోయినది నేనే మాటలాడెద. నామాటలకు లోబడక పోవునా. (నాలుగడుగులు వడినడిఁ బెట్టి) సైరంద్రి యెటుపోవను విలశే కున్నది. ఇదియే సమయము. (సమీపించి మహానందముతో) పూర్ణచంద్రుని భాననా, తరుణిమణి!

ఉ. ఎవ్వని పుత్రవీవు కులమెయ్యగి భర్త యెవఁడు చూడఁగాఁ బుట్టిలుకాని సాయకముఁ బోలెఁ బెండును నున్నదాన నీ వెవ్వని జేరనక దగిములేల సతొందు నిజంబు పద్మజం దెప్పిన నీనురూపము సృజించెనొ చేర్పుమొము దలోదరీ.

7

సైరం:—మహాత్మా! నన్నెవ్వరిగాఁ దలంచి మాటలాడు చున్నావో తెలియఁ జాల కున్నదాన.

కీచ:— సైరంద్రీ వేష మూని వచ్చిన నాభాగ్యముల పంటగాఁ జెలిసియే మాటలాడుచున్నవాడ వినుము.

౧౧ పాట.

సీ. అకలంకపూర్ణశృంగారుఁడే నీమోము సరిపోలినొకవేళఁజాలు నేమొ
మందాకినీహేమఁమంజులబ్జంబులే నీకనులను బోలఁగేర్పు నేమొ
కలశవ్యాధి జనించియింకెడ శంఖమే నీగబోవనుఁ గనఁగేర్పునేమొ
స్వర్ణభూధరసంభవముగన్నతీగలే నీబాహువులఁబోలఁగేర్పునేమొ
శారదాదివ్యహస్తాంబుజాతధృతవి
పండితయే నీ లసద్గళఃస్వనమునకును
సాటిగా నిల్వఁ గలదేమొఁచాన, చెప్పఁ
జాల వర్ణన మిది గాదుఁసత్య మెన్న.

8

కాంతామణీ! పెక్కుమాట లేల. గాని నీనురూపసగపడయే నన్నాకన్నించినది. దానుడ. మఱొక్కమాట వినుము.

డి. దానములందు శాస్త్రములుతధ్యము చెప్పును బ్రాణ మిచ్చుటే
దానము దానిఁ బోలు నవిదానము తెవ్వయు ధాత్రి లేవటం
చోనెలఁతా యికం బలుకఁకూరక యించుక యుందువేని నక
సూనశరందు కీప్పఱుపఁజూడఁగ నచ్చునె యెన్ని భంగులక. 9
కావునఁ గాంతారత్నమా! నన్నుఁ గౌగిటం జేర్చి నాకుఁ బ్రాణదానము
చేయుమా.

సీరం.—(అత్తగతము)వీడు మదాంధుడు. కన్నుగానక మాటలాడు చున్నవాడు. సహాయము నాకిట నెవ్వరును లేరు. ఈయంతఃపురమున నీతనికి బుద్ధిచెప్ప గల వారెవ్వరును నాకగడలేదు. ఇక మంచిమాట లాడి తప్పించుకొని నీని యనుపురికిం బంపునట్లుచేసెద. (ప్రకాశము) రాజతిలకమా నాయున్న యని కినిం దలంపక ధర్మాధర్మమార్గంబుల నూహింపక నీలంకకౌరవంబు నాలోచింపక జనాపవాదము గలుగేమో యని భయంపడసి బంధువులు విన్న దలంపులగునని సంశయింపక యేమేమో మాటలాడుచున్నా వేల? నావంటి తోలుట్టువులు గల నీబోంట్లే యిట్లు మాటలాడిన ధర్మ మేదేటఁ బడును? జనులేమందురు? కొంచె మాలోచింపుము. మీనంటి గొప్పవారు నాబోటి దుర్జాతని గోరఁదగునే, ధర్మంబుఁ గానాడు య్యయ్యకుమారులే యిట్టి కుమార్గము నవలంబించిన నీక దానిని గానాడు వారెవరు? నాకును నీవు తోలుట్టువవు.

ప్రమాదమునఁ బల్కిన పల్కులకు బహ్మతాపప్రాప్తిత్రయమునఁ బరిశుద్ధిని గల్పించి సన్తాపమునఁ బొమ్ము.

కీచ. — అన్నులమిన్నా?

క. తను విది దుర్జాతయే గా

దని చెప్పక చెప్పుచున్న నన్యసతిం గూ

డిన వచ్చు పాపమునకుఁ

మనమున భీతిల్లఁ దాళఁస్స రశరహతికిఁ

10

నైరం: — (అత్తగతము) ఇక మంచిమాట లీతని యందుఁ బనిసేయఁ జాలవు గట్టిగాఁ జెప్పి చూచెద (ప్రకాశము) కుమతీ!

శా. వైరిస్సంపరాక్రమప్రబలదుఃస్వార్థాభికుంభోద్భవుల్

సాహోదారశరావళీదళితదుఃస్త్రుతప్రధానాహితుల్

ధీరుల్ భూరిభుజాబలార్జితయశోద్దీప్తుల్ మనోనాఘు లె

వ్వార్థి లెక్కిడ రుక్మడంతర్ముని నుంఁ బాపాత్మునిం గ్రుద్ధులై. 11

కీచకా' గంధర్వాకృతులగు నాప్రాణేశ్వరు లైదుగురు సర్వదా సర్వధా నన్ను గాపాడుచుందురు. ప్రల్లదంబు లాడక యూరిక పొమ్ము.

కీచ: — బేలా' ఈలీల నాబలమెఱుంగక పల్కుదు. ఒక్కగంధర్వులే కాదు ముల్లోకంబు లెత్తి నచ్చినను నేభియంపడను. అమాటలకు 1వీడు భయపడఁడని నమ్మ నామనోరథ మీడేర్చుము. దాన నీకు సకలభోగములు సిద్ధింపు. ముందు నీవే నాయుంటి కధిపురాల వయ్యెదవు. నీకు లభింపని సుఖపంపద లింక నుండవు. ఇవ నామాట గైకొని నన్ను సఫలమనోరథుం జేయుము.

౧౧ పాట.

నైరం: — (సక్రోధము) దుశ్శీతా! పరిశతీసంగహమున నెందఁ జెందఱు చెడిరో కొంచె మాలోచింపుము. రావణాదులవారై లొక్కమాటు తలంపుము. పర దారరతింగోరి బాగుపడిన వార లెవ్వరైనఁ గలరా యని వ్రేలుముడిచి యొక్కనిం జూపుము. ఇక నాతో మాటలాడక యూరిక వచ్చినదారిఁ బొమ్ము.

కీచ: — ఇంత! నీవేమన్నను గోపమొందను. ఏమన్నననుము. నామనోరథము మాత్ర మీడేర్చినం జాలు. భుజాబలమున నన్ను మిగులువారు ముజ్జగముల లేరని

1. సిద్ధామంత్రణమువలని భవిష్యత్ప్రదర్శనరూప మగుట నిది ప్రశోచనము.

2. వికల్పనములఁ జెలుపుటచే నిది విచలనము.

మాత్రము తలంపుము. గంధర్వరే గాదు ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు నా
 పేరు విన్న వడసడ వడకుదురు. ఇతరుల మాట లెక్కయా. ఇట్టి నన్ను జేపట్టి
 తివా కోరినంతమంది పరిచారికలు గొల్వ సకలభోగముల ననుభవింపఁ గలవు.
 నామాటఁ బాటింపుము. సకలమనోరథములు ఫలించును. మనశ్చింతలు
 తొలఁగును. శ్రీజాతస్యభావములగు పల్కులం బల్కుము. గడు వౌషంగద.
 మరల వచ్చి మాటలాడెద. చక్కఁగా నాలోచించుకొని యిదమిత్రముని తీర్చి
 నించుకొని యుండుము.

నీరం:—గురాత్మా ! ఏవే యాలోచించుకొనుము. అందని వ్రాఁతుల పండ్లు గోయఁ
 దలంపకుమా. ఆది మేలుగాదు (ముందునకుదృష్టిసారించి) కీరవాణీ! నచ్చు
 చున్నట్లున్నది. (సమీపించి) కీరవాణీ! ఇదిగో నచ్చుచున్న దాన.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు)

2 (ఇది విమర్శసంధి)

(ఇది చతుర్థాంకము.)

1. కార్యసంగ్రహరూప మగుట్కనిది యాదానము.

2. విమర్శసంధి సాంతముగాఁ జెప్పఁ బడినది.

పంచమాంకము.

(పిప్పట నిండ్రానుమతిచే నర్జునేక ప్రమతులను జేమాత లిరువురు మనుష్యరూపములఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

అశ్వ:—మిత్రమా! మూఁడుదినములకుండి యు మన మీపురమున వార్తల నరయుచు న్నాము. నీ వేమి పరిశీలించితివి?

ప్రమతి:—సఖా! నేనెన్నియో సంగతులను గనుఁగొంటిని. ఇంద్రుని యాజ్ఞ నెఱ నేర్చినట్లే యనుకొనుచున్నాను.

అశ్వ:—ఏవియో నీవుకనుగొన్నవింతలు. పాండవుల కుళలమరసితివా.

ప్రమతి:—చక్కఁగాఁ గనుఁగొంటిని. నీకుఁ జెప్పవలయునా.

అశ్వ:—వివర గోరుచున్నాను నేనును జక్కఁగాఁ బరిశీలించితి. అవిషయమును దద్రు వాతఁ జెప్పెదను.

ప్రమతి:—సఖా! విను పాండవు లేవు రిందున్నవారు. వారి కేవిషయములయందును గట్ట ములు గలుగ లేదు.

అశ్వ:—వా రెందున్నారు. వారిపేరులేవి?

ప్రమతి:—మిత్రమా! చెంతకురమ్ము. (అనిచెవిలోనే మాచెప్పను).

అశ్వ:—(సంతోషముతో) చక్కఁగాఁ దెలిపితివి. సాధుసాధు శుభవృత్తాంతమును విన నోచితిని. నేను నొక్కనివిషయ మెఱింగియుంటిని. నీవలన నందఱువృత్తాంత మెఱుకపడియె.

ప్రమతి:—నీకుఁ దెలిసినవిషయ మెఱింగింపుము.

అశ్వ:—మిత్రమా విను. సైరంధ్రియే పాంచాలి, ఆమె నుద్దేష్టయొద్ద గౌరవోద్యో గము సంపాదించి యుండెను. ఆ సాధ్వినీ సుద్దేష్టసోదరుఁడు మదాంధుఁడు కీచకుఁడు కోరెను. తొలుతఁ దనయక్కతోఁ జెప్ప నామె నీకులఁదెలిపి పంపెను సైరంధ్రితోఁదులువతనమున మాటలాడఁగా నానతితకము మొదట నీకులఁదెలియు నవ్వల నిష్ఠుగోక్షలాడియు నాపిదప బెదరించియుఁ బంపెను. వాఁడామెకులుకుల లెక్కగొనక కొంతయవకాశ మిచ్చి మరలవచ్చెద నని వెల్లెను.

ప్రమతి:—సఖా! ఈకార్య మెట్లుపరిణమించునో, ఆమె నెవరు గానాడుదురో అక్కటా! సజ్జనులకే సకలకష్టములు సంభవించునుగదా.

అశ్వ:—అర్యా! అదనైరంధ్రీ యే కాంతమునకున్న భీమున కీసంగతిని జెప్ప వెళ్లుచున్నది. మనమధ్యశృహపముల బరిశీలించు రమ్ము.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

(నైరంధ్రీ మహానశ్శృహమును బ్రవేశించుచున్నది.)

నైరం:—(అత్తగతము) నిన్న మొన్న నే భీమసేనుఁ యాడితిం జేసి పంపెను. పట్టపిడుగుగ నీవార్త యింతలో నే చెప్పిన నతఁ డాగ్రహస్యగుఁడై యొడలెఱుంగక త్వరపడి యొక కార్యముచేసిన దాన నేమేని గీడుమూడినచో ధర్మనందనుం జేమనిచింతిల్లనో. ఊరకుందమన్నవిలులేను. నేడు కీచకుఁ డాడినమాటలకు నాయొడలెల్ల మండుచున్నయగు. ఈ పెనుమంట లానరాధమునిరక్త ధారలలో స్నానముచేసినఁ గాని చల్లారల్ల. ఏది యెటులున్నను భీమసేనున కఱిగింపక తప్పదు. (ముందు నాలుగుగులు వెళ్లి) ఎరును లేరు నిశ్శబ్దముగ నున్నది. ఇది మంచినమయము. (అని గడిగిడిగ బోయి) ఔరా! ఈతఁడు హాయిగ నిగురించుచున్నవాడు నిద్రాభంగము దోషమేయని యూరకుందమన్న మానభంగము కలుగును కానలేపెద (అని మీఁదహస్తముంచును.)

భీము:—(మెల్లగా నిద్రలేచిన ట్లభినయించుచు) ఇదేమి పాంచాలి యిపుడు వచ్చితివి?

నైరం:—వానినందనా! అనాఁడు మీగు మాచుచుండ గుక్కాననాగులచే నవమానింపఁ బడితిని. ఈనాఁడు దిక్కులేని దానినలె మీకుఁ దెలిపికూడఁ గీచకునిచే నవమానింపఁబడఁ బోవుచున్నదాన. ఇట్టి యిక్కట్టున నిపూరకున్న నేజీవింపఁజాల.

భీము:—చ్రాపడి! ఇపుడేమి చెప్పఁదగిన వార్త. అపాపాత్ముఁడేమైనఁ బ్రల్లదంబు లాడెనా, త్వరగాఁ జెప్పుము. (అని కూరుచుండును.)

నైరం:—అమర్తాతుఁ డీదినము నన్నుఁ జూచి పిలిచి యన్నమాటలు నేవనింప నివాలింపఁ దగినవి కావు లేవు గడువు నినము. అంగీకరింపకున్న యావు మావు నని శపథములు పలికి పోయినాఁడే? నాగతి యేమి?

1. పూర్వాంకమునఁ జెప్పఁబడినవిషయము నుత్తిరాంకములోని కవతరింపఁ జేయుట నిదియంతావరతిరణము.

భీము:—(పండు పటపట లాడించును) యా! గేరి రేపు గడువు దినమా. ఆపా పాతుని కామువు నశించు వినుము. శపథము నేను జేయుచున్నాను, విను.

౧౨ పాట.

చం. సురలు ముదంగునం బొదలఁ జూరఁజిహ్నులు తొర మంచనఁ గరము దురాత్ముడై నిను నిఁకాఁజురుక్తులఁ దూలనాడి నిర్భరబలశాలి నంచు గడు • వంబున నొప్పెను కీచకాధముఁ ద్వరపడి చంపి నిను వగఁ • బాపెన భీముడ నేనె యైచుచో. 1

సైరం:—పవనందనా మీయన్నగా రానాఁ డుపదేశించిన యజ్ఞాశ్రవాస నియమములు జ్ఞప్తియందున్నవి కదా, వానికి విరోధము లేకుండఁ బ్రవర్తిల్లవలయు. ఏమాత్రము హస్తమీటి ప్రవర్తింపితివా మనశ్రమముల కంతమే యుండదు.

భీము:—పాంచాలీ! ఒడ తెలుఁగని శివ మెత్తువా. మనపెలుఁగని కలనచ్చునా? ఈస్వల్పకార్యమున కెంతో ప్రయత్నము వలయునా.

సైరం:—స్వల్పకార్యమును సాధింప నూహించితివి. 2 పాంచాలీ నీమనఃభేదమును బాపి భర్తజాననం దక్కిన తత్ములకును మనస్సం తోషమును గల్గించెద.

భీము:—కిరేపు బుద్ధిలేక యాతఁడు నచ్చి మరల నెప్పటి యట్లు మాటాడఁ బూన నేని హితవాక్యము లుపదేశించినట్లు నటించి యూల నొకసంకేతస్థలము నిశ్చయించి యచటికి రాత్రి రెండుబామున రమ్మని చెప్పము. నేను నీతోవచ్చి యతనికి కాశ్వతానంద మొనఁ గూర్చెద:

సైరం:—మహాబలశాలి కీచకుఁడు, మదాధుఁడు, నింఁయుధుఁడైనగు నీవాతనితో నెట్లు పోరాడి జయింతువాయను శత్రు కలుగుచున్నది.

భీము:—(బొడుగఱచి) అట్టి సంశయము నీకుఁ గన్గనదా వినుము.

ఉ శౌరసఖిత్వంబులం బ్రబు • సత్యము సొంగఁగ సింహశాబకం 4 బాతురథ నుదావలను • హరిసంభములుగ బగు పునట్లోతరుణీమణీ! ఈ గతి • సుస్థతిఁ గీచకు ముట్టిజూసునం ఘోరములం గృతాంశురే • గాపుర మొప్పఁగ జేయఁ బంపెద. 2

1 ప్ర సిద్ధబీజనిర్వహణములను నిది నిర్వహణసంధి ప్రారంభింపబడియె.

2. సుప్రసిద్ధబీజోపగమన మగుట నిది సంధి.

3. ప్రస్తుతకార్యమార్గం మగుట నిది విభోధము.

4 కాశ్యోషేపణరూప మగుట నిది గ్రధనము.

నైరం:—(సంతోషముతో) మారుతనందనా! ఏమంతటి వాడవో, వివరము మీరు భయము పెనగనపు డాల్చిన నలుగురకుఁ దెలియక యుండునా అని నందియమందెడ.

భీము:—పాంచాలరాజనందనా! నాబాహువులం జిక్కి వాఁడూరక చచ్చుటయే కాని నోరై యుర్పుట సంభవించునా నాక్రోధాగ్నిభ్యాంబల కాతండు తొలి యాహుతియే యగుఁగాని బ్రదికి పోవుటగాని, నాగతి యిట్లాయెనని యుర్పుట గాని కలుగఁగ నయుము. శ్రీశుక్తిగ నయుము.

నైరం:—నాకట్టి నస్తుకము కలిగియుండుటంబట్టియే యీవేళ ఏతావును రాజారితి. ఏసాము కలుగదని తెలిసియేయున్న ఏపాంచాలి పంచత్వ మొందియే యుండవా.

భీము:—ద్రౌపది! అట్టి యశుభోత్తల రానియకుము. ఎన్నఁడు గాని ఏకవమానము రానియను. అనాఁడు ధర్మనందను నాభాదృఢపాశబద్ధుడనై శనముపలె నూర కుంటిని గాని లేకున్న నెవ్వరూ శ్రేమియునుకో, (అని భుజాస్థాలనము చేయఁబోవును)

నైరం:—(చేయిపట్టుకొని) భీమసేనా! ఈభుజాస్థాలనము నెన్నఁదే విన్నవో నిపుడే కార్యభంగమగునే, ముందేమి పనిసాగును, ఏకాగ్రహము కలిగినపు డొడ తెలుఁగక యేమి చేసెదవో యనుసందియము మాత్రము మానఁ బాలకున్నానా.

భీము:—(చిటునవ్వుతో) బేలా! కార్యమెట్లు నడుపఁ దగునో తెలియని వాడనా? మహారాజ్యమున హిడింబాసురునితో బోరాడునపుడు సోదరులకును దల్లికిని నిద్రాభంగము కాకుండ నాతిని వెనుకకు నెట్టి కొంతదవ్వు కొనిపోయి మర్దించి చంపిన యానాటి యశుభము నానున్నది సుమీ.

నైరం:—వివాచకుమారా! ఏకుఁ దెలియని యెఱుఁగని సంగతులు నేఁడెప్పరాలేదు. అలల నగుట సంశయించితి. అసందియములు మానినవి. ఇంక శేపు దురాత్మునకు శతశంఖత్సరములు నిండెనని నన్ను హాయిగ నిన్ద్రించెద. ఏయానతిచొప్పున సంకేతస్థలము నిర్ణయించి కాలముందెలిపి యీవిధమంతయు ఏకతీంగించెద. ఇంక నేఁజేయఁ దగిన పని నుపదేశించి పంపుము

భీము:—8 పాండవభాగ్యదేవతా! ఇంక ఏవ్రాణ్డిల్లు మూఁడిల్లుము. శత్రుకులమును

1 అనుభూతాభ్యాస మగుట నిది నిర్ణయము.

2 పరస్పరసమయానుగుణ్యమగుట నిది పరిభాషణము.

3 పరస్పరావసరరూప మగుట నిది ప్రసాదము.

నశింపఁజేసి నిన్ను సంతోషింబుధినిమగ్న గావించెదను. నిర్భయముగ నిస్సంశయముగ నిరుపద్రవముగ నిర్భరానందముగ నిస్సపత్నముగ వర్ధిల్లుదువు గాక. నికిటి యుత్సాహము నిజ యాభిమనేనుడు కల్పింపఁగలఁడని మాటికి మువ్వాటికి నమ్ముము. నమ్ముము

పైరం:—మరున్నంద నా.

ఉ. ¹కోరిక లెల్ల బండె మదిఁగొంకొక యింతయు నింక లేదు నీ వాఁగిని శాంతముని సమయంబునకుం దగు శక్తిఁ జూపి దుర్వారమద ప్రమోహగురుభారసదావిలచిత్తుఁ గీచకుఁ నేరుపుమీఱఁ జంపి కులఁసీతిని గాచి యశంబు నిల్పుమా. 3

భీము:—పాంచాలీ! ఇఁక దడవు నేయనేల, ఎవ్వరే జెఱింగిన నింతయు నేఱురీతిని మార్చునొందును. నిష్ప్రీతి స్వాతంత్ర్య యింకనగుము

పైరం:—వాయకుమారా, నాసంశయములు దూరము గాఁదలఁగినవి. ఇఁక నింటికిం బోయెద (అనియింనుక సంశయించినట్లుండును.)

భీము:—పాంచాలీ! వినుము.

4. సందియములఁ బొందకు మో

సుందరి నీశత్రు వెంతఁజూరూఁడె యైన

డెందమున శంక నొందక

మ్రందించెద రేపు చూడఁ మాట లిఁకేలా. 4

(చేరఁదీసికొని) తిరుణీవణి వక్షస్సంశయముల బాఱి దోలుము. ఇఁకపోయిగ నుండుము. రేపు కీచకుఁ డీధూలోకమున నుండఁ డనుటఁగత్యవక్కాని విశ్వ సింఘము. ఇదె ప్రమాణముచేసెద (అని కరమునఁ గరమిడుచున్నాడు.)

పైరం:—మరున్నంద నా! నివన దేవతావృక్షము నిడనన్న నాకును సంశయమా. శ్రీబుద్ధిగాన నింనుక యనమానించుచున్నది. రేపు వాఁడే వచ్చిన నియానతి రీతిఁ జెప్పివుచ్చి నిసంత శారులెఱుఁగకుండ వచ్చి తెల్పెద. తరువాత కృత్య మొనర్చి కాశ్వతకీర్తి నొందుము. ఇదె పోయినచ్చెద.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

1 వాఁగిథివాప్తి రూప మగుట నిది యానందము.

2 దుఃఖనిర్గమనరూప మగుట నిది సమయము:

(కుమారిలోనగు దుర్యోధనుచారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

కుమారి:—చారులారా! మన మిహనగరమునఁ జక్కఁగాఁ దిరిగి పరీక్షింపవలయునని వచ్చితిమి. మనవేద్యభాష లూరులెఱుంగకుండఁ జేయునవియే. కాని మూఁడు దినముల నుండి మీరేవార్తలం గంటిరి.

చారు:—బ్రాహ్మణవేషము ధరించితిమి గాని నన్నితావులం దిరుగుచున్నారము, నిన్న రాజాదర్శనము చేసితిమి, ఆయాశలములఁ దిరిగి విచారింపవలసిన రీతిఁ గనుగొంటిమి. క్రొత్తవార్త లేవియుఁ దెలియ రాలేదు. ఇంకను బరీక్షింపవలయు నని యెంచి యున్నాము. మీకేమేని వింతలు తెలియ వచ్చినవియా.

కుమారి:—నిన్న సాయంకాలము ద్వారకాపురవాసి బ్రాహ్మణునిం జూచితి. పాండవుల వెదకుటకుగా వచ్చిన ట్లాతని మాటల జాడంబట్టి తెలిసికొంటిని. కృష్ణుఁడు పంపియుండునేమో యని తలంచెదను. ఎవరెవరు వచ్చియున్నారని యడిగితి. ఆతఁ జేమో యసందర్భముగ మాటలాడఁ గాని చక్కఁగా నుత్తర మీయ లేదు.

చారు:—కృష్ణునకుం గూడఁ బాండవులజాడ తెలియదని యూహింప నవకాశ మేర్పడినదికదా. ఇతఁ బాండవులు ప్రాణములలో నున్నయట్లు మన మూహింపరాదు. కృష్ణుఁడు పాండవులకుం బరమబంధువు కదా. ఆయన కెఱుంగ కాకున్నచో వారీలాకమును విడిచిరినియే యూహింపవచ్చును, మనకష్టము తప్పినట్లే.

కుమారి:—ఆయూహ సరికాదు. కృష్ణుఁడు తెలియనట్లు నటించుచున్నాఁడేమో. ఎవరికిఁ దెలిసినను వెల్లడి యగునని వారు తమనర్థములఁ కలుపకుండవచ్చు. నిన్న నకులునివలె నన్నవాని నొకనిం జూచితి. తుద కాలఁ దిశ్యసంఘాధిపతి యని తెలియవచ్చెను. మొదట చాల సంతోషించితిఁ గాని యవల నాసంత సము నిష్ఫలమాయె. ఇతఁ నేమిచేయవలయునని మీరూహించుచున్నారా?

చారు:—రెండు మూఁడు శలములు పరీక్షింప నలసియున్నయవి. ఆమీదిసంగతి తరువాత నూహింప వచ్చునని మాతలంపు.

కుమారి:—రేపు నిపుణముగాఁ బరీక్షింపుఁడు. ద్వారకాపురవాసులెవరెవరు వచ్చియున్న వారో పరీక్షింపుఁడు. వారి చర్యలంబట్టి వారి యింగితిము లెఱుంగుఁడు. రేపు నాయంకాల మింతే మనమందఱము కూడవలయు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

(సైరంధ్రి యొంటి నుండునపుడు కీచకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కీచ:—ప్రేయసీ! నిన్న నీకిచ్చిన యవకాశమును సఫలముచేసితివా. లేక యట్లే చేలవై పట్టుపట్టి యున్నదానవా.

సైరం:—(హారకుండును)

కీచ:—(తనలో) ఏమో మెత్తబడిన జాడ కనుపట్టుచున్నది. ఇదిను అశగొలిపి నట్టుకము పుట్టించెద. (ప్రకాశము) అన్నులమిన్నా. నాపలు కొకటి యాల కింపుము.

సీ. చతురభివలయితఃత్వాచక్ర మెల్ల నీ
వళిమొనర్చెద నేలవచ్చు దరుణి
సురపురిఁ గల కల్పశిరువులఁ దెచ్చి నీ
చెంత నిల్వెదఁ దృప్తిజెందు మబల
సంద్రముల్ గలఁచి చంచనత్రములఁ దెచ్చి
యర్పించెనం బ్రీతినిలరు మింతి
ధనదుని సింధులనుదప్పక కొని వచ్చి
యిచ్చెద ముదమందుమచ్చకంటి
నింక నేమేమి కోరెదోయేను నీకుఁ
గొఱఁతి లేకుండ నిచ్చెదఁగోర్కి మీఁ
నన్ను బిగిగొఁగిటం జేర్చుమన్నుమిన్ను
త్రజగముల నేలినట్లే సంతృప్తి గనుదు.

5

సైరం:—పుణ్యజనా! నావ్రతమును గాపాడుట నీకుధర్మము. పరసతిని ప్రేయసీ, అన్నులమిన్నా యని పిలువఁ దగునే. మహాపాపము గదా.

కీచ:—పరసతియైనచో నట్లు పిలువఁగూడదు. అవార్థ నేనెఱుంగనా. అభావమునఁ బిలువలేదు. నాప్రాణేశ్వరి వనియే పిల్చుచున్నవాడ.

సైరం:—అభావము నీకుండఁగూడదు. అది మంచిహర్షము కాదు.

కీచ:—అభావము నాకు లేదు గనుక నే యట్లు పిలిచితిని. తప్పేమి యున్నది?

సైరం:—అయ్యో! పుణ్యజనాగ్రగణ్యా! కామాంధుడవై యేమేమో మాటలాడు చున్నవాడవు.

కీచ:—తరుణీతలకమా! కామాంధత్వమును గగుఱారసాంజనముచే బోగొట్టి నన్నుం గాపాడుము.

సైరం:—అది యీరూప మున్నంతవఱకుఁ బోగొట్ట శక్తియుగాదు.

కీచ:—రూపాంతరముం బూనెద. అప్పుడైనం బోగొట్టి కృతకృత్యుం జేయరాదా.

స్తేరం:—అప్పుడది తనంత నే పోవును. ఇప్పటిప్రయత్న మద్దానికిం బాలను. గొప్ప ప్రయత్నము చేయవలయు అంతి యేల?

కీచ:—ఎంత ప్రయత్నమైనను జేసెద. ఎన్నిపాట్లు పడవలయు నన్నను బడియెద. ఆ గుహాయమున జెప్పమా.

స్తేరం:—నాభావము నీవు చిక్క గాఁ గలిసి కొన్న జాడ కానరాదు. దూర మా లోచనము నలుగురు పిన్నుల దల పులగును.

కీచ:—నీభావము చిక్క గాఁ తెలియకుండు యింతదూరము పరితపించుచున్నవాడ. నీసాంగత్యము నభిలషించి యంతిదూరము వేడుచున్నవాడ.

స్తేరం:—నాభావము నీయంతిదో ముందు నీకే తెలియఁగలదు నాసాంగత్యము నీకు కాశ్యతానందపదము నీయఁగలను.

౧౩ పాఠము

కీచ:—అబ్బా! సేటికి నాన్నయి కృతార్థమయ్యెను. నాకోరికలు ఫలించెను. తరుణీ! కాశ్యతానందము నందలిను గోరితమకదా నీసాంగత్య ముజేక్షించి యంతి దూరము దీనిలోగొప్పారించుచున్నవాడ. తడవు నేయక నాకాంతనుదీర్చుము.

స్తేరం:—నాసాంగత్యముననే కోరితహ సేటిలో నీజన్మము కృతార్థము కాఁగలదు. వారల నేకోరికలును బుట్టవు. మఱియు నీజన్మమున నితరతరుణీవాంఛ నీకుఁ గలుగదని గట్టిగాఁ జెప్పఁగలను.

కీచ:—నీసాంగత్యముననే కోరితహ సేటికి నాకోరికలు ఫలించుఁగాక. ఇతరతరుణీ వాంఛ నొందను లక్షకరణశుద్ధిగా నయ్యుమా. నీవాదానమును జల్లింపుము. (అని పట్టుకొనఁ బోవును)

స్తేరం:—సమయమెఱుంగక యిట్లు కోరుట న్యాయమా. నాకోరికయు నీకోరికయు రహస్యమున ఫలించినవి గాని యిప్పుడు ఫలించునవి కావుకదా.

కీచ:—చానా! సమయ మెప్పుడో తెల్పును. ప్రాణులు నంత దాక నెట్లో భరించి యుంచుకొనియెద. తడవు నేయకుము. మనఁకుడు కరుణావిహీనుడైన నన్ను విరిశిరముల నొంచుచున్నవాడు. తెలివీ బాల.

స్తేరం:—చానా యనకుము. సాధ్యమును. ఇప్పటి కది తగినమాట. పుష్పశరముల తాకునకే యోగ్యులబాలకున్న నీవిడికి నిశాతనఖముఖవిదారణములకెట్లోర్వఁగలవు.

కీచ:—సాధ్యమున నీల్చెద, నీవేవన గూఁ యిత్తువో యిట్లే ప్రసరించెద. నఖతృతములు జేహమున సోఁకొనఁ దలచి యింపుగానండి హహానందమును గూర్చును జూచి.

స్తేరం:—నీ కానుకమే కావలయుఁ గాఁబోలు. కొంతకాలము వేచియుండుము. నీవాంఛ ఫలఁపఁజేసెద

కీచ:—ఇక దడవునేసిన కురల నన్ను జూడఁజాలవు ఎప్పుడో యాసమయము చెప్పము.

సైర:—అంత త్వరపడఁ జనునే. కాలము చక్కఁగాఁ గూడినఁ గదా యాశోరిక మరల నీకుఁ బుట్టకుండఁ జేయఁజాలుదు.

కీచ:—ఎపు డట్టి శాశ్వతానందము నొనఁగూర్చు కాలము చెప్పును.

సైర:—అంతర్వరగానున్న నికఁక నెప్పైదవను నేటిరాత్రు యాహూయన నాటక కాలకు రావలయు. ఎప్పుడును నోర రాఁగూడదు. నిరాశుధుడవై యెంబ దిగ రాఁజను. వేళ నప్పుఁ గూర్చు. నేరలు మరల. చీకటిగానున్నను నటఁ బరుండిన దేహమును స్పృశింపుము అలి కార్యము చక్కఁగా సాగఁ గలదు. ఇదిదేవరహస్యము నామాటలలో నొక యక్షగమనం దప్పకుండ నిర్వహింపుము నీ దేహమున రికాకెన్నఁడును బొగని నూరినసుఖము నీకట సంభవింపఁగలదు ఎవ్వరికి నీవిషయము తెలియదును. తేలిసినచో నీ కాసుఖ మలగఁడు నిక్కముగా నిట్లు చేసిదనని చెప్పహమ్మ. ఇక నిండుద రాను. ఎవ్వరకు జూచిరా కార్యము ననుమరను.

కీచ:—(అనందముతో) సైరంధ్రీ! నేటికిం గృహార్థము నెఱిగి, ఇంతమాట నిన్ను నే చెప్పియున్నచో రాత్రుయే నాకోరిక తీర గూఁడునీ ఒక్కమాటయైనం దప్పక నిర్వహిం నద. త్రాశుగ నమ్ముము. పూవులు పుడ్లు పరిమళం దనము మేలై నయాబరంబులు తేనెనుజయియు.

సైర:—“విద్వి లేకున్న సేమి? నాకోరిక నుం దీర్చుకొనియెద. నీకోరిక ను నెఱవేఱును. తరువాత నీయిష్టము ఇది జూచునేయన విమ్ము ఇట మనలవలదు. ఎవ్వ రెవ్వఁకో నమ్మదుం బోవుము. నీకు మాచిన విన్నను మనప్రయత్నమున కంతిరాయము గల్గును కార్యముమాత్రము నెఱవేఱును గాని జంపుగా మను అంతయేల. నీ మాతరమున నన్న నాయాశ్చర్యము గొప్పది. నీకంత కుశూహలమో నాకు దానికన్న వేయి యెక్కువ శ్రద్ధగలను. మనలకి యెవరికిం దెలియనిక చక్కఁగా నెల్ల సోమోహమున నీకమరలో కభోగము లబ్బును జూమీ. నిక్కమునూహలు ఇకఁ బోయిరము.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు).

(ఇది పంచమాంశము.)

షష్ఠాంకము.

[పిదప నింద్రుని చనువునఁ బ్రహసనవిహసనులను నిరువురు దేవదూతలు
మాఱుకూపములఁ బ్రవేశింతురు.]

ప్రథమః—మిత్రమా' మన మీరిరాటుపురమున మూడు దినము లుంటిమి.

ఇంద్రునియానతి జవదాటుక యొనరించితిమి. వచ్చినవని యైనట్లే తలంపవచ్చు.

ద్వితీ—సఖా' కలిసి తిరిగియున్న బాగుండును. వేఱువేఱు మనము చరించితిమి.

కౌపున నాకేసంగతి తెలియరాలేదు. నీకుఁ జెలిగిన విషయమును జెప్పుము.

ప్రథః—విహసనా' నీవు మాచిన దేమియు లేదా. పాండవుల వార్తల నెఱింగితిని
జూమి.

ద్వితీ—ప్రహసనా' అవార్తలఁ జెప్పుమా విన వేడుక యగుదున్నయది.

ప్రథః—నిన్న రాత్రి జరిగిన విషయ మత్యుబ్బతము. వింటినా లేదా.

ద్వితీ—నే నేమియు వినలేదు. అవార్తలఁ జెప్పుమా.

ప్రథః—మీరాటుని బావమఱుది నీచకుడని వినియున్నావా, అదియును లేదా.

ద్వితీ—వినియున్నాను అయిన వాని విషయమేమి ?

ప్రథః—అనీచకుడు మనకుంటె ముందు స్వర్గమునకుఁ బోయి యుండున్నవాడు.

ద్వితీ—(అశ్చర్యమతో) ఆ' వాడు సింహబలుడు కదా. వారి నెవరు చంపిరి.

లేదా కోగమునఁ జచ్చెనా.

ప్రథః—మనోరోగపీడితుడై యొకరి చేత దిక్కులేని వారివలెఁ జచ్చినాడు.

ద్వితీ—అంతటి బలశాలి యెవఁడు?

ప్రథః—అరాతి ప్రమథప్ర పండితోర్ధుడు డగు మరున్నందనుం డాతని రాత్రి
నొక్కనిం జంపెను.

ద్వితీ—(ముక్కుపై వ్రేలు వైచుకొని) ఆ' భీముడే యాతనిం జంపెనా? ఎట్లు?

ప్రథః—వినుము. పైరంధ్రుని గొతుడు కోర మామె యిది యుక్తమకాదని యెన్ని
విధముల హిత ముపదేశించినను వినక పోవుటచే నామె యెట్లో తప్పించుకొని
భీమున కావార్తం చెల్పెను భీముఁ డండుల కవార్యక్రోధోద్దీపితుడై పైరంధ్ర
భీతిమాన్వి రేపు మరల వాడు నీచెంత కరుణించెనేని నర్తనకాలకు రాత్రి
రెండవజామున రమ్మని చెప్పి పంపి యావార్తను దనకుం చెల్పుమని పాప

సైరంద్రి యల్లేతెల్వయ. భీముడు తాను శ్రీవేషమును ధరించినట్లు నర్తనశాలం బ్రవేశించి సైరంద్రి నొకచో నునిచి వేచియుండు నంతలోఁ గీచకుడు కామాద్రేకమున సంకేతానుసార మొంటిగానచ్చి యందు శయనించినది సైరంద్రిగా భావించి చెఱతకేగి యేమో మాటలాడుచుండఁగా భీముడు వాని నశక్తుం గా భావించి ముష్టి జానుసూతంబులం బిండినీసెను. ఇదియ కీచకుని వృత్తాంతము.

ద్వితీ:—ప్రహసనా ' కీచకునకు సోదగులు వెక్కుమంది గలరని వినియున్నవారము కదా. వారనంతర మేమిచేసిరి?

ప్రధ:—దొమ్మియధము సాగుదున్న నానప్పు డెట్లోగ్రహించి వాని కీచకుని మోచి కొని సైరంద్రిని గూడ మోచికొని శక్తకానమునకుం బోవ భీమనేయం డా విధ మెట్టింగి యంగుఁ జేరి యొక్కడైన జీవింపకుండ మృతించొంది వచ్చెను.

ద్వితీ:—అక్కటా! పాండివులకు మరల నరణ్యవాసము ప్రాప్తించినట్లే కదా.

ప్రధ:—అట్లుకాదు. కీచకుని జరిపినది గంభీర్యమునయే యందజతత్పర్యము. కాబట్టి పాండివుల కేకప్రములు రాఁజాలవు.

ద్వితీ:—మన మీవార్తల నిం దునకుం చెప్పవలయుం గదా. మాటల సందడిలో జాగు సేసితిమి? పోదము రా.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

[నుమతి లోనగునాడు దుర్యోధనుసభను బ్రవేశించుచున్నారు]

నాయులు:—జయము జయము మహారాజా గారికి.

కర్ణుడు:—ఏమి శుభవార్తలు తెచ్చితిర ?

కుమతి:—మాప్రవృత్తిని జిగ్గింపవలయు పడరానిపాట్లు పడితిమి. తిరుగ శక్యము గాని తావులను గూడ సంచరించి పరికించితిమి. అంగు నిందు నననేల సకల స్థలములయందు వెదకితిమి. ఎదైనను వారిచాడ కొంచెమైనను గానరాలేదు. ద్వారకనుండి కృష్ణునిపంపున నొకవిప్రుడు వారిచాడ లరయ విచ్చియుండుట మత్స్యనగరంబునం జూచితిమి. ఆతఁడును మావలెనే మాయ వ్రేలవైచుకొని పోయినాడు

కర్ణుడు:—ఇప్పుడు మీ తాత్పర్యము పాండివు లీభూమియందే లేరనియే కదా.

కుమతి:—సత్యముగా నదియే. లేకున్న సకలమాయలను బన్ని పరీక్షించినఁ గాన రా కుండురా వారెన్నఁడో మృతినొంది యుందురు.

కర్ణుడు:—ఎందుఁగాని విచిత్రవృత్తాంతము మీకు వినబడలేదు కదా.

కుమతి:—(అలోచించి) అంగరాజా' విరటునగరంబున నొక్క విచిత్రవార్త వినవచ్చి

శది. సైరంధ్రి యను నొక తరుణిని గీచకుండు మోహింప నొకరాత్రి యాతని సోదరయుతముగ గంధర్వు లేవురు చంపివారట. గీచకుండు సోదరులతో మడియుట మాత్రము నిశ్చయము. పట్టణమంతయు బురపుర పొక్కుచున్న యది.

శకుః—మహారాజా! గంధర్వు లేవురనఁగాఁ బాండవులే. సైరంధ్రియనఁగా వ్రాప దియే. ఒరులు కీచకునిం జంప నోవుదురే.

దుర్యోధః—కీచకుఁ డుండుటంబట్టియే విరాటుఁ డొక ప్రభువుగా నిర్భయముగ నుండి నాఁడు. కీచకుఁడే పోయిన నిక నతనికి రాజ్యము పోయినట్లే.

కర్ణః—మహాప్రభూ! నిస్సంశయముగఁ బాండవు లెం గుందురు. సకలసస్యపరిపూర్ణమై యారాజ్య మలగుచుండుట విన్నారము కదా. ధర్మజుఁ డున్నచోటఁ బాండి పంటలు చక్కఁగా నుండునని భీష్మ ద్రోణులు చెప్పియుండిరి. విశేషించి యీనత్సరమున విరాటునిపాల గోధనము గలదని వినియున్నాము కదా. కాబట్టి యందే యుండురు.

సుశర్మః—మహీపాలకా! నేటికి నామధ్యస్థము పండినది. కొంతకాలమునకు ముంగుఁ గేకయసాశ్వరాజులుగాఁ గీచకుండు నన్ను సంగరమున నోడించి నాఁడు. వాడు ప్రాణములతో నుండుతత్తి మరల యుద్ధము పొసఁగక పోయెను. ఇప్పుడు సమయము దొరకినది. నాకిశ్వు యిచ్చిన నాబలంబులం గూడి పోయి యాతని గోధనంబుల ముట్టి తెచ్చెదఁ.

శకుః—ఈనూట పొసఁగి యున్నది. సుశర్మ దక్షిణదిక్కున ముట్టడించినఁ బాండవు లప్పురి నున్నవారగుట నారాజునకుం దోడు వత్తురు.

దుర్యోధః—సుశర్మ దక్షిణభాగము ముట్టడించును. అనుననాడే మనము త్తిరమున వ్యాపించి యమూల్యగోధనమును బట్టదము. పాండవులుండిరా ఏత్తురు. లేక యుండిరా గోధనలాభము కలుగును. ఇంక వేగమే సుశర్మ బలములతోఁ బోవలయును. మనము సైనికులఁ బిలిపించి కట్టాయితంటై యుండువలయు నని తెల్పవలయు.

శకుః—చాల మంచి యూహ యిది. ప్రశస్తముగ నున్నది. పాండవులు జీవించియే యుండిరేని విరాటునకు సాయముగా నత్తురు భూలోకమును విదలి యున్నచో నమూల్య గోలాభము కలుగు. కీచకుండు లేడుగాన నాతనిని జయించుట సుక రమై యుండు.

దుర్యోధః—నేనాధిపతులందఱును తమతమసైన్యములఁ గట్టాయితంటైయుండ నాజ్ఞాపిం తురుగాక. రాజకాసనమున లేల్పుదురుగాక. రేపే సుశర్మ పయనమై విరాటుని

పురంబును దక్షిణభాగంబు నరికట్టి యుద్ధము చేయును గాక. అందుఁ బాండవుల చొప్పురయు చుండును గాక. ఎల్లండియే మనము సకలవాహినపరివృతులమై యుత్తరభాగంబున నిలిచి గోధనమును మరలింతుము. పాండవులవాడ తెలియక పోదు.

దుర్యోధనః —

తే. జాగరూకులుగా మీరు సునికలకృత్యై
మలను నడిపింపుడీ పెద్దకలహమైన
నెట్లు కూర్చురొ నేనలసెట్లు గూర్చి
పయనమొప్పంగఁ జేయుఁడీ పట్టనంద.

1

ఇంకఁ ద్వరపడుడు. సర్వసన్నాహంబు లొనరింపుడు. త్రోవలో నెట్టిసౌకర్యము లుండవలయునో యేమిట వానిఁ గనుఁగొనుటకు గొండఱ నియమింపుడు.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు)

(పిదప సైరంధ్ర యు బృహన్నలయఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

బృహ— 1 పాంచాలరాజునయఁ జేత్రమృతచే నిమనశ్చిత పోయినదికదా. నికష్టముల గట్టెక్కినవి. ఇంకఁ ద్వరలో శత్రువుల జయించి ధర్మజాఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడు కాఁగలఁడు. ఇప్పుడు మిగిలిన నికోరికలన్నియుఁ దీరునుగాక.

సైరం— 2 మీరెంటి దేవాలయసంఘాతులు గల్గి యుండఁగా నాకు నెఱవేఱని కోర్కెలఁడునా? శత్రుత్వయమాయె. సంతోషార్హము లభించెను. గౌరవము నిలుపుకొనఁ గలిగితి.

బృహ— 3 దక్షిణదిక్కును సుశర్మ ముట్టడించెను. ధర్మజాదులు సహాయమేగిరి. జయము విరటునకు గల్గెట కొకింపఁదయమా? మన కృపదినముల గడచినవి. మన మీట భయము లేక మాటలాడుచుండటయే మనశ్చింతలులొలఁగుటకొకదృష్టాంతము.

సైరం— 4 దుర్గినముల గడచినవి. దిక్కులు స్వచ్ఛము లగుచున్నట్లే మనమనస్సులు సర్వము లగుచున్నయవి. ఇంక నిబాహుసారము త్రిజగద్విఖ్యాతముచేయుటకుఁ దగిన సమయ మరుదెంచుచున్నది.

బృహ— 5 కుడిబుజ మెగురుటఁ బరికించి) పాంచాలీ కుడిబుజ మేలాఁగో యదరుచున్నది. యుద్ధ మానస్స మగునపుడు తోచులక్షణములు నాకుం బొడకట్టుచున్నయవి.

1 లభ్యాగ్రశమన మగుట నిది కృతీ.

2 మానాద్యాప్తిరూప మగుట నిది భాషణము.

3 కౌర్యదర్శన మగుట నిది పూర్వభావము.

(ఈకలు వినఁబడఁగా నాలించి) వీధిలో నేమో కోలాహలశబ్దము కలుగుచున్నది. కారణమేమో (చిక్కఁగానాలించి) ఉత్తరభాగమును గురురాజు సైన్యముతో ముట్టడించెనట. పాంచాలీ! యుద్ధ మాసన్నమైనది. పురమున వీరు లెవ్వరునులేరు.

పైరం:—ఇంద్ర నందనా! ఉత్తరకూరుఁ డున్నవాడు. ఈవార్త విని యతఁ డేమి చేయునో తెలిసికొని వచ్చెద. సారిధ్యమునకు నీవేరు చెప్పెద. పంగరంగము చూడఁగనే మీరిద్దఱు అధికారముల మార్పుకొనఁ గలరు. ఇదె పోయి వచ్చెద.

(అని నిష్క్రమించును)

[తరువాత సుత్తరుఁడు మిత్రులతో బ్రవేశించుచున్నాడు.]

ఉత్త:—సఖా! మాతండ్రిగారు సుకర్త నోడింపఁ బోవుట సంతోషమేగాని కంకుఁడు నెలలుఁడు, దామగ్రంధియఁ, దంత్రీపాలుఁడు యుద్ధమునకుఁ దోడుగాఁ బోవుటయు, వీరిరాకకుఁ దండ్రిగారు సమ్మతించుటయు నాకంతగా సరిపడలేదు సుమా.

సురుచి:—రాజకుమారరత్నమా! ఏలినవారికి వీరిసహాయ మనసరమే లేదు. కాలక్షేప మున కెప్పుడు చెంతనుండుట ధర్మరాజును, బాహుయుద్ధమున మల్లర నోడించి యుండుట నెలలుని, అశ్వహయాధ్యక్షులగు దామగ్రంధి తంత్రీపాలు రిద్దఱు మిగుల రూఢులగుటై కౌర్యధుర్యులుగాఁ దోచుచుండుట వారలను విలుచుకొని పోయి యుండురని తోచెడు.

ఉత్త:—నీవు చెప్పినమాట బాగున్నది. కాని వీరి సాయము లేకున్న జయము చేకూరదనియా.

సురుచి:—కాదు కాదు. అప్రయాణకాలమునకు వారు మేము ఇత్తుమని ప్రార్థించి యుండురు గాన నంగీకరించి యుందురే కాని వేఱుగాదు.

ఉత్త:—(కొంచెము చెవి యుగ్గివిని) ఆ ఏ మాకలకలము? ఏ మామాటలు?

(దురతలు ప్రవేశించుచున్నారు)

దురత:—(వగర్చుచు) మహారాజకుమారకా! కౌరవసైన్యములు ధేనువుల నావరించి సాలకులం దోలి వానిని గొని పోవుచున్నారు. పరుగున వచ్చితిమి. తర్వాత జేవరచి త్తము.

ఉత్త:—(ముక్కు మీఁద ప్రేలుంచి) ఆ! కౌరవసేనలు మనధేనువుల ముట్టడించి వారా.

దురత:—ముట్టడించుటే కాదు. తోలుకొని పోవుచున్నారు.

ఉత్తర:—గోరక్షకు లేమిరి. చచ్చినారా.

దూత:—కారవసేనల ముందట మన భేనుపాలకు లేపాటి వీరులు?

ఉత్తర:—కారవులకు మనవారు చాలరా. వారేమి మహాకూరులని మీతాత్పర్యమా.

దూత:—సకలాయుధ ధారులై వచ్చిన కూరులకు మనభేనుపాలకులకు సెంత యంతరము? వారిని దేరిచూడసేని మనవారికి శక్యమా మహాప్రభూ!

ఉత్తర:—ఇన్నీ! నీ! నాపేరు చెప్పిన వారు పాటిపోదురే. అంత మాత్రము దోచక పోయినదా.

దూత:—యవరాజా! వారిరాక పెద్దయెత్తుగాఁ గనబడుచున్నది. సామాన్యప్రయత్నము గాదు. కావున గోపాలకుల కది శక్యము గాదు.

ఉత్తర:—(కన్నులెఱ్ఱచేసి) ఏమీ! వారి బలమెంత? వారి పరాక్రమమెంత? వారి ప్రయత్నమెంత? వారి నెదిరించుటకు గొప్ప ప్రయత్నము కావలయునా. ఏమి తెలివితక్కువగా మాటలాడుచున్నారు.

దూత:—నిశ్చయముగా మేమెల్ల భయార్తుల మైతిమి. ఇంకను గాళ్లు ఎడఁకు చున్న యది. అచతురంగబలములఁ జూచిన మాబోంట్లు నిలవఁ గలరా. ఏలినవారి పాదముల చెంతకువచ్చిన తర్వాత నిపుడు భీతి కొంచెము తగ్గుచున్నది ఇప్పుడైనను అసేనలఁ దలంచుకొంటిమా, (అబ్బి యని మూర్ఛిల్లుదురు).

ఉత్తర:—(చిఱునవ్వుతో) సఖా! నిశ్చయముగా వీరు భయపడినారు. పిఠికితనమువీరి నింకను బాధించుచున్నది. నడుము కట్టవలసిన కాలమిది. ఇంకఁ దడవు నేయరాదు.

(ఇంతలో ఉత్తర ప్రవేశించుచున్నది.)

ఉత్తర:—అన్నగారూ! మనగోధనమును గొరవులు అక్రమించిరని విన్నాను. నిశ్చయమేనా?

ఉత్తర:—పోదరీమణీ! నిశ్చయమే నట. ఇప్పుడే దూత లీవార్తను వెల్పుచున్నారు:

ఉత్తర:—ముందు గతియేమి?

ఉత్తర:—ఏమి భయపడినట్లు మాటలాడెదవు? ఊహాత్రమున వారల యమపురము నకుం బంపి గోవుల మరలింపరా.

ఉత్తర:—ఇంక నాలస్యమేల?

ఉత్తర:—సారథి కొఱకు నాలోచించు చున్నవాడ. తగిన సారథిలభించెనా (పండ్లు పటవటలాడించి) చిటికెలోఁ గొరవుల నేమి చేసెదనో.

ఉత్తర:—పూర్వపు సారథి యేమాయె?

ఉత్తర:—భూర్వముండినఁ గదా యేమామౌనని యడుగవలయు. యథమునకుఁ బోసి
లసిన యనగరమే మనవగరిమన నెవ్వరికిని కలుగ లేదే. మేనమామ చచ్చు
టయు నిభుడు యథమును మాట వినుటయు సంభవించినవి.

ఉత్తర:—ఒక్క మాట చెప్పెద. తెలిపించిన మేలు.

ఉత్తర:—ఏమామాట.

౧౪ పాట.

ఉత్తర:—బృహన్నల సారథ్యమున మిగుల శ్రేష్ఠతయని శైరంద్రి. ప్రస్తానవాసక
మనఁ దెలుపఁగా విన్నదాన. ఖాండవదహనము మొదలగు కార్యములయం
దర్శననకు బృహన్నల చాల సాయమొనరించి గెలిపించె ననియు విన్నదాన.
మీరంగీకరించిన జయము తప్పక గల్గును.

ఉత్తర:—(నీట్లొద్దనిగడించి) ఆయ్యా! నేడిని జాడనని నిశ్చయించుకొని యంటిని
గదా. రథమున నాకు ముందుఁ గూరుచుండ నేనెట్లు చూతును?

చ. కురు బల మేగుదెంచి మనఃగోవుల ఒల్లిన బట్టె నంట నే
నరిగి యరాత్రినై స్వములఁనా ర్థిని ముఁపఁగఁ బోదు నంట నా
యరదముఁ దోలు నాతఁడు బృహన్నలయే యగు నేని నవ్వరే
పురజను లొక్కసారథియఁ బుట్టఁ జొకో మనవీట నక్కటా. 2

ఉత్తర:—(వినుము తోఁపు).

చ. జగముల మూఁడు నొక్క తటి † సత్వముఁ జూపఁగనెత్తి వచ్చినన్
జగదమునన్ బృహన్నలయే † స్వందనమందుఁ జెలంగు నేని గె
ల్వఁగఁ దగు నంచు పింటి మును † ప్రాకృత కర్తృఫలాంగ సంయుతిం
దగినదియా పితారమును † చాల్చిన మాత్రినె పెంపు దప్పునే. 3

ఉత్తర:—(కిరః కంప మొనర్చి) వరే. సారథి వేటొకండు లేడు గాన నంగీకరించితి.
నీకు విద్యాగురువు గాన బృహన్నలం బిల్వ బంధుము.

ఉత్తర:—నేనే పిల్పకొని వచ్చెద.

(అని నిష్క్రమించి బృహన్నలతో వచ్చును)

ఉత్తర:—అమ్మా! బృహన్నల సారథ్యమును జేయ నంగీకరించెను. నీవిక సంగరరంగ
మున జయము నొందట యబ్బురము కాదు.

బృహ:—(చిఱునెవ్వతో నెలుచుండియుండును)

ఉత్తర:—బృహన్నలా! ఖాండవదహనఁబు చెయ్యతటి నర్జునునకు నీవు సారథివై జయ
ముచేకూర్చినట్లు నాకు సరిధిపై గెల్పు నాకుం గల్గింపుము. వేటొకమాట
యనకుము.

బృహ:—యవరాజా! నాట్యవిద్య నేర్చుచుంటిని. పూర్వపు జాతుర్య మిపు డుండునో లేదో అయినను నేర్చుకొలది మీకు దోడుపడియింద. కారవనైన్యముల గెల్పుటక గొప్పకార్యమా.

౧౫ పాట.

ఉత్త:—ఇప్పటి కదియే గొప్పకార్యమని భావింపవలయు. రథము సిద్ధపఱపుము. ఆలస్యము చేసిన గోవులు దొరకు టరివి.

బృహ:—(చిటకెలో రథము సిద్ధముచేసి) యవరాజా లేరక్కము.

ఉత్త:—(అరదముం జూచి) అహ! సకలపరికరములు సిద్ధముచేయఁబడి యున్నవి. గెల్పుగల్గుట నిస్సంశయము. (రథ మెక్కిబోవును)

ఉత్త:—అన్నా! కారవులను గెల్చి వారివస్త్రములలో వివిధవర్ణములు గలవి బొమ్మ పొత్తికలకుం దేవలయు.

బృహ:—కన్యకానణి! ఈకార్యము నాతోఁ జెప్పఁదగినది. జయమంది తప్పక నేఁదెచ్చి నీకిచ్చెద. సంశయ మొందకు.

ఉత్త:—(రథ మెక్కి) సోదరీ! ఇదె విజయము పొంది వచ్చెద. నిశ్చింత వై యుండుము.

బృహ:—(రథము గడపును? పురముదాటి యరదము కొంతదవ్వు పోవును)

ఉత్త:—(రథ వేగమును బరికించి ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహ! ఏమి సారథ్యము. మిక్కిలి యచ్చెరువుగా నున్నది. అర్జునునకు సారథి యీతఁడని సోదరీమణి చెప్పె. నిశ్చయమే. లేకున్న నిట్టి చమత్కృతి యెట్లు కల్గును. 'సేవాసు! జయము నాకింకఁ గరతలామలకమే. (ప్రకాశము) బృహన్నలా! రథవేగము సంతోషదాయకముగా నున్నది. గెలుపునూడి సిద్ధమనియే తోచుచున్నది.

బృహ:—యవరాజా ధీరుండవు నీవు రథికుడవై నిలిచిన జయమున కొక నందియమా.

ఉత్త:—రథికుడవై నిల్చిన అంటివి. ఏమి దీనిభావము.

బృహ:—(సంతోషముతో) రాజకుమారా! మఱియేముఁ గాదు. ప్రతాప మీనంకెన్నఁడు చుంపిన వాడఁ గానని యన్నట్లు వినియున్నవాడఁ గావున ఘోర సంగ్రామరంగంబున విసుగు చెందక నిల్చిన జయమున కేమి శంక యుంటిని.

ఉత్త:—కారవులఁ జూచియే భయభయము ననుకొంటివా. దేవదానవు లొక్కటి యై యైత్తవచ్చినను జంకను జామి. ముందు నీవే నాక క్తిని జాతువు గదా.

బృహ:—(చిలునవ్వుతో) సంతోషము. సంతోషము. నేనే చూడఁ గలను. శరా సనమును సజ్యము గావించి శరంబులం గూర్చి యుండుము. సంగర మాసన్నముగ నున్నదికదా.

ఉత్త:—సంగరమే కల్లునో నారాఁగ గాంచి గోవుల విడిచి కారవులు పరుగెత్తిపోవుదురో మనమిపు డెట్లు నిశ్చయింపఁ గలము ?

బృహ:—సంగరము పొసంగుదనియే శకునములు చెప్పుచున్నవి.

ఉత్త:—బృహన్నలా ! అరదము త్వరగా నడపుము. ముందు గోధనమును మరలింపఁ జలయును.

బృహ:—కూరాగ్రణీ ! యిదే రథము గడపుచున్నవాడ.

ఉత్త:—(దృష్టిసారించి) సారథీ ! మనము చాలదూరము వచ్చితిమి కదా.

బృహ:—చాలదూరమా. ఇది. అదిగో మనపురము చెంతనే యున్నదే.

ఉత్త:—బృహన్నలా ! ధూమ్యాకాశములకు నెడము లేకుండ గోడపెట్టినట్లున్నదే. ఏమది !

బృహ:—మహారాజకుమారా ! అది గోధనము ముందిగుఱిని పోవుచున్న కారవబలము. గోవుల పాదధూళియు, సైనికుల పదధూళియు నట్లగపడుచున్నది.

ఉత్త:—(తడఁబడు మాటలతో) అదిధూళియు. ఏవో యొకయారామ మనుకొంటిని. సరే. దాని చెంతి నే పర్వతములపిండునలె వగపడుచున్నవే. వాని వృత్తాంతమేమి ?

బృహ:—(ఆత్మగతము) అప్పుడే యీశఁడు దిగులు పడినట్లు తోచుచున్నది. ముందేమి చేయునో. (ప్రకాశము) కూరకీఱామణీ ! అవి మత్తమాతంగంబులు గాని కొండల పిండువులు కావు. వాని జోలి మనకేల !

ఉత్త:—అవి యేల పోవుచున్నవి ?

బృహ:—చతురంగబలము అనఁగా కరివాయ రథపదాతులని గదా యథము. యాధ మనకు సిద్ధపడుము.

ఉత్త:—బృహన్నలా ! అలైపున క్రొక్కొక మెటపులనలె దశతల లాడుచున్నవే. చూడుము. వాని విషయమేమి ?

బృహ:—అవియే దుర్వారగర్వాంధులగు కారవవీరభట సముద్భట శస్త్రాస్త్రముల నిగనిగలు వాని వర్జన మిపుడేల ? ఏమి భయపడినట్లు మాటలాడెదవు !

ఉత్త:—భయమా ! ఎరికి ? క్రొత్తగా నున్న నడిగితిని.

బృహ:—(రథము నడపుచుండును)

ఉత్త:—సారథీ ! అరదమును వేగముగా నడపకుమా మెల్లగా నడపుము

బృహ:—కాలక్షేపము చేసితిమేని గోధనము మనకు దక్కనా.

ఉత్త:—గోధనము పోదులే. ముందు వెనుక లాలోచించుకొనవలదా.

బృహ:—అలోచించియు వచ్చితిమి. ఇపు డాలోచింపఁ దగిన దెవ్వరెవ్వరి పెట్లెట్లు జయింతమనియే కదా.

ఉత్త:—ఏమి బృహన్నలా! నామాట దాఁటి త్వరగా రథము తోలు చున్నావే? కొంచెము నిల్చుము.

బృహ:—యుద్ధము కాఁబోవు తఱి రథము నిలుపుట సారథికిఁ దగిన పనికాదు.

ఉత్త:—సారథి' రథికుఁడు చెప్పినట్లు చేయుట కదా సారథిపని!

బృహ:—నిశ్చయమే కాని తడవు నేసిన వైరులు దూర మగుదురు. కార్యము చెడును.

ఉత్త:—అంత పోయిన పోసి! పరుగెత్తు వారిని దఱుముకొని పోవుట వీరధర్మమా.

బృహ:—యుద్ధము చేసి గోవుల మరలించిన తర్వాత వారు సంగరము చేయఁజాలక పరుగిడు తఱి వెను దగులరాదు ఆమాట లిప్పుడే నా.

ఉత్త:—పరుగెత్తినట్లే యనుకొందము. ధీరులైన మనలఁ జూచి నిలువఁబడకుండురా.

బృహ:—అనుకొందమునుట సాడియా. గోధనము మరలించిన తర్వాతఁ జేప్పఁ దగు మాట లిప్పుడే ఏల?

ఉత్త:—(ముందు చూచి) బృహన్నలా! రథము నిల్చుము. పొడవుగా నెగురుచున్న ట్లున్న వే వాని వార్తిరయ్యెమి?

బృహ:—అవియే కేతవటములు, అవి శూరులగు ధార్తరాష్ట్రుల విరుదములు. వానిం బడఁ గొట్టి జయమందుము.

ఉత్త:—ధార్తరాష్ట్రులంటివే. అజేమి? వచ్చిన వారు పైనికులు కదా.

బృహ:—నిశ్చయమే. పైనికులును రథికులును వచ్చియుంగురు.

ఉత్త:—సారథి' మాటల సందడిలో రథము గడవుచున్నావేల? నిల్చుము.

బృహ:—ఎందులకు?

ఉత్త:—ఏటిట్లుచూచినను నాకనేకదుశ్మనము లగుచున్నవి. అంతియకాక వచ్చుతఱి మాతల్లి గారికి నమస్కరించి యాశీర్వాదము లంది రాలేదు. కాన మరల నింటి నెఱకుఁ బోయిన త్రము.

బృహ:—రథమును మరలించిన నవ్వరా. అది మగతనమా? ధీరులు పెత్తరా?

ఉత్త:—సారథి' నేరు రాజనకు మణుగుబం టన్నమాట నిశ్చయమైన ట్లున్నదే. నామాట కెదు రాడెదవేల? రథము నిల్చుము. అవసరపడక యాలోచించుకొనవలదా.

బృహ.—సారథికృత్య మిట్టి మహాహాసమయమునఁ గాలము వృథచేయక యురినికరములఁ గెల్చినట్లు రథము గడపుట. కాబట్టి నాకృత్యమును జక్కఁగాఁ జేయుచున్నాఁడను.

ఉత్త.—(పెడవులు తడవుచు) బృహన్నలా. చీమల పుట్టలు పగిలినట్లు, నేల యీని నట్లు సందు లేక గుఱుతింప నలవిగాక పోవుచున్నదే. అదేదో ?

బృహ.—వారే దుర్యోధనుని సైనికవీరులు.

౧౬ పాట

ఉత్త.—(చక్కఁగాఁ జూచి ఎడఁకుచు) సారథీ' రథము తుణము నెల్పుమా. మఱింత దగ్గరకు నడువకుము. వారికిఁ జాలదూరముననే నిల్పుము

బృహ.—రాజమారా. ఈమాటలతోనే కాలము గడచుచున్నదే. ఎప్పుడు గోవుల మరలింత మచుకొను చున్నావు.

ఉత్త.—(కంపముతో) గోవులమాట యెఱుకఁ గావలెనయ్యా'

బృహ.—మనము ఎచ్చిన దెందులకు?

ఉత్త.—నచ్చినదా. ఇచ్చటి విషయములు చూచి పోయి తగునన్నాహముతో మరల వచ్చుటకు.

బృహ.—అంతదనుక గోవు లిందుండునా ?

ఉత్త.—అనివయము నీకెందుకయ్యా. ఉడుతను యోరిలోని పెత్తన మేల యన్నట్లు సారథి కేటయ్యా యీప్రసంగము.

బృహ.—సారథిని మాశ్రమే గాక నిన్ను గెలిపింతు నంటినే. అందుల కీప్రసంగములఁ జేయుచున్నవాడ. నలుగురి ముంద్రఁ బౌరుషములు పలికి కార్యముతటి మగటిమిఁ జూపకున్న శ్రీశ్రియవీరులు నిండింతురు. నవ్వుదురు. ఏషగింతుగు.

ఉత్త.—బృహన్నలా' ఇతరు లేమనుకొందురో యని యగ్గిలో దుముకుదురా. ఏటిలోఁ బడుదురా.

బృహ.—అంతటి పని యిపుడేమి ఎచ్చినది(అనినవ్వును)

ఉత్త.—'నినవ్వు నవ్వుమెపో' మీఁది ప్రాణములు మీఁదికే పోవుచుండఁగా నన్నుఁ జూచి నవ్వుచున్నావేమి బృహన్నలా? కపటాత్త కా.

చ. అకులగు ధార్తరాష్ట్రులు మహాకపటాత్తుని నిన్నుఁ బంపి మా పురమునఁ గల్లు వార్తలనుఁబూసలఁ గూర్చిన రీతిఁ దెల్పి భూవరునిఁ దదీయపు శ్రుకునెఁపంబున నూరు వెఱచ్చి తెమ్ము న త్వరముగ నంచుఁ బంపిరొకొత్తత్విము తెల్పుమ నీకు మ్రొక్కెదఁ.

బృహ:—రాజకుమారకా' ఇది హాస్యముచేయుటకు సమయము గాదు. విల్లండి భూరి పరాక్రమము చూపుట కిది యదను.

ఉత్త:—నామాటలు హాస్యాత్మకములా. ఏమి బృహన్నలా' ఇంత మోసముచేసితివి? మునీ మునీ నవ్వులతోనే నాకొంప ముంప నున్నావే. మాతండ్రికి గారాబు నూ నుడ నయ్యా? ప్రాణదానము చేయుము. నీమేలు జన్మాంతరమునందుఁ గూడ మఱువను. నా తల్లి తోడు. నమ్ముము.

బృహ:—యవరాజా' భయపడినట్లు నటించి నా తెలివిలేటలు పరీక్షించుచున్నారా యేమి? లేకున్నఁ బురమునఁ బల్కిన పలుకులేమి? ఇప్పుడు చేయుచున్న కార్య మేమి? సంబంధము లేదే. ఏల భయపడియెదవు. ధైర్యమాని నికాతవిశిఖరం పరలు ప్రయోగించి ధార్మరాష్ట్రుల యాటోపంబు మాన్చి గోవులతో నగరం బునకుం జోయి జననిజనక సోదరీమణులకుఁ బ్రియంబు చెయ్యమా. బృహన్నల సారథియై జయము సమకూర్చు నన్ను కేరు నిల్పుమా. భయపడకుము. భయ పడకుము.

(నేపథ్యమున శంఖారావములు)

ఉత్త:—(ఆదరిపడి) సారథీ' ఆధ్వను లెచ్చటివి? ప్రళయకాలపర్జన్యగర్జనంబులం జోలి గుండె లవియించుచున్నవే. (ఆని వెడలును)

బృహ:—(నవ్వుచు) విరాటప్రియనాదనా. ఆధ్వనులు వైరివీరులశంఖకావాళాది ధ్వనములు. ఇంతమాత్రమునకే భీతిల్లిన శత్రులు చుట్టు చుట్టినతటి, నికాత సాయకాసారము పైబడు సమయమున. కులముసలపరశుపట్టిసాదిశానావిధ భీకరాయుధముల పోటులు శరీరమున నాటుకొలంబున నెట్లుధీయెడవైనెలవఁ గలవు?

ఉత్త:—సారథీ' నీకు వేయి కోట్ల సమస్కారము లర్పించెద. నిజము చెప్పెదవిను. గోమఱు బెరిగిన వాడెనే కాని బాణప్రయోగమున నొక్కపిట్టినైనను గొట్టినవాడను గాను. తెలియని వాడను. నన్నరక యేల యేడిపించెదవు. నామాట విని యరదము వేరేగ మరిలించుము. ఊపిరియున్న నుప్పుముకొని బ్రదికవచ్చు. నాకోపలప్రాణముల నిభయంకరవైరి దుర్వారాశ్రముల కర్పింపఁ జాల.

బృహ:—ఉత్తరకుమారా' ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. భయము వలదు. నేను నీనొగల నుండ భయమేమి? సురాసురులు నన్నుఁ గన్నెత్తి చూడఁ గలరే. వినుము నామాట.

సీ. శ్మశ్రీయకులమునఁజనియించి భూపతి
 తనయుండవై ప్రాయఁమునఁ జేలంగి
 శస్త్రాస్త్రముఖిబహుసాధనముల నొప్పి
 సంగ్రామ మొనరించుచంద మెఱింగి
 బాహుబలంబునఁభాసిల్లి యందఱి
 ముందఱఁ బౌరుషములు సచించి
 వైరుల నని గెల్పివారి వస్త్రంబులు
 తెచ్చి యిచ్చెద ననినచ్చ బలికి
 తే. యింత మాత్రంబె కాక నన్నింతవాని
 సారథిగ నొప్పుకొనఁ జేసియుూరు దాఁటి
 వచ్చి వైరులఁ గన్గొనఁజేచ్చి వడుచు
 మరలి పోయిన నవ్వ రేతరులు లైన.

5

కౌరువ రాజకుమారా! ఇంక లేనిపోని మాటలతోఁ గాలముఁ బుచ్చక ధను
 న్నును నవరించి నారి సారించి తీవ్రాస్త్రములం గూర్చి నమాహితుండ వగుము. (అని
 రథము గడపును).

ఉత్తర:—బృహన్నలా! కొంగున నగ్గిని మూటఁ గట్టుకొన్నట్లు కొఱవితో నెత్తి గోకి
 కొనునట్లు. నిన్నేల సారథిగాఁ చెచ్చుకొంటి నయ్యా! అయ్యా! శ్మశ్రీయకుల
 మఁట. రాజపుత్రుఁడ నఁట. పౌరుషమట. ప్రాణములు పోవుచున్నప్పుడా
 యీమాటలు. సారథీ! దానములలోఁ బ్రాణదాన మధికి ఫలప్రదము గుమీ.
 మున్నేపాప మొనరించితినో యీరూపము వచ్చినది. ఇప్పుడు నాయూపిరిఁ
 దీసితివా పైజన్మ మున కింకేరూపము వచ్చునో.

బృహ:—ఈరూపము నాకెంత కాలముండునో ముందు ఏకే తెలియఁగలదు. ఉత్తర
 కుమారా! ఏల నిందించుకొనియెదవు. నాకణుతూత్రము భయము గల్గనని
 తోచ లేదు. ధీరుండవు కమ్మ.

ఉత్తర:—ఏకేల భయము తోచును ? నాప్రాణములు పోఁగానే నిన్నెవ్వరేమనరు.
 పగవారికిఁ దొలికబళము నేనుగదా కావలయు. బృహన్నలా! ఒక్కమాట
 చెప్పెద. ఏకేమైనఁ గావలసిన నిచ్చెద. నాయూపిరిని మాత్రము తీయుప్ర
 యత్నమును గావింపకుమా.

బృహ:—నాకుఁ గావలసినది సంగ్రామరంగమున విజయము. వేటొక్కటి వలదు
 వలదు.

(నేపథ్యమున భూరిధ్వని)

ఉత్త:-బృహన్నలా! అయ్యో! ధృతులు మాత్రమే కాక వీరభటులనుంకారములు
వినబడుచున్నవే. సమీపమునకు రథము గడపితివే. ఇంకేమి గతి? అయ్యో
తల్లీ! సుధేష్టా! నీ కొడుకింక రాడని నిశ్చయించుకొమ్ము. బృహన్నల బలవం
తముగఁ జరిపించెనని యొక్కయేడు పేడ్చి యూహించుము. తండ్రి! నిన్నుఁ
జూచుప్రాప్తము నాకీజన్మమున లేదు. (సారథిం జూచి) బృహన్నలా! కడ
సారి చూపుగా నాప్రియురాలి నొక్కసారి చూచివచ్చెద. అవల నీకని తీరు
నట్లు గొంతు కోయుమా. (అని యేడ్చును)

బృహ:-(గట్టిగా) ఏమి యుత్తరా! ఆసందర్భముగా మాటలాడుచున్నావు. ఇంటి
యొద్ద నేనుని వచ్చితివో స్మృతికిం దెచ్చు కొమ్ము. వినుమా నాయుపదేశము.

సీ. దుర్వారదోస్సారఃగర్వాంధులై విష్ణు
వీఁగు వైరులఁజూచిఁ వెగడు పడకు
క్రిక్కాటుమెఱపులఁనిక్కునుక్కడఁగించు
శస్త్రాస్త్రోచలఁసరకుగొనకు
కొండలపిండు నాఁగండుమీఱిన దంతి
బృంహిశంబులకునుభీతిఁగనకు
ప్రళయవాతోద్భూతఁజమునా రేఁగిన
భటపదధూళికిఁ భయముగనకు
రాజరత్నతనూభవఁరమ్యతేజ
రాజవరు లెల్లఁ బొగడ నఁరాతు లదర
ఘోరసంగ్రామ మొనరింపువీరు లలరఁ
గాక యున్నను సత్కిర్తిగఁబుగు నెట్లు.

6

ఉత్త:-నీపాదము నేలపాలు గానీ కీర్తికాంత యేటఁబడి పోనీ: నన్నుఁ బ్రాణ
ముఠతో విడువుమా. అంతచాలు నియుపకారిము. బృహన్నలా! ఇదె నమస్క
రించుచున్నాడ. ఎవ రేమే నననిమ్ము. తలమించు కొనియేద. వీర నామము
లలో నాపేరు లేక పోనిమ్ము జుకక యుంచును. సారథీ! ప్రాణములు తీపని
మున్న చెప్పఁగా వినలేదా. నన్నుఁ బదకాలములు బ్రదుకనిమ్ము. అంత
చాలును.

బృహ:-రాజకుమారా! ఏమి యీమాటలతో కూరుడు యుద్ధరంగమానఁ జెప్పనలసి
నదియ్య? శత్రువులు నిన్నుఁ జూచి సంగరమునకు సంసిద్ధులగుచుండ నీవిట్టి
వీరసపుమాటలు పల్కుట న్యాయమా. తండ్రి తాతల గౌరవము నాలో

చింపుము. దేహమే స్థిరముగాదు. కాశ్యపకీర్తికి భంగము గలుగునట్లు జీవంప నేల? ఇంక మాటలుచాలు. రణక్రియకుం బూనుము.

(నేపథ్యమున శంఖకావాళిదులధ్వని)

ఉత్తర:—(మోము వెలవెల బాట) బృహన్నలా! నాపాలిటికి నీవే యముడవు. ఇంకను యుద్ధమునున్నావే స్థానియులు పోవుచున్నవని మొట్టకొన్న నాల పోవవే. ఎంతైనాగూడ. ఎంతైనాగూడ. అంపముతో దలచువు కొమ్మన దేహమే స్థిరము. (అని కొండవడమును బాటవెచిరిధము నుండి గురుకి పని గట్టును.)

బృహ:—(నలో) ఇంక నీతడు నాము చేయజాలడు. సారిధిగా నైన సంగీక రించునట్లు చెప్పి కొగవుల గర్వ మడంచెద. (అని పగ్గములు నొగల నుంచి కకాభూషితవాస్తుడై ఉత్తరునివెంటఁ బరుగిడి సమాపించును.)

ఉత్తర:—(తిరిగిచూచి నమస్కరించి) బృహన్నలా! నన్ను బట్టుకొనకుమా. మాతల్లి దండ్రులను భార్యను జూచిన తర్వాత వాడికి తిలో గొంతు కోయుము.

౧౭ పాట.

బృహ:—(పరుషముగా) ఉత్తరకుమారకా! పగవారు నవ్వి నీవిట్లు పరుగెత్తిన నేనే నుందును? నన్నేల సారథ్యమునకుం బిల్చితివి? ఇంతవఱ కిసుమంతయు నవమా నము నొందక యిపుడు నీవెలన నవమాన మొందవలయునా? రారమ్మ, రథ మెక్కుము. నేను రథముపై నుండ నీకేమిభయము. కొరవులుకారు. మాప్పది మూడుకోట్ల దేవతలు వచ్చినను ఒక్కబాణమైనను నీమేను నంటనిర్తువా (అని పట్టుకొనును.)

ఉత్తర:—బృహన్నలా! నామాట వినుము.

చ. శతములు హేమనిష్కములు చక్కని రత్నము లొక్కవేయి యు
న్నశివాయరత్నములో శతమునాగము లొక్క సహస్ర మిచ్చి యా
యతనుఖసంపదలో వెలయు నట్టిపురంబులు నాలుగిట్లు నే
వితమున నైన నింటికిని వేగను పోవఁగ నిచ్చి సంతట.

ఇంతమాత్రమే కాదు. ఇల్లు చూడనిమ్ము. నీ కేమేమి బహుమాన మిచ్చెదనో ఇపు డెందుల కామాటలు. (అని చెవిలో నేమోచెప్పును.)

బృహ:—(బలవంశముగ నుత్తరు నెత్తికొని వచ్చి రథము చేత నిల్చి, రాజకుమారకా.

చ. అరిదోము నెక్కవయ్య మదియందు భయంబును వీడవయ్య సం
గర మొనరింపఁ జాలననిక్రమ్యఁ దోచినఁ దేరుఁ దోలుమా
యరిబల మెల్ల బెండువడఁనాకురురాజును సిగ్గు నొంద ని
ర్జరులు బలీ యసంగ రణరంగమునం దొకయాట నాడెదన్.

8

క. అందులకో యిందులకో

సందియమేమియును లేక సత్వరముగ నీ

డెందమున నెంచి యొడఁబడు

మందమతిం బాటిపోవుమాట విడువుమీ.

9

ఉత్తర:—(ఊరకుండును)

బృహ:—(కొగలపైఁ గూరుచుండఁ జేసి) ఉత్తరకుమారా! అల్లదె మట్టిస్పృశంబు
కాననయ్యెడిని. అచ్చటికి రథముం దోలును.

ఉత్తర:—(విసుగుకొనుచు రథము గడపును)

బృహ:—రాజకుమారా! మట్టిచెట్టెక్కి యా కొమ్మకుం గట్టిపెట్టిన ముదియను
దెమ్మ.

ఉత్తర:—(చూడ్చి నిగుడించి) బృహన్నలా! నేనెంత పనికిమాలినవాఁడ నైనను
నన్నింత నిచపుఁ గార్యమునకు నియోగించుట న్యాయమా! ఊర్తియొడను
గదా శపిమును ముట్టఁ దగునా?

బృహ:—యవరాజా! శపిమే యైన నికీపని చెప్పదువా! ఇతరులు తాళకుండుటకై
యియ్యపముగఁ గట్టిన శస్త్రాస్త్రములు గాని శపిముకారు. సంశయ మొంద
కుము.

ఉత్తర:—(చేయనది లేక చెట్టెక్కి నిలువఁబడును.)

బృహ:—వేవేగ ముడివిచ్చి గాండీపము చాపంబు నాకందిమ్ము. అదికాని నాభాము
పుల యాటోపంబున కాగను.

ఉత్తర:—బృహన్నలా! ఇంక గాండీప మున్నదియ. (అని ముడివిచ్చి యదరిపడి)
సారథీ! సారథీ! అయ్యో! గాండీప మిండున్నదని మోసము చేసితివే. ఇండున్నది
కొండచిలువలు సుమీ, వీనిచేఁ గఱపించుటకుం బూనితివా. దీనికన్న నందే
గొంతు గోసియున్న మేలుగా నుండునే. నీకొరిక నెఱవేఱియుండును గదా.

బృహ:—భయపడకుము. అని గాండీపము మొదలగు దివ్యకొదండములు, నిశ్చయము
త్వరఁగఁ జేలెమ్మ.

ఉత్తర:—సారథీ! ఇది యొక కొండచిలువనలె శైలవారుచు సులలితరత్నభరితమై

కనకకమలాలంకృతంబై యున్నయది. ఎవరి దీచావను? తక్కిన వేష్యులవ్వరివి? నిరూపింపుమా.

బృహ:—అలాదొలత నీనడిగినది గాండీపము. అది యర్జునుని హస్తమునకే యలంకారము. దాననే యతఁడనేకవీరులను గెల్చి దేవదానవుల మెచ్చుం బ్రసర్తిల్లెను. వీలొత్పలమునలెఁ దేజరిల్లి కనకకింకణీమండితంబైన చాపంబు ధర్తరాజుది. తాశ్రమాణమునం దగి బం గారుకాఖలచే విలసిల్లు కోడఁడమృగము నిది. ప్రజ్వలజ్వలవాక్యతీయై కనకమత్స్యసమంచితకరాపనంబు నకులనిది. మనోహరంబై కంచనమయూరాలంకృతంబగు ధనుస్సు సహజేవునిది. వృషభచర్మము చుట్టినదియే గాండీపము, గానినే లెప్పు.

ఉత్త:—బృహన్నలా! ఈదివ్యాయుధంబుల నిందుఁ బెట్టి పాండవు లెండేగిలో వారి యందంతఁబు తెలిసియున్నఁ జెప్పమా. వారికి నేమేనల్లుడను.

బృహ:—వారెల్ల మనవీట నజ్ఞాతరతం బూనియున్నవారు.

ఉత్త:—బృహన్నలా! మనవీట నున్నారా, ఎవరు వాగు?

బృహ:—యవరాజా! వినుము.

సీ. కంకభట్టసుపేరుఁ గాంచి మీతండ్రికిఁ
దమిఁ గూర్చు నాతండ్ఁఁ ధర్మజుండు
నలలుడక పేరునఁ వర్తించి కీచకు
లను జంపినాతండ్ఁఁ యనిలనతుండు
అశ్వశిక్షుఁడయియలరి దామగ్రంధి
నామంబు గలవాఁడెనకులఁ డగును
ధేనురక్షకుండు తంత్రిపాలుఁ డన నొప్పు
పావనుండే సహా నేవుఁ డగును

తే. మానినీ నామమున నొప్పుమహితశీల
క్రాపది యటంచు నెఱుంగుము భూపతీనయ
యింక దాఁపంగ నేనుగు నేనె యర్జు
నుండ వేగంబ తెప్పు కోదండ మిటకు.

10

ఉత్త:—(అనందపూనసుందై మ్రానుడిగ్గి నుతికి నమస్కరించి) మహాత్మా! నేటికి నాజన్మము పవిత్రమాయె. కథలనునొరఁగుండైనైతి. తెలియక నాచేసిన నకలా పరాధంబులు తమింపవలయు. గర్వంబుచే గానీ, కోపముచే గాని నాయా దిన మాటలు సహింపవలయు. (అని చేతులొగ్గి ప్రార్థించును.)

బృహ:—యవరాజా! మీయాశ్రయమున సుఖముగాఁ గాలము గడపితిమి. ఏకప్ర
మాట లేక యుంటిమి. ఇట్టి మహాపాతాళులగు మీకు మేము కృతజ్ఞులము.
సారథ్యము చేయనప్పుడు నేను నిన్నాడిన మాటలకు మనస్సున నేమియు నను
కొనవలదని నేనే వేడుకొనవలయును, నాయనా! చిన్నవాడవు. కాన నిన్ను
మిక్కిలి ప్రార్థింపరాదు. నామనస్సునఁ గ్రోధ మేమాత్రములేదు. నీవు నట్లే
ప్రసన్నస్వాంతుడవు క్షయ.

ఉత్త:—కృతార్థుడై నెత్తిని. మహాత్మా! మీ జెలిమియు సమకూడె. రణరంగమున
మీకు సారథి యగునంత భాగ్యము నాకుం గల్గిన. ఇంతికిన్న నాకేమి కావ
లయు

బృహ:—ఉత్తరకుమారా! లెక్కిన దివ్యాయుధముల నెప్పటినుట్ల కట్టిపెట్టి రమ్మ.
కురుబలములు మనలం జూచుచున్నవి. వారిమాక్కొని నిల్చుకున్న గోధనము
మనకుం దక్కదు. కారవవీరుల నుక్కడంచెద. చేతులతీట పోవ నేటాడ
వలదా.

ఉత్త:—అట్లే చేసితి. ఇంక రథమెక్కుదము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమితురు)

ఇది షష్ఠాంకము.

సప్తమాంకము.

(పిదప అతిరథ సుకేతనులను గంధర్వులు ప్రవేశించుచున్నారు)

అతిర:—సుకేతనా! ఇంద్రుని యానతి యెఱుఁగుదువు కదా! విచ్చినపనిష్ఠివిమర్శించి
తెలిసికొని త్వరగా నీవార్తల నింద్రునకుం దెల్పవలదా.

సుకే:—అతిరథా! నిశ్చయమే. నేను నాపని నిర్వహించి వచ్చితి. నీపని యెంత
మాత్ర మైనది?

అతిర:—నీవు విమర్శించినచ్చినపనియేది! తెల్పుము.

సుకే:—దక్షిణగోత్రహిణము నుశర్త జరపఁగా విరాటుఁడు యుద్ధమునకుం బోవుచు
ధర్త జభీమనికులసహదేవులను బిల్చుకొని పోయెను. విరాటునకు బ్రాణాంతము
కలుగునంతటి విపత్తు నుశర్త యొనఁగూర్చ భీమాగులు అవిపత్తును దప్పించి
నుశర్తను బంధించిరి. ధర్తరాజు కృపాయత్తమతి గావున వాతని విడిపిం
చెను. సుఖముగా నందఱు పురము ప్రవేశించుచున్నారు.

అతిర:—సంతోషమే గాని విరాటునకుఁ దనకు సాయముచేసిన వారు పాండవులని
తెలిసినదా.

సుకే:—లేదు లేదు. ఇంకను అతఁడు తెలిసికొనలేదు.

అతిర:—చాల సంతోషవార్త తెలిపితివి. పాండవుల గుట్టు ఇంకను దెలియకుండుట
యుత్తమము.

సుకే:—ఇంక నీవరసిన పృత్యంతమేది?

అతిర:—మిత్రుఁడా! విను. దుర్యోధనాడు లుత్తరమున గోవుల నరికట్టిరి, అతాత్త
తెలియఁగనే యుత్తరుఁడు బృహన్నల సారథిగాఁ జేసికొని యుద్ధమునకు
వచ్చి కారవులను జూచి భయముచెంది పరుగెత్తెను. బృహన్నల యీతనింబట్టి
తెచ్చి సారథిగాఁ జేసికొని శమిష్యత్తమునఁ దనుకట్టినయాయుధంబులచేయించి
తమగుట్టు జానికిం దెలిపి కారవులపైఁ గవిసెను. బృహన్నల యర్జునుఁడే
యాయ్యోనేని మరల నడవులకుం బోవలసి వచ్చునని దుర్యోధనుం డాక్షేపింప
భీష్మద్రోణు లాశంక మాన్నిరి. అర్జునుఁడు ద్రోణాదివీరుల మూర్ఖు నఁ బోవు
చున్నాఁడు. అవిషయమును జూచి పోయి యింద్రునకుం దెల్పదము రా.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

(దుర్యోధన కర్ణ శకుని భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామాదిమహారథికులు
ప్రవేశింతురు.)

దుర్యోధ:—నీరులారా! ఆర్జునుడు సమృద్ధుడని నిశ్చయ మాయెఁగదా. పనుమూఁడు
సంవత్సరములను నిండెననియుఁ గూడ నిర్ధారణము భీష్మద్రోణులచేఁ జేయఁ
బడియె. ఇంక యుద్ధమునకు సిద్ధపడి యిగిన పద్ధతిని నడుపుఁడు.

ద్రోణుడు:—ముహూర్తా! మన కిది యుద్ధమువేయు తరుఁగు కాదు. దేవేం
ద్రశంకరాసుల మెప్పించి సకలదివ్యాస్త్రములం బడసి లేజరిల్లి చున్న
వాఁడు. యుద్ధము లేమిఁ దీఁటఁ బట్టిన చేతులతోఁ గలియ నున్న వాఁడు. మన
మెల్ల నాతనికిం దొలిముద్ద యగునుము. ఆతని మార్కొని నిల్చి మనకిప్పు
డసాధ్యము. నేఁడాతని యుత్సాహముం జూడ సురాసురులు మార్కొన్నను
జయింపలేరని తోచుచున్నది. నామాటలం బాటించి గోవుల విడిచి మనము
పురికరుగుట యుక్తము. ఇదియే నాభావము.

కర్ణ:—(పక్కున నవ్వుచు) రాజకంఠీరవా! మదుస్థాన సంగరమునకుఁ బిల్చుకొని
రావలదని నెత్తివ నోరుపెట్టుకొని మందలించితి. నామాటలం బాటింపక వీరిం
గొనివచ్చితివి. చాచితివా ప్రతిక్షణము నశుభములు పల్కుచున్నవారే కాని
మనకు శుభముత్సాహమును గల్గిన ట్లొక్కమాటయైననుం బల్కుదు. ఆర్జునుఁ
డట. మనల జయించునట. దివ్యాస్త్రములఁ బడసివాఁ డట. వీరిజోలి మన
కేల! నేనెక్కఁగాయితంబుగా చుర మొనర్చెద. గాండీవము గీండీవము పాశు
పతము గీశుపతమువై మె హోవునో చాతువుగదా.

అశ్వత్థామ:—కర్ణ! నిశ్చయమే నివంతవాఁడవే. ద్రాపదీస్వయంవరము నందు నిజో
డిగదా యంతకాల మర్జునుఁ డపవుల దాగి యుండెను. సిగ్గులేక నేఁడు తల
యెత్తుకొని మరల వచ్చివాఁడు ఘోషయాత్ర యుద్ధయ్యలు రాజాసుంధింప
నివే కదా విడిపించితివి? నెబాను! నివే శూరికిఁగామణివి నివే మేటి పరా
క్రమధనుఁడవు నిన్ను నిచ్చి కదా రాంజా పాండవులతోఁ బగొనుట
తులవా! సిగ్గులేక యింకను బ్రేలేదవా పుష్కలావదన్ను వారు లేరనికదా
నిట్లు కూయుట. ఆపని యింక గొలఁది ముహూర్తములలో నర్జునుడే నిర్వ
హించును. పాలించి కౌరవకులమును నశింపజేయఁ బుట్టితివి అనాఁడు
సభలో ద్రాపదీమానభంగనమయమునఁ గావలసిన కార్యములన్నియు నిపుడగును.
త్వరపడకుము. ఆర్జును నుక్కడంతువుగా. పలుగాకీ! నిపుకాదు, త్రిజగంబు
లాక్కట్టియై వచ్చిన ముహూర్తమాత్రము. నిల్వఁ గలుగునా. చూచి యుర

వడికి బరుగిడక నిల్చి పోవున నాతని మార్గొనిన వీరుడు నియ్యంబు బాలడు గా.

కృష్ణుడు:—(మాటకడ్డమువచ్చి) కర్ణా! ఆశ్వత్థామ పిన్నవాడు. చక్కగా మాటలాడఁ జాలఁడు. మేము మునుసల్గము. యుద్ధకూరులము గాము. నేడు శకుని యుపేక్షను మార్గొని యర్జునునిల్వము. పరమానందము నొందెదము. (పండ్లు పటపట గొట్టికి) కులపాంసనా! నీవలన గదా కారవులు నామావశిష్టులయ్యెదరు. ఎన్నికుటుంబములో యుద్ధమునఁ గూలనున్నవి. నిప్రతాపము మాత్రమనమానమని త్రిలోకము తెఱుంగును. మేము చెప్పిన నేమిలాభము ముదుసల్గమని మమ్మాజ్ఞేపించితిని. నవవయస్కురితులైనను నీవే యిప్పుడు యుద్ధమొనరింపుము. మేమారక చూచుచుండెదము. అర్జునుని బాణములు నియంగముల బ్రద్దలు చేయుచుండఁ గన్ములారఁ గాంచుచుండెదము. ఒక్కయర్జునుడే నేడు ఎచ్చుచున్నాడు. వీనింజుఁపితివా మనరారాజునకు రాజ్యము దక్కును. అంతమాత్రము నేడు చేయుము.

కర్ణుడు:—రాజరాజా! నోటికి నచ్చినట్లు వీరిద్దఱు ప్రేలుచున్నారు. నీవును వింటివి గదా. ఇంక నేనోర్వఁజాల. పండబాణములఁ బరఁగించి వీరిగుండియ లవియించెద. బ్రాహ్మణులని యింతదూర మొచ్చుకొంటిని. వీరి కుటుంబములు నాకాంతమునుబోగొట్టుచున్నవి.

ద్రోణు:—వీరోత్తమా! కర్ణా! నీపిన్నమాట నిశ్చయమే. నింతవాడవే. నిన్నుఁ బ్రాబంధువుగా నమ్మియున్న రాజరాజ కృతకృత్యుఁ డగుసమయము వచ్చినది. మేము విప్రులము. భోజనప్రియులము. యుద్ధము మాట మాకుఁ దెలియదు. శస్త్రాస్త్రములు నియొద్దనున్నయన్ని మాకడలేవు. కాని మాశిష్యుఁడొక్కఁడే నేడు ఇదిగో వచ్చుచున్నాడు. నిల్పుమా తొలంగిచూచుచుండుము. (శోపముతో) కండగర్వంబున మాగుండియ లవియుతు నంటినా. ఏది యిటు తరుగుము. శస్త్రాస్త్రపాటవంబేపాటిదో లక్ష్యశుద్ధ యోధమాత్రమో కొంచెము చూచెద. అర్జునుడు ఎచ్చులోపల నిన్ను జక్కపెట్టెద.

అశ్వ:—తండ్రీ! మీ రూరకుండుడు. ఈకుటుంబ నడంబులకు మీరుపూనవలయునా? క్షుణ్ణమాత్రమున నేన యుక్కడంచెద.

కర్ణు:—సుహీపాలకా ఇంక నేనోర్వఁజాల. ఇదిగో దివ్యాస్త్రములఁ జాపంబున గూర్చుచున్నాడ. వీరి యాశ నీకింక లేదు.

భీష్ముడు:—(పక్కననవిధ) కులువా! పలుమాట లాడకు. నోరు మూసికొని యూరకుండుము. ద్రోణకృపాశ్వత్థామలముందఱు నివేతవాడవురా. వారన్నమాటలు

సత్యములు. నిన్ను నన్ను రాజు చెడుచున్నాడు. చెడుచు అర్జునమదగజము
దుర్యోధనబలకమలాకరంబున విహరించి హాయిగా మరలిపోవలగుడు. చావఁగా
మిగిలిన వారు కఠిపురంబున కేళ్ళు మొగములతో నరుగఁగలరు.

కరుడు:—(బెడుకఱచి) రాజా! యథామాత్రము కూడ నోర్వను. ద్రోణద్రాణి
కృపాచార్యులారా! మీ శిరస్సులు తెగిన పనుకొనుడు. (అని కోదండము
లాగును.)

దుర్యో:—(అడ్డముసాచ్చి) కర్ణా! కొంచె మోర్చుకొనుము. ద్రోణాచార్యప్రముఖ
శూరులారా! మీరిట్లు కలహించుట న్యాయమా. మనము ఎచ్చిన పనియేమి?
నాపై దయయించి యంద తేకముఖముగా నొక పూహముం దీర్చుడు.
నన్ను గెలిపింపుడు.

ద్రోణుడు:—రాజా! నిన్నుఁ జూచి యూరకుండుము. ఓపిన భంగి పోరాడుదుము.
చూడు మెవ్వరివ్వరికై యెట్టిదో. ఇంక నందఱుము ముందు పయనము సాగిం
పక వెనుక మొగముగా నిల్చి యుద్ధసంస్థలము గావలయు.
(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

(అర్జునుఁ డుత్తరుఁడు సారథిగా రథమునడుపఁ బ్రవేశించుచున్నాడు)

అర్జు:—ఈ త్రరకుమారా అల్లవారి కుగువీరులు. భీష్మద్రోణాదులం జూడుము. వీరుమహా
త్ములు. నాకుం గురువులు. పూజ్యాలు. వీరిలో దొలుక యుద్ధము నేయరాదు.
నిక్కముగ వారిలిగిరా జయము సంశయము. అల్లవాఁడెక్కురాజా. అరక మచ
టికిం దోలుము. నీవేమాత్రము ధియపడకుము.

ఉత్త:—ధియము నాకా! మనపగవారికి. ఇంక నీపూరకుండి చూచుచున్న నేనే సంగర
మొనరించెద. నీసాయమున్న వీరు నాకింక లెక్కయీ.

అర్జు:—(నవ్వి) యువరాజా! అంత కష్టము నీకేల? నేను యుద్ధ మొనర్చెద. రథ మతి
వేగమున దుర్యోధనుని కడకుం దోలుచు ద్రోణాసులకు నమస్కారబాణములు
ప్రయోగించునంతవాఁకి మెల్లగా నడుపుము.

ఉత్త:—(అట్లే రథమునడపును)

అర్జు:—(భీష్మద్రోణకృపాచార్యులపంకఁ దిరిగి) మహానియులారా!

చ. కాలము దుష్టమౌట మియుఁ గాంచెను భాగ్యము లేక కానహో
నోలి వసించి యుండి యిటులు గ్రహర ప్రతవత్సరంబు నుం
బాలనచేసి వచ్చితిని * బాధుడ శిష్యుడ న్యాయరీతి న
న్నేలుడు వందనంబు లివియే శరహాపము లందుకోఁ దగు. 1

(అని బాణముల వైచును.)

భీష్మ:—(ద్రోణాగు లానందబాష్పముల విడుతురు)

అర్జు:—(గుర్యోధను సమీపించి చిఱునవ్వుతో)

ఉ. పాడి తొలంగ కిట్లు పలుబాముల కోరిచి ధర్మచిత్తుఁడై
యూడనలేని ధర్మసుతుఁడై నవించిన నల్ల చేయుచుం
గ్రీడను పోలె సవ్యసాచి బ్రతిజ్ఞను దీర్చి నిన్నిటం
జూడఁగ వచ్చినాడ నిదోశూరుఁడవే రణభీష్మ మీఁదగున్. 2

అనాఁడు సత్యపాశబద్ధులమయి యూరఁతుంటిమి. నీ యిచ్చనచ్చివట్లు పరిహా
సిందితివి. ద్రౌపది ననరాని మాటలంటివి. చేయరానిట్టియనమానమును జేసితివి.
కపటమృతంబున సధర్మ పద్ధతియే ప్రధానముగాఁగలమార్గంబున మమ్ము గీడ్చు
టచితివి. పెట్టరాని కష్టములం బెట్టితివి. అన్నా! ఒక్కమాట విడుము.

సీ. శకుని చేసెడు కనుసన్నలఁ బాచికల్
దొరలించి రాజ్యంబుఁదోచుకొనుట
దుశ్శాసను డు చేయుతులునకార్యంబులఁ
గన్నులారఁగ నీవుకాంచుచుంట
కర్ణుఁడు మదిఁ బొంగుకొతుకంబుననాడు
కలువంపుబల్కులఁ నెలమిచినుట
ప్రేపలుగాకులను నమ్మిపాండవుల జంబుంతే
నని యాశఁ పెనమున యందుగనుట

తే. నేటితోఁ జెల్లె నీయాశలేటఁ బడియెఁ
మేటిచుగఁడవు దుర్మదపాటవంబు
గల్గు రాజపు నిలువుమాకయ్య మిప్పుడు
పొసఁగె నాతోడ నింకెందుఁబోవవచ్చు. 3

దుర్యో:—అర్జునా! చిరకాలమునుండి యుద్ధములేక పరితపించు నాకు నేఁడు పండు
గు దినము. పౌరుషంబు లేల గాని సంగరమున నీవే తెలిసికొనఁగలవు. కయ్య
మున కాయత్తుఁడవై నిలువుము.

అర్జు:—అన్నా! దుర్యోధనా! యుద్ధములేక యుంటివా. ధూపయూత్రసమయమున
గంధర్వులతో యుద్ధము పొసఁగి నపుడు బాహుపరాక్రమము సైతప సమయ
ము లభింపలేదు కాబోలు. గంధర్వు లింతలోనే యోధి పరుగెత్తిరి కా
బోలు. కర్ణశకునిదుశ్శాసనులు నారిని బాటఁ దోలిరికదా. సిగ్గులేక యింకను
మాటలాడెదవా. ఇది నాతీవ్రబాణవిషధరంబులు నీప్రాణనాయువులం గ్రోలఁ

గలవు. నీకిప్పుడు సాయమునరింపఁగల వారలఁబిల్చుకొమ్ము. కడసారి వారితో మాటలాడుము. ఇంక మరల నీజన్మమున వారలఁ జూడఁజాలవు.

భీష్మద్రోణులు:—విజయా! మమ్ముఁ జాలకన చూచి యొండుచోటికిఁ బోవఁదగునే. అది వీరధర్మమే. యధర్మమునకు మేము పిల్చుచున్న వారము. మమ్ముఁ నిరస్కరించి పోవుట నీకు మేలుగాదు.

అర్జు:—ఉత్తరా! గురువులు రమ్మనఁచున్నారు. మీఁదు మిక్కిలి దుర్యోధనున కడ్డముగా నిలువఁ బడనున్నారు. వారిం దిరస్కరించితి ననుచున్నారు.

దుర్యోధనుఁ గనఁబడకుండ రథములం దోలించుచున్నారు. రథము వారి కళి మాళిముగం ద్రొప్పుము. ఇందె యుండి వారి నిల్వరించెద.

(అని నిష్క్రమించును.)

(అతిరథసుకేతను లంబరమున మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

అరి:—మిత్రమా! మన మీసందడిలో నెందఁడో చూచుచుంటిమి. అర్జునుఁ డెప్పుడే దుర్యోధనుఁ దలపడఁ భీష్మద్రోణ ద్రాణికిపకర్త లెదురునడిచి మార్కొనఁగా వారి నశ్రమఁబున నోడించి దుర్యోధనుల నొప్పించి సమ్మోహనాస్త్రంబు ప్రయోగించి యందఱు మూర్ఖులను జేసెను. చూడుమా. ఎల్లవారు నిద్ర పోయినట్లు పడుకొని యున్నారు.

సుకే:—వారిసస్త్రములఁ గత్తిరించుచున్నాడే, ఎవఁ, డాతఁడు?

అరి:—ఎఱుంగవా! ఆతఁడే, కదా యుత్తిరకుమారుఁడు.

సుకే:—అర్జునుఁ డేటితో వెనుకకు లాగుచున్నాఁడే.

అరి:—ఉత్తరుఁడు తెలియక భీష్మనిరథముచెఱికుఁ బోవఁ బ్రయత్నింప నామహాత్మునకు సమ్మోహనాస్త్ర బాధలేదు కావున నచ్చటికిఁ బోవలదని నివారించి వెనుకకుఁ బిలుచుకొని పోవుచున్నాఁడు.

సుకే:—అహ! అప్పుడే యందఱు నోడించి తలచీరలక త్తిరించుకొని రథ మిక్కి డేవ దత్తిము పూటించుచు మరలి గోగఁబులం దోలించుకొని పోవుచున్నాఁడు. ఎంతటిసావర్థ్యము.

అరి:—మిత్రమా! మన మీవార్తల వేవేగ దేవేంద్రునకుఁ జెలియఁబఱుపవలయు. పోదము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

(విరాటుఁడు కంకి భట్టును బ్రవేశించుచున్నారు.)

విరా:—కంకి భట్టా! విజయమును గాంచి వచ్చితిమి గాన మనము పాచికలలా డుదమా.

కంక:—మహీపాలకా! ద్యౌతమన నెక్కువ ప్రీతియుండుట సాడితాడు. ధర్మ రాజు ద్యౌతక్రండవలననే రాజ్యము శత్రువులకిచ్చి యడవులపాలు కావలసిన పాదాయె.

విరా:—వినోదమునకై యాడినఁ దప్పగాదు. అదిగో మనసైరంద్రీ వచ్చుచున్నది. పాచికలం దెప్పునియెడ.

(సైరంద్రీ ప్రవేశించుచున్నది.)

విరా:—సైరంద్రీ! పాచికలం దెచ్చియిమ్ము.

సైరం:—(పాచికలం తెచ్చి ముంగిడి చున్నది.)

విరా:—కంక! ధట్టా! ఒకయాట యాడుదము.

ధర్మ:—కానిండు. మీయిష్టముచు దీబ్బుటకంటె శ్రేయస్సెద్ది?

(గోపాలకుల ప్రవేశించుచున్నారు.)

గోపా:—జయము జయము మహారాజు గారికి.

విరా:—ఏమి వార్తలు?

గోపా:—కారవుల నోడించి యవరాజుగారు గోవుల మరలించుకొని బృహన్నలతో వచ్చుచున్నారు.

విరా:—(పరమానందముతో) మంత్రి! ముందు వీరికి బహుమాన మిప్పింపుము.

మంత్రి:—చిత్తము (అని వస్త్రాభరణముల నిప్పించును)

విరా:—కంక! ధట్టా! కురువీరుల నెల్ల నోడించి మనయంద్రుర కుమారుడు గోవుల మరలించుకొని వచ్చుచున్నాడట. ఎవ్వరైన నిట్టి పరాక్రమంబు చూపినట్లు వింటిమా. కులార్థారకుఁ డిట్టివాడు కదా.

కంక:—భీష్మద్రోణద్రాణికింప కర్ణద్రోణ్యధనాదుల మన యంత్రుడే జయించెనేని దీనికింటె మహాత్మాహవక్తృత్వము మఱేదియందును? వీరులలో నుత్తరుడే ఆగ్రేసరుడగుఁ గదా.

విరా:—(కటకటంబడి) ఇదేమి యిట్లుచున్నావు కంక! ధట్టా! ఈమాట వలన విజయము సందియమని కదా నిత్యావ్యయము! ఓర్చితని. రెండవ పర్యాయ మిట్లాడకుము.

కంక:—

క. కురుబలము మాట యేటికి

సురాసురులు కొట్ల కొలఁదిశూరత మెఱయం

బరువున రాఁగ బృహన్నల

యరదంబున నుండ గెల్పుట బ్రమ భూపా.

విరా:—(కోర్కెముతో) నీవు చెప్పగా నిట్టి విఠలు వింటిమి. లోకమున సారథులను జూచితీమా రథికులను జూచితీమా. ఈనాటికి సారథుల సాయముననే రథికులు విజయ మందుట నీవు చెప్పగా విన్నారము. నాకుమారుని విజయమున కోర్కెక యాడు నీమాటలు చాలు. ఇంక సారథుండము.

కంక:—(నవ్వుచు) మహిపాలకౌ బృహన్నల యుద్ధముచేయు వాంఛఁ బూని యా త్తరకుమారుని సారథిగాఁజేసికొని కారవుల నుక్కడించి పసులమరలింఁచెఁ గాఁబోలు. ఈ నామాట తప్పుదు. కొంతసేపటికి నీకే తెలియఁగలదు. వేగంబు బృహన్నల కారవుల జయించెనని చాటింపుము.

విరా:—(కోపోద్రేకమున) కంకభట్టా! వలదన్న మానుకొనవా. నాకొడుకు మాట యన్న నీకుఁ దలనొప్పిగా నున్నట్లున్నది. ఆశుభములు వెల్క చున్నవా. కన్నులు కానరా లేదు కాఁబోలు (అని సారథిఁ గొట్టును.)

వైరఁధి:—(పరుగై వెచ్చి పైఁటతో రక్తధారలు క్రిందఁబడుండ నొత్తును)

విరా:—నీవేల చీరకొంగుతోఁ దడుచుచున్నదానవు.

౧౮ పాట.

వైరఁధి:— విమల నెఁజెలువఁబట్టి; పుణ్యనిర్మలంద్రై, వహత్కఁ డనఁ బ్రఖ్యాతి గాంచు నీసత్యనిరతుని రక్తి మెన్ని బిఁదవులు భూమిపైఁ బడునో యన్నిపర్షములనావృష్టి సంభవించును, ఆక్కటా! ఇట్టి సహత్కన కొక యపకారము చేయుట విపత్కారణము.

(ఉత్తరకుమారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఉత్త:—(తండ్రికి నమస్కరించును.)

విరా:—(ఆనందమునఁ గౌఁగిటం జేర్చి ముచ్చటలాడును)

ఉత్త:—(కంకభట్టు మోమునఁ జిమ్ము రక్తబిందువులఁ జూచి) తండ్రి! అదేమి? ఈ మహానీయుని మోమున రక్తబిందువులు చిమ్ముచున్నవే? ఏల?

విరా:—కుమారా! నీజయము నోర్వక యీతిఁడు బృహన్నలఁ బొగడె. దానఁ గోపించి సారఁగొని వేగిసితి.

ఉత్త:—తండ్రి! మహాపరాధము గావించితీరె. విప్రాత్తము లేమన్నను, వివేచియనే గాని కారని వారింపఁ దగునా. ఈ పవిత్రచరిత్రునిఁ బ్రార్థింపుఁడు. మనపంశము నిలుదును.

విరా:—(భయభక్తితో నమస్కరిం.) కంకభట్టా! త్వరపడి తప్పుచేసితిని. మనమునఁ గోప మూనకుమా.

కంక:—మహీపాలతా! నాకు దీపై గోపము గల్గినా, విధివశ మిది? భయపడకుము
(అని చిటునవ్వు గనబడుచును.)

విరా:—కుమారా! యుద్ధవార్తలఁ జెల్పుము. ఎట్లుమార్కొంటివి? ఒక్కరుండవే
యింతసాహస మెట్టు చేసితివి? వివరముకయ్యెడు.

ఉత్త:—తండ్రి! వినుము.

సీ. కురువీరులను జెండుఁగోరిక నేగితి

వారిఁ గాంచిన యంతః భయము నొంది

వడవడ వడకుచుఁ బరుగెత్త సాగితి

నంతలో నొక్క మహాత్ముఁ డెలమి

నరుడెంచి నన్న నా యరదంబుపై నిల్చి

తారథికుండయి పారి దాకి

భీష్మాదిరథికుల పెం పడగించెను

గోవుల మరలించెఁగూర్చి నన్నుఁ

గాచి విజయంబుఁ గల్గించెఁ గౌరవేంద్రుఁ

డేడ్పు మొగమున నింటికి నేగె; నేను

నమ్మహాధీరు కరుణ జరుంబు నొంది

వచ్చితిని సత్యమియ్యది సనుమతీంద్ర.

5

విరా:—(సంతోషముతో) ఆమహావీరుఁ డెవ్వఁడో నేను జూడఁ గోరుచున్నాను.

ఉత్త:—నేఁడో కేవల మిటు నేతోట్రవము చెయఁగలఁడు.

విరా:—ఆమహావీరుని జూచినఁ గాని నామనస్సు తృప్తి నొందదు. నాయనా! వీర
కృత్య మొనరించితివి. సత్కీర్తిం గాంచితివి. వేగంబు తల్లి మనస్సు నానందం
బున మునుంగం జేసిరమ్ము.

ఉత్త:—చిత్తము. ఇదె పోయి వచ్చెద.

(అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

(పీదప ధర్మరాజు విరటుని గర్జయపై నుండ భీమాదులు ప్రవేశించుచున్నారు)

ధర్మ:—సోదరులారా! మన ప్రతముసంపూర్ణమాయె. ఇఁక మనము విరాటునిమన్నవలం
బడనీ ముందటి ప్రయత్నమును జరుపవలయును.

భీమాదులు.—నిశ్చయమే. మీచిత్తవృత్తి మెలఁగువారము. అదె విరాటభూజాని
యొత్తరునితో నమ్ముచున్నట్లున్నది.

(ఉత్తరునితో విరాటుడు ప్రవేశించును.)

విరా:—(చూడ్కి—నిగుడించి సింహాసనముపై మన్న ధర్మరాజుం గాంచి) కోపముతో ఇదేమి కంకభట్టా! నాసింహాసనముపై గూరుచుండుటయే గాక నన్ను బాచియైన దిగ్గజ యున్నావు? ఇంత యహంకారమేల ?

అర్జు:—(చుండహాసము నభినయించి)

చ. వినుము విరాటభూమినర! ♦ విక్రమసంపదఁ బెంపు మీఱ శత్రునికరభీతిదుం డగుచుఁదోఁచుచు సూర్యతవాదియై సుధర్మను నిజశక్తి నెక్కడగిరాజులు ధర్మసుతుం డిసందే సుమ్మనుపమకీర్తిరాలి యితఁడట్లుఁడు గాఁడొకొ దీని నెక్కఁగన్. 6
రాజనూయాధ్వర మొనరించిన మహాపవిత్రశరీరుండు, సకలరాజన్యకీరీటఖచిత మణిగణ సిరాజితపదారవిందుండు (సకలయాచకజనకల్పవృక్షము, చండవైరి సముదయకాలుండు. యశశ్చంద్రచంద్రికాపవిత్రీకృత త్రిలోకుండు ఈతఁడే సుమా.

విరా:—(మక్కుపై ప్రేలిడుకొని) ఈమహానీరుండు ధర్మనందనుండగునా. అట్లైన భీమాగ్నున నకుల సహదేవులును, ద్రౌపదియు నెందున్నాను?

అర్జు:—బకదానవుం బాలియించి, కిమ్మియురారిం గీటడంచి, ప్రచండదోర్దర్పణియం కిరుండగు హిడింబు నామానశిష్టుంబు గావించి మల్లరసెల్లం జెండి పటలాభిధానంబున మీనగరంబున వంటలవాడయి చెవవశంబున మన్ననుదారవిక్రమం డరాలియకాలుండు భీమా, గీతఁడే యని యెఱుంగుమా. విరాటభూమి పాలకా! ఈతఁ డశ్వాధ్యక్షుండై దామస్త్రిధిసామంబున నలరు సుగుణమండితుండు నకులుండు సుమీ. గోపాలకముఖ్యవృత్తిం గొని తంఱిపాలుండను నామంబు దాల్చి రూపజితమన్నఘుండైన యీతఁడే సహదేవుండు. మాలిని యను పేరం బరగి పైరంధీప్రేషంబున సద్యస్తై జెలంగి సుధేష్టాదేవికడ నున్న యీ పావనశీల ద్రుపదమహీజాని కుమారిక యని తెలియుమా. ఈసాధ్వీతిలకమునకై కాదె మహాపరాధియగు కీచకుని నశ్రమంబున రహస్యప్రకారంబున భీమండు పాలియించె.

భీముండు:—విరాటమహీరసుదా! విధివశంబున షండరూపంబు నొంది కన్యకామణులకు నృత్యీతవాద్య విశేషంబులఁ గజపుచు బృహన్నల యనుపేరఁ బ్రఖ్యాతి గాంచిన యీతఁడే యర్జునుఁడని యెఱుంగుము. ఖండవదనాంబు తఱి నాఖండలు నోడించి, కాలకేయాది దానవుల నింద్రుపనుపున రూపుమాపి, యామహేంద్రు నర్థాసనంబునఁ గూరుచున్న యదృష్టకాలి యీఘనుండే యని తెలంపుమా.

ఉత్త:—ఈ సమయముననే కన్నులు మూసి) గుండు రథంబుపైఁ గూగుచుండఁజేసి కార
పుల నెల్ల జమునిన మహాత్ముండు.

విరా:—(అర్జునుఁ గొఱియింపకొని) మహావీరావా! నాకులంబునుద్ధరించితివి. నీయు
గాంబుఁ దీర్చ నే నొత్తవాఁడ. (ధర్మరాజునకు న్నమస్కరించి) ధర్మనందనా.

క. తెగిరియొ తెగిరుకయో నేఁ

బలికిన యాపలుకు లెల్లఁ బోరింపక యి

మ్ములఁ గగురొ గాపాడుము

సులలిత నత్కిర్తి సాంద్రఁ గ్కోటిశేం ద్రా!

7

భృత్యాదుభృత్యుండవు. నాచేసిన యపరాధము లన్నియు క్షమింపవలయు.

దక్షిణగోత్ర హంబున నమ్ముద్ధరించితి, ఉత్తరంబునఁ గౌరవుల బారిఁ బడక

యుండ నాతనయునిం గాపాడితివి. ఇదంతయు నీరాజ్యంబ. మేమెల్ల నీపాద

సేవలము. ఈరాజ్యం బేల మమ్ముఁ గాపాడుము.

ధర్మ:—సుపీఠమహా! నుత్తరంబున నీయశ్లాఠవాసుశ్శ్రేయము నీప్రాపు నిస్తరించితివి.

నీచేసిన తప్పలు లేవు. ఉన్నను అని స్మృతికి నెచ్చునది కావని నమ్ముము.

ఉత్త:—జనకా మయ రాజ్యమెక్కడిని నిన్న నేఁడు వీరుజయించి యిచ్చినది

కదా యీరాజ్యము. కావున నుత్తరను గానిక గా నవలయు.

౧౯ పాట.

విరా:—సంతోషము సంతోషము (ఉత్తరను చిల్వఁబొంది) ధర్మనందనా! ఈముద్దియ
నాకొమరిత. ఈకన్నయ నర్జున కిప్పింపుము. ఇదియు నాకొరిక.

ధర్మ:—(అర్జునుండును)

అర్జు:—విరాటభూపా! ఈ కన్నయ నాకుఁ గోడలగుఁ గాక. అదియే యుచితము.

విరా:—(పరమానందముతో) అర్జునుని విచ్యునునునొకండు వేణుభాగ్యము నాకుం
గలదే. త్రిలోకాధిపత్య సుబ్బినట్టి అర్జు పరిగ్రహింపుండు.

ఉత్త:—జనకా చారుల గా బి ఆభిమత్యుని శ్రీకృష్ణమూర్తిం చిల్వనంపుము. శుభ
మహూర్తము త్వరలో జరుపవలయు.

విరా:—మంచిది.

(అని యుండఁజు నిష్క్రమింతురు.)

(వివాహమండపము, పాండవులు శ్రీకృష్ణుండు విరాట ప్రభులు
ప్రవేశించుచున్నారు.)

విరా:—శ్రీకృష్ణ! నేటికి నాకృపాము పవిత్రమాయే నాజన్మము ఫలించె. నీ
మేనల్లునకు నాపుత్రక నొందితి, మీతో బంధుత్వము గూడఁ గల్గినది.

శ్రీకృష్ణ:—విరాటమహీరమణా! పాండవులతో సంబంధము నీకుఁ గుదిరినది. కృత కృత్యుడవు.

వికా:—ఈవధూపరులను జక్కఁగ నాశీర్వదించుఁడు.

శ్రీకృష్ణ:—పెద్ద లండఱతోఁ గలిసి నేను నాశీర్వదించెద. వివాహ కృత్యమును నడపుఁడు.

పురో:—(వివాహకృత్యము జరపుదురు)

శ్రీకృష్ణ:—ధర్మనందనా! మీకష్టములు గట్టెక్కినవి. సుదీనములు 1 రానున్నవి. విరాటునితో బంధుత్వము గలిగినది. ఇట్టి నీకెంత నేమిలోపముండును?

ధర్మ:—శ్రీకృష్ణ! మీయాదరమును విరాటుని బంధుత్వము గల్గు మాకేకొదవలును లేవు. అన్నియు ఫలించినవియే. అయిన నిట్లగుఁగాక.

తే. ధర్మణి బహుసస్యసంపదల్ • పరఁగుఁ గాక
క్షీతిపులకు న్యాయ్యబుద్ధియే • చెలఁగుఁ గాక
జనుల కారోగ్యభాగ్యముల్ • పొందుఁ గాక
ధర్మదేవతవృద్ధిచే • దనగుఁ గాక.

8

౨౦ పాట.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(3 ఇది నిర్వహణసంధి)

ఇది శ్రీమత్త్రిపురసుందరి కరుణావాహిత గీర్వాణాంధ్ర కవితాప్రాభవ, కాశ్యపాన్వయప్రభవ, శ్రీజనమంచి వంశాంబురాశి కుముదినిమిత్ర సుబ్రహ్మణ్య మునిషి పుత్ర, తాండవకృష్ణాపరాభిధేయ, శేషాద్రినామధేయ విరచితంబగు, పాండవాజ్ఞాతవాస నాటకమునందు సప్తమాంకము.

నిర్వహణ సంపూర్ణము.

1 కాన్వాల్కోపసంహార మగుట నిది సంహృతి.

2 శుభశంసన మగుట నిది ప్రశస్తి.

3 ఫలప్రాప్తి కార్యానుకూలంబుగ నిర్వహణసంధి మూడంకములయందును గలిపి సాంగంబుగ వర్ణితము.

పాండువాజ్ఞాతవాసము.

పాటలు.

౧ పాట. (సూత్రధారుడు) —

నాటరాగము. రూపకతాళము.

పరమేశ, జగదీశ, పాపావలీవినాశ॥

పరిపాలితదేవేశా, భక్తమనోనివేశ॥ పర॥

౧

నారదముఖమౌనివగా, రాధన సంతతమోదా ।

శ్రీరమణీవామాంక, స్థితబుధన రావభీష్టద॥ పర॥

౨

నిగమాంశ, సంచారా, నిర్మలభక్తవిచారా ।

జగదానందప్రచారా, శాశ్వతసుఖకర, భయహర॥ పర॥

౩

౨ పాట (ధర్మరాజు) —

ధనాసరిరాగము. రూపకతాళము.

తరుణీ, మణి, యీ, ద్రావది, తానెలుగడుకష్టమ్ముల॥ తరు॥

అనవరతముపతిసేవల, నాచరించుచుండుసాధ్వీ॥ తరు॥

౧

కలయందైనను నొరులను, దలఁపనిమానితశీల,

పలుపుర సేవించుచునే పగిదిమెలగఁగలదోయింక॥ త॥

౨

హర్త్యమ్ములలో నెప్పుడు, నమితసుఖములొందునింతి

యన్యులగృహములమెలగఁగ, నొనొయెన్నఁ జాలనింక॥ తరు॥

3 పాట (ధర్మరాజు) —

కూర్మరాగము. ఆదితాళము.

ధర్మజేవతా, దయయుంచిప్రోవుమిచ్చు॥ ధర్మ॥
మున్నునీడు, కరుణఁగాదె, సన్నతులగు సోదరులను
బన్నములను, బొందకుండఁ బాలించుకొ, నంగఁగంటి॥ ధర్మ॥ ౧
నీవెతండ్రి, నీవెతల్లి, నీవెసోదరుడవు సఖుడవు
నీవెరక్షకుడవునాకు, నేడురాఁటివరములనిన్నిక॥ ధర్మ॥ ౨

---

౪ పాట (ధర్మజభీముల సంవాదము) —

జోగిరాగము. ఆదితాళము.

ధర్మ — పడరానిబాముల, గుడిచితిమందఱ, మడవిలోనొకచోఁ
బడితమ్ములారా॥ పడ॥
భీము — అదియాయదనున, మదిజేర్పఁగనేలా, తుదముట్టు మన
వగ, గదధర్మరాజా॥ అది॥
ధర్మ — ఒకరొకరేయిక, నొగులుచుఁగాలము, నొకవత్సరమును
నికఁబుచ్చదగుఁజమ్ము॥ పడ॥
భీము — ఆర్తియేటికి కృష్ణుఁడా ర్థరతుఁడుచున, కీర్తనిలుపుటకుఁ
గర్తయెయ్యండఁగ॥ అది॥

---

౫ పాట. (ద్రాపది) —

కానడరాగము. ఆదితాళము.

ఈశాంతమేమన, యిడుచుకుమూలము, ధీశాలురెవ్వరు, దీనిని
మెచ్చరు॥ ఈశాం॥

కాలముగనిక్రోధ, మూనిశాంతమును, మానినఁ గార్యము, మానక
ఫలియించు॥ ఈశాం॥

కానికాలమున, మానులవలెక్షును, బూనినఁ జెడుఁగద, కార్య
ముల్॥ ఈశాం॥

మానసీయనీకు, నెఱుఁగరానిధ, ర్థముగలదేయైన, గానిదెల్పితిని॥
ఈశాం॥

3

౬ పాట. (దుర్యోధనశకునికర్ణదుశ్శాసనులకు సంవాదము.) —

ఇంగ్లీషునోటువలె ఏక తాళము.

దుర్యోధ. — మనముపంపిన చారులరిగి, జనపదములఁ గనివచ్చి
నారే॥

శకు. — పనిపితి, యుక్తుల బహుధంగులనే, ర్పితి వారింకనురారు
నృపా॥ పని॥

కర్ణ. — నునవైరులుధర నునియున్నారో, విధివశమనమ్మతిఁ, గని
నారో, తెలియకయేపని, నొనరింపందగదు. రా—జా॥

దుశ్శా. — వారలీధారఁగిబాసియేయుందుర, వ్యర్థిక్తైయేల విచారముం
బూనంగ॥

౭ పాట. (భీముడు) —

కమామరాగము. ఆదితాళము.

వినుమాద్రాపది భీమునిపల్కులువృథగావివి॥ విను॥
అన్నగారియూనతిమీర । ననువుగాదునాకుకో, వన్నెలాడి నీవెటు,
గుదుగద లే, కున్ననాడేశత్రులజంపనే॥ విను॥ ౧
నీకవనూనము నేకరశిన్నై నదో, సాకెటిగింపుముబోకార్తును॥విను॥

౮ పాట. (కీచకుడు) —

శ్యామరాగము. ఆదితాళము.

ఎవరీనారీ, యెటిగింపువేగ॥ ఎవరీ॥
సువిమలాంగము, సొంపుగూర్చెను, చొక్కపుం బంగారు బొమ్మ
యిది॥ ఎవరీ॥
పతియెవండో, యతివయిగిమన భవనము, ననుండ, గ నేలొకో॥
ఎవరీ॥
వినుగగోరెక దీనివిధమును వీనుల, లంగఁ, డెల్పుమిఁక॥ ఎవరీ॥ ౨

౯ పాట. (సుశేష్ఠ) —

కమామరాగము. ఆదితాళము.

వినుమా సోదరా,వివరింతు,నాకుఁదో॥ చినవార్తలెల్ల॥ విను॥
వనిత, యిదిసా, మాన్యయని, నునము, నందల, పోయవలదు॥విను॥
కలరు, పతులే, పురుదనకని, గంధర్వులంచు మున్నుడెలిపె॥ విను॥
ఎవ్వ, రపకృతి, నేముడు, రోవా, రివ్వసుధఁ, బ్రాణ, ములమన
రట॥ విను॥

౧౦ పాట. (కీచకుండు) —

శంకరాభరణము. ఆదితాళము.

నినుమిం, చినకాం, తలఁ గనజాలా, యినినిజము || నిను||

వనిత, వినుము, నాదు, మనవి, తనివి, చన, నినుఁ గాంచిన,
వినుత, ముక్తి, యబ్బినటులె, యని తలఁచెద, నిజము
సుమ్ము || నినుమిం||

౧౧ పాట. (నైరంధి) —

బిలహరిరాగము. రూపకతాళము.

పరసతులఁగోరుటేగద పాపము | అది నరకకూపము||

బలనంతు లెందఱోమును | పరనారులఁగోరి చెడరె || అనుపల్లవి.

మునువినవె రావణాదులు మోహంబున నేమొనరిచి | మూఢు

లగుచు మోసపోయి | ముక్తిదూరుగుచుఁ జెడిరి|| పర||

పరకులమున జనియించితి | భాగ్యంబున నలగారితి | వరయగొప్ప

దనముఁ బోవఁ | బరునిపత్ని వాంఛితువె|| పర|| ౨

కనుమా మునుపెవ్వరై నఁ | గాని యట్టివాంఛఁబూని | కడ తేరిన

వారుగలరె | కామమ్మునఁ జెడెదవేల|| పర||

౧౨ పాట. (భీముడు) —

మోహనరాగము. రూపకతాళము.

వినుమా మోమోటమెల్ల | విడిచి నాదుమాట రమణి|| విను||

అనుమానమేల సింక | నణచెద నాయధము | శివధము|| విను|| ౧

రేపు కీచకుండు భీముడు | చూపట్టరు పృథివిలోన |

నా పొరువంబుఁజూడుము | తాపము దీర్చెద నిజముగ|| విను|| ౨

త్రిజగము లొక్కటివచ్చిన | దేకువ నీవై గింజంపి |

తీర్చెదనీ పెనుతాపము | ధీరవగుచుఁ బొమ్మువేగ|| విను|| ౩

చండగదా దంఁమిళుకు | సన్నిధిలేకున్న నేమి |

భండనమున నామృష్టియె | పరునిఁ ద్రుంపఁగాఁజాలదె|| విను|| ౪

త్వరపడకుము సరియనకుము | బిటుసుగ మాటలననకుము |

తరుణీ సంకేతమునకుఁ | దాను వచ్చు విధమొనర్చు|| విను|| ౫

౧౩ పాట. (కీచకుడు)—

శహనరాగము, రూపకతాళము.

సరోజనేత్ర బ్రోవుమా, విరాళికోర్వనే,
 బిరాన కోర్కిదీర్పవే, మరుండు క్రూరుడే॥ సరో॥ పల్లవి.
 రుచిరాంగి నినువలచి, మిగుల వెతలఁజెందితిఁ,
 వెతఁబాయు నధర మొనఁగవే, బ్రతిమాలుచుంటినే॥ సరో॥ ౧
 సుకుమారి యభీష్టము, వికలము గను జేయకే,
 సకలంబునైన రాజ్యమిత్తు, సౌఖ్య మొనఁగవే॥ సరో॥ ౨

౧౪ పాట. (ఉత్తర)—

కల్యాణిరాగము. రూపకము.

మనబృహన్నలా । సారథ్యము న । ఘనుఁడుగ, గ్రహింపుము॥ మన॥
 ఖాండవమును గాల్పునపుడు । కడ్కుమైత్రిని । నర్హుననకు ।
 గాదిలి సారథియట । ఘనుఁడు । నితఁడు । సుగుణరతుఁడు॥మన॥ ౧
 విద్యయందు । వినీతియందును । వినయమందు, సములులే ।
 రాద్యుఁడీతఁడే ఘనులలోనే । విద్యనైన నెఱుఁగునుగద॥ ఘన॥ ౨

౧౫ పాట. (ఉత్తరుడు, బృహన్నల)—

ఇంగ్లీషునోటు. ఏకతాళము.

ఉత్త—వచ్చినారట । కొరపు, లుమన, పౌరుషం, బును గాంచ॥
 వచ్చి॥
 బృహ—వింటినేనును । గోధనంబును । తుంటరు । లుగొని పోయి
 ర, టంచును॥ వింటి॥ ౧
 ఉత్త—నాకుసారథి, లేమి నెంచెద । నీకునాపనియందు । నేరుపు ।
 పాకరిపు । సారథికివలెనే । పారునంచును । వింటి బలిబలి॥
 వింటి॥ ౨
 బృహ—లేదునాకని । యేలపల్కఁగ । నీదుపూన్నికిఁ దగినరీతిగా ।
 గాదు॥గానియొనర్తు । కారన । మేదిసీపతీ । గర్వమార్పుదు॥
 వింటి॥ ౩

౧౬ పాట. (ఉత్తరుడు) —

ఇంగ్లీషానోటు. ఏకతాళము.

వినుమా, రథము, గొని, వేగ, జనకయుండ, గడుదప్పు,
 ఎచ్చినార, మింక, నోయి, సారధీ, క్షణమిందు నిల్పుమా, బలు
 నైనై, ములునవే వినుమా॥ ౧
 మది, విధం, బిదం, తయు, బృహన్నలా, నిజం, బుగా,
 దలంచి, చూడనిమ్ము, వేగనిల్పుమా, రథమెంత, దూరమో, గొని
 పోక, నిల్పుమా॥ వినుమా॥ ౨

౧౭ పాట. (బృహన్నల) —

మోహనరాగము. రూపకము.

పరుగిడఁదగునా, పగలునగరై॥ పరు॥ పల్లవి.
 పంతంబు, బూనుము, పార్థివ, తనయ, యిటుల॥ పరు॥ అనుపల్లవి.
 అరినికరముల, నురుశరములను, బర, పియ, ముని, పురినిగనగ,
 నరుగజేతు॥ పరు॥ ౧
 ధీరుడ, వైభయ, దూరుడ, నగున, నుగని, భయము, గొనకు॥
 పరు॥ ౨
 నేనీకు, ప్రాప్య, చేరితి, మదిని, దిగులు, వదల, కయిటు॥ పరు॥ ౩

౧౮ పాట. (ద్రౌపది) —

శేషరాగము - చాపుతాళము.

భూమిపాల, సద్గుణజాల । నీవెఱుంగవె ధర్మ, నియతి సచ్చీల॥ భూ॥
 పల్లవి.
 దాంతియు క్తుడునయి, శాంతుడో యతిరక్త, మెంత భువింబడు,
 సంత యాపదగల్గు॥ భూ॥ ౧
 నీతియుతుం డిత, డాతతసత్కర్మ, పూతుఁ డటంచు ను, ఖ్యాతినె
 యుంగవే॥ భూ॥ ౨

౧౯ పాట. (వీరటుండు) —

బిలహరిరాగము. రూపకతాళము.

మోదమయ్యె, మదినినెంతయున్, ఈదినంబున, నాదగు. కోరిక, లాదరం,
బొప్పగ, దీర్పుడు, వేగమే॥ మో॥ పల్లవి.

సన్నుతిజేసెద, సద్భక్తి మీఱంగ, చిన్నికూతురిగొని, నన్న మన్నిం
పుడు॥ మో॥ ౧

నామనవినివిని, సరునకుఁ గాన్కగా, నాకన్నెను త్తరణ, జేసొనఁగోరెద॥
మోద॥ ౨

౨౦ పాట. మంగళము. —

శహన. రూపకము.

శ్రీరమాపతే, చారణవర, భారశమిత, శ్రీరఘువంశాభిచంద్ర, తే, సుమజ్జశమ్॥
భూరిభక్త, వారమానస, భరణా, వారిజాస, నాచిదిన్య, ధారితాంఘ్రి,
కమలయుగళ॥ శ్రీరమా॥ ౧

దశరథవర, తనయా, శ్రీశ, లోక, పాలకా, శశధర, ధరసువందిత, పా
వన, విశద, నృపాలకా, వరదా, కుజసహరణ, త్రిజగన్నుతాంగ,
శ్రీకర, లోకవిమోహక, సుఖదాయక॥ శ్రీరమా॥ ౨

ఈ క్రిందిపాట 39 పుటలో 17 పంక్తిలోనిది.

(కీచకుండు) —

బ్యాగ్ రాగము. ఆదితాళము.

ఆహహ, త్రిలోకసుందరిరా, వహవా, నాకిదితగురా॥ అహ॥ పల్లవి.

ఇది యున్ననదృష్టమురా, కుదరనియెడ నదియే, దురదృష్టమురా, కడుఁ
గష్టమురా, నెబ్బాసు॥ అహహ॥ అనుపల్లవి.

కరములు హేమలతలురా, నికుపమముఖమరవిందమురా, గళముదరము, పరి,
మళముతేనుపురా, వరదంతములునుమకుట్టలముతారా॥ అహహ॥
నడుము సింహమునునొంపఁ, నాభియు జలధిగభీరతముంపఁ, నఖములు
చంద్రునడంపఁ, నాతిపదంబులు, చిగురులద్రుంపఁ॥ అహహ॥

ఈపాట 44 పుటలో 21 పంక్తిలోనిది.

(ద్రాపది)—

మూఱారిరాగము. రూపకతాళము.

కటకటాపావనీ, యిటు లవమానముగల్గెగా॥ కట॥ పల్లవి.

పటుబలశాలినై, బవరంబులోనరి, బలములఁజెండ్లివిగదా॥ కట॥ ౧

పాండవపత్నినై, భంగమునొందునటు, పాడుదైవమిటువ్రాసెగా॥ కట॥ ౨

నీదసన్నిధినుండి, నే దీనురాలనై, యీదుష్టమతిచేత నవమానమొం

దిలి॥ కట॥

3

